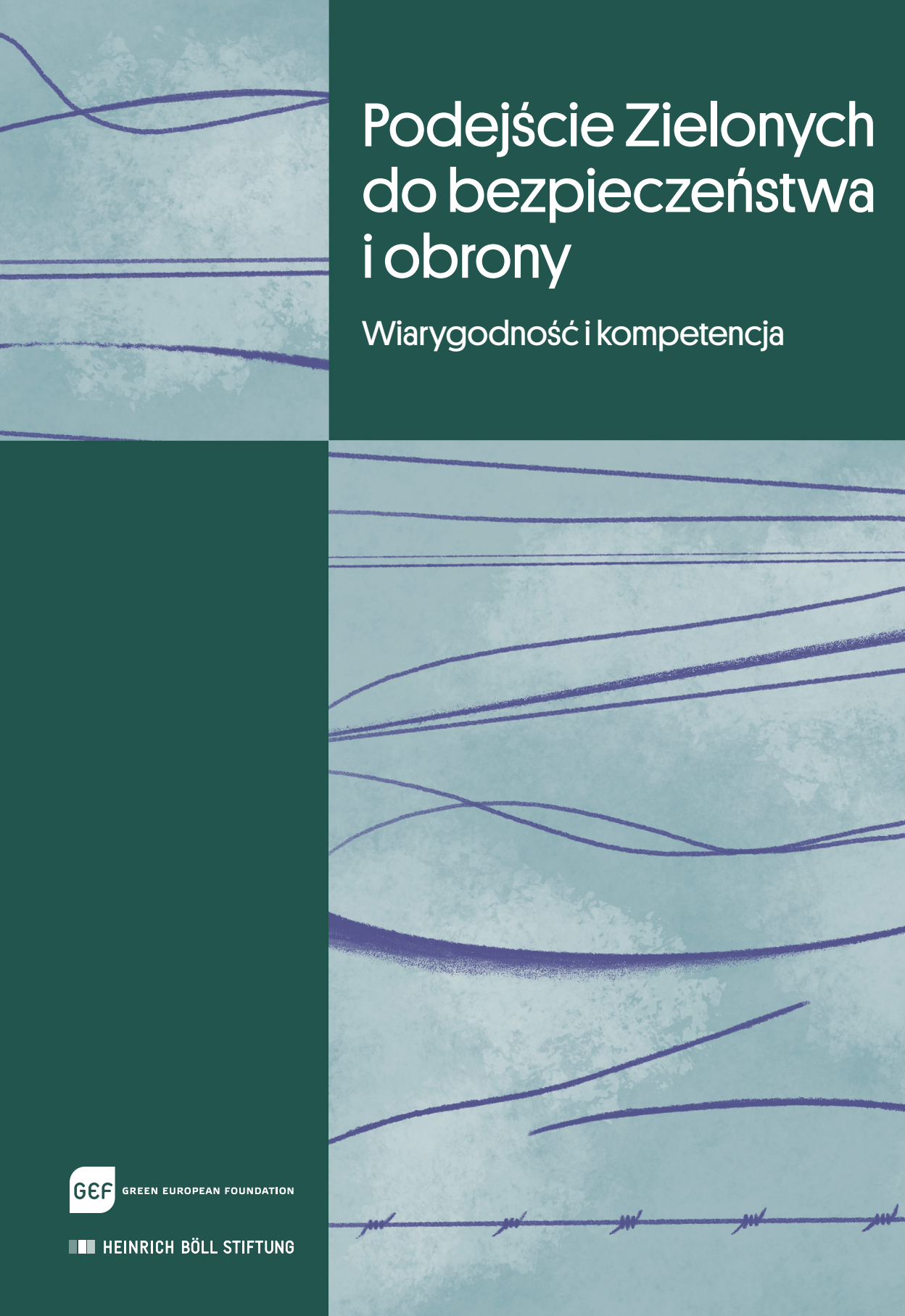

Podejście Zielonych do bezpieczeństwa i obrony

Wiarygodność i kompetencja

GREEN EUROPEAN FOUNDATION

■■■ HEINRICH BÖLL STIFTUNG

Podziękowania

Niniejszy raport stanowi część projektu Green European Foundation *Zielone wizje bezpieczeństwa europejskiego*, we współpracy z Etopia (Belgia), Cogito (Szwecja), Siecią Współpracy i Rozwoju Europy Wschodniej oraz Forum Zrównoważonego Rozwoju Green Window (Chorwacja).

Badanie zostało zlecone przez GEF grupie Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité (GRIP). Szczególne podziękowania kierujemy do wszystkich osób, z którymi przeprowadziliśmy wywiady, oraz ekspertów, którzy przyczynili się do powstania niniejszej publikacji, a zwłaszcza do kilkudziesięciu polityków, doradców i decydentów politycznych zajmujących się kwestiami ekologicznymi z wybranych krajów, na których skupiliśmy naszą uwagę. Dodatkowe podziękowania kierujemy do Jonathana Pirona, Laurenta Standaerta, Henrika Jalaliana i Evangelosa Astyrakakisa Aslanisa za ich uwagi i opinie.

Autorzy: Agatha Verdebout i Anne Xuan Nguyen (GRIP)

Koordynator GEF: Sien Hasker i Laurent Standaert

Redakcja i korekta: Katy Nicholson

Projekt i układ graficzny: Klär.graphics

Czerwiec 2024 r. , wersja polska grudzień 2025

Tekst i grafika niniejszej publikacji są objęte licencją Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0). Umowa licencyjna jest dostępna pod adresem <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>. Podsumowanie (nie zastępujące pełnego tekstu) można znaleźć na stronie <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>.

Podejście Zielonych do bezpieczeństwa i obrony

Wiarygodność i kompetencja

Opublikowane przez Green European Foundation przy wsparciu finansowym Parlamentu Europejskiego dla Green European Foundation. Poglądy wyrażone w niniejszej publikacji są wyłącznie poglądami autorów i współpracowników i nie muszą odzwierciedlać poglądów Parlamentu Europejskiego ani Green European Foundation.

Raport można pobrać ze strony
www.gef.eu/tools-and-publications.

Green European Foundation

Rue du Fossé 3, L-1536 Luksemburg
Biuro w Brukseli: Mundo Madou,
Avenue des Arts 7-8, 1210 Bruksela, Belgia
telefon: +32 2 329 00 50
info@gef.eu · www.gef.eu

Green European Foundation (GEF) to fundacja polityczna działająca na szczęblu europejskim, której misją jest ożywianie europejskiej debaty publicznej oraz wspieranie większego zaangażowania obywateli w politykę europejską. GEF dąży do upowszechnienia dyskusji na temat europejskiej polityki i polityk unijnych, zarówno w ramach zielonej rodziny politycznej, jak i poza nią. Fundacja pełni funkcję laboratorium nowych pomysłów i oferuje transgraniczną edukację polityczną oraz platformę współpracy i wymiany na poziomie europejskim.

Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité (GRIP)

www.grip.org

Od momentu powstania w Brukseli w 1979 roku **GRIP** zajmuje się analizą konfliktów i warunków niezbędnych do osiągnięcia pokoju, ze szczególnym uwzględnieniem okresu zimnej wojny. Z biegiem czasu zakres kompetencji się rozszerzył i obecnie obejmuje bardzo wiele kwestii związanych z bezpieczeństwem globalnym, od rozbrojenia i zapobiegania konfliktom po integrację europejskiej obrony. Dostarczając bezstronne analizy, GRIP stara się informować zarówno opinię publiczną, jak i decydentów politycznych, a ostatecznym celem organizacji jest łagodzenie napięć międzynarodowych i wspieranie tworzenia bezpieczniejszego, bardziej harmonijnego świata.

Etopia, Belgia

Cogito, Szwecja

Sieć Współpracy i Rozwoju Europy Wschodniej

Forum Zrównoważonego Rozwoju Zielone Okno, Chorwacja

Spis treści

PRZEDMOWA

Pekka Haavisto	9
----------------	---

STRESZCZENIE

Ekologiczne podejście do bezpieczeństwa europejskiego i obrony	11
Agatha Verdebout i Anne Xuan Nguyen	

RAPORT

Wprowadzenie	15
Kontekst i tło	15
Cele	16
Projekt badawczy	16
Struktura raportu	17
Europejskie i transatlantyckie modele bezpieczeństwa i obrony	20
Rola UE: potęga cywilna czy militarna?	20
Europejska współpraca wojskowa: PESCO jako model do naśladowania?	23
UE-NATO: jak można scharakteryzować ich relacje?	27
Najważniejsze wnioski i zalecenia	31
Wydatki wojskowe i alokacja budżetów obronnych	36
Odpowiedni punkt odniesienia: procent PKB czy oparty na potrzebach?	36
Zwiększenie wydatków na cele wojskowe: odpowiedzialna odpowiedź?	39
Przydział budżetu: jakie powinny być priorytety?	41
Polityka przemysłowa, zaopatrzeniowa i eksportowa w zakresie obronności	52
Finansowanie przemysłu obronnego: zaspokajanie potrzeb i ambicji?	52
Zamówienia publiczne: wspólne nabywanie europejskiego sprzętu?	56
Eksport: w kierunku bardziej odpowiedzialnej polityki?	60
Najważniejsze wnioski i zalecenia	64

Odstraszanie, rozbrojenie i kontrola zbrojeń	70
Odstraszanie nuklearne: czy działa i czy UE go potrzebuje?	71
TPNW: czy nadszedł czas na rozbrojenie jądrowe?	73
Kontrola zbrojeń: czy należy regulować wykorzystanie technologii EDT do celów wojskowych?	77
Najważniejsze wnioski i zalecenia	80
Ochrona ludności, militaryzm obywatelski i niestosowanie przemocy	86
Rola sił zbrojnych w społeczeństwie: potrzeba podwójnych zdolności?	86
Cywile i wojsko: dwustronna wymiana?	90
Niestosowanie przemocy: alternatywne modele bezpieczeństwa i obrony?	93
Najważniejsze wnioski i zalecenia	96

WNIOSKI

W kierunku nowego paradygmatu polityki bezpieczeństwa ekologicznego i obrony?	103
Agatha Verdebout i Anne Xuan Nguyen	

POSŁOWIE

Partie Zielonych w czasach wojny: reakcje i refleksje	109
Roderick Kefferpütz	

Wykaz skrótów

AMP: Ustawa o programowaniu wojskowym
ASAP: Ustawa o wsparciu produkcji amunicji
AU : Unia Afrykańska
BSR: region Morza Bałtyckiego
CCW: konwencja o niektórych rodzajach broni konwencjonalnej
WPZiB: wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa
CJUE: Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
WPBiO: wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony
CSP: Konferencja Państw-Stron
DCNAN: departament nieuzbrojonej i pokojowej obrony cywilnej
DDR: rozbrojenie, demobilizacja i reintegracja
HDA: Ustawa o obronie ojczyzny
DTiB: baza technologiczno-przemysłowa w dziedzinie obronności
DSVL: Demokratų sąjunga „Vardan Lietuvos” – Związek Demokratów „W imię Litwy”
ECFR: Europejska Rada Stosunków Zagranicznych
ECPC: Europejski Cywilny Korpus Pokoju
ECHR: Europejski Trybunał Praw Człowieka
EDA: Europejska Agencja Obrony
EDF: Europejski Fundusz Obronny
EDIRPA: Akt o wzmocnieniu europejskiego przemysłu obronnego poprzez wspólne zamówienia publiczne
EDIS: Europejska Strategia Przemysłu Obronnego
EDTiB: Europejska Baza Technologiczno-Przemysłowa Sektora Obronności
EDTs: nowe przełomowe technologie
ENAA: Europejska Sieć Przeciwko Handlowi Bronią
EPP: Europejska Partia Ludowa
UE: Unia Europejska
EUC: certyfikat użytkownika końcowego
EUR: euro

FIIA: Fiński Instytut Spraw Międzynarodowych
PKB: produkt krajowy brutto
GNSS: globalny system nawigacji satelitarnej
ICAN: Międzynarodowa Kampania na rzecz zniesienia broni jądrowej
IPCC: Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu
ISIS: Islamskie Państwo Iraku i Syrii
LAWS: śmiertelne autonomiczne systemy uzbrojenia
MEP: członek Parlamentu Europejskiego
MP: członek parlamentu
MSP: spotkanie państw-stron
b.d.: bez daty
NATO: Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego
NORDEF: Nordycka Współpraca Obronna
NPT: Układ o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej
OSWE: Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
PESCO: Stała Współpraca Strukturalna
PSC: kontrola po wysyłce
R&D: badania i rozwój
Badania, rozwój i innowacje: badania, rozwój i innowacje
SIPRI: Sztokholmski Międzynarodowy Instytut Badań nad Pokojem
SNU: powszechna służba wojskowa
Plan STAR: Bezpieczeństwo i służba, technologia, ambicja i odporność (wytyczne polityczne belgijskiego Ministerstwa Obrony)
TEU: Traktat o Unii Europejskiej
TPNW: Traktat o zakazie broni jądrowej
ONZ: Organizacja Narodów Zjednoczonych
USA: Stany Zjednoczone
USD: dolar amerykański
ZSRR: Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

Pekka Haavisto, poseł do parlamentu
i były minister spraw zagranicznych
Finlandii.

Przedmowa

Pekka Haavisto

Czym jest zielona polityka zagraniczna? Czy Zieloni mają coś do powiedzenia w kwestii bezpieczeństwa i obrony? Są to pytania, z którymi wielu polityków partii zielonych będzie musiało się zmierzyć w trakcie swojej kariery, i które, choć frustrujące, zawierają ziarno prawdy. Partie ekologiczne od dawna nie mają jednolitej strategii politycznej w zakresie bezpieczeństwa i obrony.

Musimy teraz ocenić całą politykę bezpieczeństwa przez pryzmat świata po lutym 2022 roku. Rosyjska agresja zmusiła wszystkie partie, nie tylko Zielonych, do uwzględnienia kwestii bezpieczeństwa i obrony w swoich programach. Niektórzy uznali ten proces za łatwiejszy, inni za trudniejszy.

Partia Zielonych jest dumna z wprowadzenia do debaty na temat bezpieczeństwa takich kwestii, jak polityka klimatyczna, zielona transformacja i feministyczna polityka zagraniczna. Partia Zielonych zawsze opowiadała się również za ideą solidarności z krajami i regionami dotkniętymi ubóstwem lub konfliktami.

Europejskie partie ekologiczne mają różne poglądy na wiele tematów dotyczących bezpieczeństwa i obrony. Niektóre partie wywodzą się z ruchów pacyfistycznych, inne muszą

brać pod uwagę określone czynniki geopolityczne, takie jak bliskość granicy z Rosją. Jak zawsze jednak musimy się skupić na tym, co nas łączy. Zielona polityka bezpieczeństwa i obrony uwzględnia prawa człowieka, pokój jako podstawową wartość, ochronę klimatu oraz różnorodności biologicznej, równość, demokrację i sprawiedliwość. Są to również poglądy, o których często się zapomina w analizach dotyczących polityki bezpieczeństwa.

Te zielone perspektywy przynoszą korzyść: skuteczność i doświadczenie w zarządzaniu konfliktami, dyplomacji i mediacji pokojowej. Żaden konflikt nie zostanie rozwiązany bez uwzględnienia kwestii równości i sprawiedliwości. Żaden korzystny pokój nie nastanie w wyniku wysiłków dyplomatycznych nieuwzględniających kwestii praw człowieka.

Zieloni muszą się zaangażować w aktywny dialog na te tematy, żeby określić zieloną politykę zagraniczną i stworzyć polityczną strategię bezpieczeństwa i obrony. Mamy nadzieję, że niniejszy raport będzie impulsem do długiej i owocnej debaty. Chciałbym podziękować Green European Foundation, różnym zainteresowanym stronom, a także autorom oraz ekspertom za ożywienie tej debaty oraz zwrócenie na nią uwagę.

Streszczenie

Agatha Verdebout jest badaczką i zastępcą dyrektora w GRIP. Jej głównym obszarem specjalizacji jest międzynarodowe prawo dotyczące pokoju i bezpieczeństwa.

Anne Xuan Nguyen jest badaczką w GRIP. Zajmując się szeroko pojętymi kwestiami bezpieczeństwa i ochrony środowiska, specjalizuje się w zanieczyszczeniach związanych z konfliktami zbrojnymi i ich usuwaniem.

Ekologiczne podejście do bezpieczeństwa europejskiego i obrony

Agatha Verdebout i Anne Xuan Nguyen

Zieloni w całej Europie tradycyjnie określają się jako pacyfiści. Łączy ich wspólne zaangażowanie na rzecz multilateralizmu i niestosowania przemocy oraz szerokie rozumienie pokoju jako stanu harmonii, który zapewnia warunki do sprawiedliwego, równego i zrównoważonego społeczeństwa, promującego dobrobyt wszystkich osób i społeczności. Bezpieczeństwo ludzkie i bezpieczeństwo środowiskowe – z naciskiem na zapobieganie przez eliminowanie podstawowych przyczyn niestabilności – odegrały kluczową rolę w określeniu stanowiska partii ekologicznych w sprawach międzynarodowych. Ostatnie zmiany geopolityczne, zwłaszcza działania Rosji w Ukrainie, ujawniły jednak słabe punkty Europy w kilku obszarach związanych z bezpieczeństwem i obroną, zmuszając partie Zielonych do ponownej oceny swojego stanowiska w tych kwestiach.

Niniejszy raport ma na celu przedstawienie stanowiska partii Zielonych w kluczowych kwestiach dotyczących bezpieczeństwa i obrony po lutym 2022 r. oraz stworzenie platformy do szerszej refleksji nad przyszłością zielonej polityki bezpieczeństwa i obrony. Badanie skupia się na ośmiu przykładowych krajach UE: Finlandii, Francji, Belgii, Włoszech, Niemczech, Litwie, Polsce i Chorwacji – co pozwala uzyskać wgląd w stanowiska krajowe,

regionalne, a także przekrojowe, wynikające z rodzaju partii, jej wielkości lub pozycji na krajowej scenie politycznej. Zrozumienie tych różnych punktów widzenia ma kluczowe znaczenie dla koordynacji wysiłków na rzecz opracowania wspólnej, zaktualizowanej doktryny zielonego bezpieczeństwa i obrony. Dodatkowych informacji, przydatnych w długoterminowym planowaniu politycznym, dostarczają uzupełniające badanie wywiady z niezależnymi ekspertami ds. bezpieczeństwa i obrony – od neorealistów po krytycznych badaczy bezpieczeństwa. Zawierają one zbiór ich opinii i komentarzy na temat stanowisk i propozycji politycznych przedstawianych przez partie ekologiczne.

Raport składa się z pięciu rozdziałów poświęconych kluczowym zagadnieniom – od współpracy wojskowej UE po politykę przemysłową, od wydatków wojskowych po obronę bez użycia siły. Przedstawiają zróżnicowane rozumienie dynamiki bezpieczeństwa europejskiego wśród partii zielonych, odzwierciedlające różne konteksty krajowe, kultury strategiczne i perspektywy historyczne.

Rozdział 1 poświęcony jest złożonej strukturze instytucjonalnej bezpieczeństwa i obrony w Europie. Analizuje debaty na temat tożsamości Unii Europejskiej (UE) jako potęgi

cywilnej lub militarnej oraz ramy wzmacniania współpracy wojskowej między państwami członkowskimi w celu budowania strategicznej autonomii (takie jak stała współpraca strukturalna – PESCO). Analizuje również rolę UE i Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) jako podmiotów zapewniających bezpieczeństwo. Jak się okazuje, podczas gdy niektóre partie Zielonych (zwłaszcza długoletnich członków UE) opowiadają się za głębszą integracją wojskową i/ lub współpracą, inne uważają, że obrona nie jest priorytetem lub mówiąc wprost, twierdzą, że jest to prerogatywa NATO. Pomimo tych różnic wszystkie ankietowane partie zgadzają się co do konieczności wzmocnienia roli UE w NATO, co zapewni bardziej zrównoważone partnerstwo.

Rozdział 2 skupia się na wydatkach wojskowych i alokacji budżetu. Omówiono w nim różne stanowiska partii ekologicznych w sprawie wykorzystania PKB do ustalania budżetów rządowych na obronność, a także sposobu ich alokacji (zakup sprzętu, infrastruktura, szkolenia i personel). Podkreślono też zmianę stanowiska niektórych partii na akceptujące zwiększenie wydatków na cele wojskowe. W rzeczywistości rosyjska inwazja na Ukrainę w 2022 r. skłoniła część partii Zielonych, zwłaszcza uczestniczących w koalicjach rządowych, do rezygnacji z zasadniczego sprzeciwu wobec zwiększenia budżetów wojskowych, a także wobec progu 2% PKB ustalonego przez NATO.

Rozdział 3 poświęcony jest ogólnym poglądom partii Zielonych na temat polityki przemysłowej w dziedzinie obronności. Przeanalizowano ich stanowisko w sprawie programów dotacji wprowadzonych przez UE w celu integracji i wzmocnienia europejskiej bazy przemysłotechnologicznej sektora obronnego (EDITB), inicjatyw mających na celu zachęcenie do wspólnych zamówień na wewnętrznym rynku obronnym UE, ale także w sprawie konieczności wzmocnienia polityki kontroli eksportu. Wskazuje to na rozbieżność opinii, w szczególności w kwestii przydzielania

środków publicznych dla przemysłu. Niemniej jednak pojawia się wspólne zobowiązanie do kontroli działalności przemysłowej poprzez zwiększenie przejrzystości i odpowiedzialności. Elementy te odzwierciedlają dylematy związane z osiągnięciem równowagi między kwestiami bezpieczeństwa, europejską autonomią strategiczną i względami etycznymi.

Rozdział 4 analizuje stanowiska dotyczące odstraszania nuklearnego, rozbrojenia i kontroli zbrojeń. Partie Zielonych nadal sprzeciwiają się doktrynie odstraszania nuklearnego, ale wojna w Ukrainie skłoniła niektóre z nich do zrewidowania swojego stanowiska w sprawie jej skuteczności. Podobnie mimo silnego zaangażowania na rzecz wielostronnego rozbrojenia, uznają one, że droga ta jest obecnie usiana pułapkami, argumentując niekiedy, że rozbrojenie i kontrola zbrojeń będą musiały poczekać do zakończenia rosyjskiej wojny. Stanowisko to może wydawać się sprzeczne z ich głośnym poparciem dla traktatu o zakazie broni jądrowej (TPNW) oraz kontroli zbrojeń w celu uregulowania wojskowego wykorzystania nowych przełomowych technologii (EDT). Te napięcia ponownie odzwierciedlają wyzwania związane z prowadzeniem postępowego dyskursu przy jednoczesnym uwzględnieniu wymagań rzeczywistości.

Rozdział 5 poświęcony jest powiązanym ze sobą kwestiom militarizmu obywatelskiego, ochrony ludności i niestosowania przemocy oraz ich implikacjom dla zaangażowania wojska w zapewnienie bezpieczeństwa, a także udziału ludności cywilnej w działaniach obronnych. W szczególności analizuje debaty dotyczące rozszerzenia roli wojska poza tradycyjną obronę (udział w misjach cywilnych za granicą lub w działaniach ratowniczych w przypadku katastrof itp.) lub przywrócenia obowiązkowej służby wojskowej w niektórych krajach UE, ale także propozycje alternatywnych, pokojowych strategii bezpieczeństwa i obrony. Podkreśla to ponownie napięcia istniejące wśród partii Zielonych w odniesieniu do roli

wojska w społeczeństwie oraz fakt, że projekty dotyczące bezpieczeństwa i obrony bez użycia przemocy – nigdyś znak rozpoznawczy zielonego podejścia – wydają się nieco zapomniane w wyniku obecnych napięć międzynarodowych i konfliktów u progu UE.

Opinie ekspertów, zawarte w całym raporcie, zwracają uwagę na istotne kwestie i odnoszą się do konkretnych stanowisk lub propozycji politycznych przedstawionych przez partie ekologiczne. W podsumowaniu przedstawiono bardziej ogólną ocenę zielonych wizji dotyczących bezpieczeństwa i obrony Europy. Eksperti zwrócili uwagę na brak spójnej strategii, co podkreśla wyzwania związane z poruszaniem się w złożonej rzeczywistości geopolitycznej przy jednoczesnym zachowaniu podstawowych zasad humanistycznych. Wskazali oni na szybkie przyjęcie „mainstreamowych” dyskursów i zastanawiali się, jak może to wpłynąć na długoterminową wykonalność i wiarygodność zielonych polityk bezpieczeństwa i obrony. Nie trzeba posługiwać się technostrategicznym żargonem, aby być wiarygodnym i konstruktywnym źródłem propozycji dotyczących kwestii bezpieczeństwa i obrony.

Niniejszy raport przedstawia zatem jasny obraz koncepcji zielonej obrony w Europie, w tym punkty zbieżności, luki i napięcia. W połączeniu opiniami ekspertów stanowi to solidną podstawę do dalszej dyskusji w partiach Zielonych i poza nimi, mającej na celu wzmocnienie polityki obronnej i bezpieczeństwa przy jednoczesnym zachowaniu krytycznego i postępowego głosu, nawet w niepewnych czasach.

Raport

Wprowadzenie

Kontekst i tło

Europejskie partie Zielonych powstały w różnych epokach i kontekstach geopolitycznych. W Europie Zachodniej i Północnej wyrosły z ruchów społecznych lat 70. i 80. XX wieku, które domagały się odprężenia, dyplomacji, rozbrojenia i kontroli zbrojeń, a w takich krajach jak Belgia, Holandia, Irlandia, Niemcy i Francja odegrały kluczową rolę w konsolidacji ruchu ekologicznego w partii polityczne¹. Wraz z ochroną klimatu i środowiska oraz walką o bardziej sprawiedliwe i równe społeczeństwo stanowią one część pierwotnej matrycy ideologicznej tych partii i nadal kształtują ich dyskurs polityczny i działania.

Wraz z końcem zimnej wojny partie Zielonych w Europie Zachodniej i Północnej zaczęły włączać do swoich programów politycznych takie koncepcje, jak bezpieczeństwo ludzkie i środowiskowe, które kładą nacisk na potrzebę ponadnarodowego i globalnego rozumienia bezpieczeństwa wykraczającego poza tradycyjny paradygmat skoncentrowany na państwie. Koncepcje te podkreślają również znaczenie zapobiegania poprzez strukturalne zajęcie się podstawowymi przyczynami zagrożeń i konfliktów – np. nierównościami społecznymi i płciowymi, dysproporcjami w bogactwie, niszczeniem ekosystemów – zamiast reagowania za pomocą środków militarnych lub innych narzędzi „twardej siły”.

Historia partii ekologicznych w Europie Środkowej i Wschodniej wygląda trochę inaczej. Większość z nich powstała pod koniec lat 90. lub na początku XXI wieku, co wiązało się ze staraniami poszczególnych krajów regionu o przystąpienie do UE. Chociaż historia tych partii jest zupełnie inna, ich początki często wiążą się z oddolnymi ruchami społecznymi i obywatelskimi, takimi jak Solidarność w Polsce, które przyczyniły się do upadku bloku wschodniego. W ten sposób dzielą silne zaangażowanie swoich zachodnich i północnych sąsiadów w kwestie sprawiedliwości społecznej i środowiskowej, równości płci, demokracji, praw człowieka i praworządności. Ponieważ jednak kraje te rozwijały się w stosunkowo spokojniejszym kontekście międzynarodowym, sprawy bezpieczeństwa i obrony generalnie nie dominują w ich tożsamości politycznej. Jak wyjaśnił przedstawiciel litewskiej partii zielonej Demokratų sąjunga „Vardan Lietuvos” (Związek Demokratów „W imię Litwy” – DSVL) w wywiadzie przeprowadzonym na potrzeby niniejszego raportu, tradycyjnie „[p]olityka zagraniczna nie jest czymś, co partie lewicowe w naszych krajach uważają za ważne. Nawet Zieloni nie. Lewicowcy nigdy nie mówią o bezpieczeństwie”².

Wielu obserwatorów zauważyło, że inwazja Rosji na Ukrainę i wojna trwająca u granic UE postawiły partię Zielonych w trudnej sytuacji. Wydarzenia te są postrzegane jako zapowiedź pojawienia się nowego środowiska geopolitycznego. Wróciły dyskusje o strategicznej rywalizacji między mocarstwami, a postrzeganie ryzyka i zagrożeń również uległo zmianie – konflikty szybciej wybuchają i eskalują. NATO odzyskało w opinii publicznej swoją legitymację gwaranta bezpieczeństwa europejskiego, porozumienia dotyczące rozbrojenia jądowego i nieprolifracji są rozwiązywane, odradza się doktryna odstraszania. Kraje zachodnie pod kreślają potrzebę odbudowy swoich zdolności wojskowych, ogromne inwestycje publiczne mają na celu wzmocnienie europejskiej bazy technologiczno-przemysłowej w dziedzinie obronności (DTIB), a wiele państw członkowskich UE niedawno ponownie wprowadziło obojętną służbę wojskową. W obliczu nowych realiów geopolitycznych dzisiejsze dyskusje na temat bezpieczeństwa zdominowane są przez konserwatywne wywody o braku zdolności i gotowości wojskowej UE. W tym kontekście propagowanie alternatywnych wizji bezpieczeństwa i obrony oraz dyplomacji i dialogu staje się coraz trudniejsze. Ideały pacyfistyczne są szybko odrzucane jako nierealne i naiwne. Stanowisko Zielonych w kwestiach bezpieczeństwa i obrony jest atakowane, co skłania niektórych do zrewidowania swoich poglądów w sposób, który wydaje się sprzeczny z historycznym zaangażowaniem partii w pacyfizm i niestosowanie przemocy³.

Cele

W tym kontekście niniejszy raport przedstawia analizę stanowisk partii Zielonych w kluczowych kwestiach związanych z bezpieczeństwem i obronnością po lutym 2022 r., koncentrując się na zmianach w dyskursie, a także na wskazaniu rozbieżności i zbieżności. Jego celem jest pobudzenie do głębszej refleksji zewnętrznej i wewnętrznej nad tym, jak mogłaby lub powinna wyglądać zielona polityka bezpieczeństwa i obrony w nadchodzących latach i w dalszej przyszłości. Zrozumienie

różnych punktów widzenia i priorytetów, a także ich dynamiki, ma kluczowe znaczenie dla długoterminowego planowania politycznego i koordynacji działań w ruchu ekologicznym.

Projekt badawczy

Badania stanowiące podstawę niniejszego raportu podzielono na dwie uzupełniające się fazy.

Faza pierwsza skupiała się na stanowisku partii Zielonych. Badanie objęło próbę dziewięciu partii z ośmiu krajów: Belgii, Chorwacji, Finlandii, Francji, Niemiec, Włoch, Litwy i Polski. Wybór ten zapewnia reprezentację różnych lokalizacji geograficznych, szczebli krajowych i regionalnych, historii partii, stanowisk politycznych oraz poziomu doświadczenia w sprawowaniu rządów (od obecnych członków koalicji rządowej po partie, które nigdy nie uczestniczyły w rządzie). Uwzględnia również różne strategie, postrzeganie zagrożeń i odpowiadające im priorytety.

Wyniki przedstawione w niniejszym raporcie opierają się na analizie dokumentów programowych i programów politycznych opublikowanych przez wybrane partie, a także na ich wystąpieniach w parlamencie i na innych forach. Należy podkreślić, że stopień, w jakim przedstawiają swoje stanowiska, oraz poziom szczegółowości ich programów – zwłaszcza w odniesieniu do bezpieczeństwa i obrony – znacznie się różnią. Badania źródłowe zostały zatem uzupełnione serią częściowo ustrukturyzowanych wywiadów z przedstawicielami wybranych partii, aby wyjaśnić stanowiska w różnych kwestiach i ich podstawy⁴.

Faza druga poświęcona była zebraniu opinii ekspertów – niezależnych badaczy i praktyków – na temat wyników pierwszej fazy badań. Celem tych wywiadów było uzyskanie dodatkowych informacji przydatnych w długoterminowym planowaniu polityki bezpieczeństwa i obrony. Eksperti pochodzą z różnych środowisk – think tanków, środowisk akademickich

i uczelni wojskowych – oraz reprezentują różne perspektywy teoretyczne i tematyczne – od krytycznych studiów nad bezpieczeństwem po klasyczny neorealizm i od studiów strategicznych po mediację w konfliktach. Wspólnie dostarczają różnorodnych informacji na temat wyzwań stojących przed europejskimi partiami ekologicznymi oraz ich propozycji politycznych. Reakcje zebrane podczas wywiadów były czasami uzupełniane badaniami źródłowymi, aby pomóc w kontekstualizacji oraz dostarczyć

dane potwierdzające i/lub wyjaśniające. Należy pamiętać, że niezależni badacze i praktycy nie zawsze mają gotowe propozycje alternatywnych rozwiązań politycznych. Ich wkład polega częściej na zwracaniu uwagi na pewne kwestie oraz wskazywaniu luk, sprzeczności i/lub błędów poznawczych. We wnioskach końcowych przedstawiono bardziej ogólną ocenę spójności (lub niekiedy jej braku) wizji Zielonych na temat przyszłości bezpieczeństwa i obrony europejskiej.

Struktura raportu

Raport składa się z pięciu rozdziałów, które zawierają kompleksową analizę dynamiki bezpieczeństwa i obrony w Europie z perspektywy ekologicznej.

- **Rozdział 1 – Europejskie i transatlantyckie modele bezpieczeństwa i obrony** – analizuje złożoną strukturę instytucji zajmujących się bezpieczeństwem i obronnością w Europie. Porusza też kwestię debat dotyczących tożsamości UE jako potęgi cywilnej lub militarnej, wzmacniania współpracy wojskowej oraz roli UE i NATO jako podmiotów zapewniających bezpieczeństwo.
- **Rozdział 2 – Wydatki wojskowe i alokacja budżetów obronnych** – skupia się m.in. na kwestii odpowiednich wskaźników i progów ustalania wydatków na obronność, ogólnej tendencji do zwiększania budżetów obronnych oraz priorytetowej alokacji tych budżetów.
- **Rozdział 3 – Polityka przemysłowa, polityka zamówień publicznych i polityka eksportowa w dziedzinie obronności** – omawia szeroko pojętą politykę przemysłową w dziedzinie obronności, obejmującą programy dotacji UE wspierające przemysł obronny, wspólne inicjatywy w zakresie zamówień publicznych oraz politykę kontroli eksportu.
- **Rozdział 4 – Odstraszanie, rozbrojenie i kontrola zbrojeń** – dotyczy różnych aspektów zbrojeń, ze szczególnym uwzględnieniem regulacji wojskowego wykorzystania nowych przełomowych technologii (EDT).
- **Rozdział 5 – Ochrona ludności, militarizm obywatelski i niestosowanie przemocy** – analizuje debaty dotyczące rozszerzenia roli wojska poza tradycyjną obronę, przywrócenia obowiązkowej służby wojskowej oraz istnienia alternatywnych modeli pokojowej polityki bezpieczeństwa i obrony.

Każdy rozdział odzwierciedla zróżnicowane perspektywy partii ekologicznych w całej Europie, na które wpływ mają konteksty krajowe, strategie i historyczne punkty widzenia. Opinie ekspertów zebrane podczas drugiej fazy badań przedstawiono w 28 oznaczonych sekcjach w całym raporcie. Dostarczają one spostrzeżeń i krytycznych uwag, podkreślając wyzwania związane z utrzymaniem spójności i zasad humanistycznych w złożonej rzeczywistości geopolitycznej.

Écolo (Belgia)	Groen (Belgia)
Écolo to działająca w Belgii francuskojęzyczna partia ekologiczna. Powstała w 1980 roku, skupiając działaczy ekologicznych i antynuklearnych, lewicowych chrześcijan, antymilitarystów i pacyfistów. Plasuje się w centrum lewej strony belgijskiej sceny politycznej. Od roku 1999 wielokrotnie uczestniczyła w koalicjach rządowych na szczeblu federalnym, regionalnym i lokalnym. Obecnie jest członkiem federalnej koalicji rządowej „Vivaldi” (2020–2024). Utrzymuje bliskie stosunki z Groen, swoją niderlandzkojęzyczną odpowiedniczką. Obie partie tworzą jedną grupę polityczną w belgijskim parlamencie federalnym i regularnie konsultują swoje stanowiska.	Groen to belgijska partia Zielonych posługujących się językiem niderlandzkim. Znana do 2003 roku pod nazwą Agalev została założona w 1979 roku przez działaczy ekologicznych, antynuklearnych, antymilitarystycznych i pacyfistycznych. Podobnie jak Écolo, plasuje się w centrum lewicy belgijskiej sceny politycznej, chociaż niderlandzkojęzyczny region Flandrii jest znacznie bardziej prawicowy niż francuskojęzyczna Walonia. Od roku 1999 Groen wielokrotnie uczestniczyła w koalicjach rządowych na szczeblu federalnym i regionalnym. Obecnie jest członkiem koalicji rządowej Vivaldi (2020–2024).
Les Écologistes (Francja)	
Les Écologistes (wcześniej znana jako Europe Écologie-Les Verts) została założona jako Les Verts w 1984 roku przez działaczy ekologicznych, antynuklearnych i antymilitarystycznych, a także członków związków zawodowych. Obecnie definiuje się zarówno jako partia, jak i ruch społeczny. Ma 13 mandatów w Zgromadzeniu Narodowym w ramach szerszego lewicowego sojuszu wyborczego NUPES.	
Vihreät (Finlandia)	Bündnis 90/Die Grünen (Niemcy)
Fińska partia Vihreät (Zieloni) powstała jako stowarzyszenie w roku 1987, a jako partia polityczna w 1988 roku. Zjednoczyła ruchy skupiające się na aktywizmie ekologicznym, skandynawskim państwie opiekuńczym i prawach kobiet. Chociaż niektórzy członkowie odmawiają jednoznacznego określenia swojej pozycji na scenie politycznej, stanowisko partii jest ogólnie kojarzone z centroprawicą. Była pierwszą europejską partią ekologiczną, która w latach 1995–2003 weszła w skład rządu krajowego, uczestniczyła również w koalicjach rządowych w latach 2007–2011, 2011–2014 oraz 2019–2023. Obecnie jest w opozycji.	Bündnis 90/Die Grünen (Sojusz 90/Zieloni) powstał w 1993 roku z połączenia partii Die Grünen założonej w RFN w roku 1980 oraz Bündnis 90, założonej w NRD 10 lat później. Partia wywodzi się z ruchów antynuklearnych, proekologicznych, aktywistycznych i pokojowych. Znajduje się w centrum lewej strony niemieckiego spektrum politycznego. Trzykrotnie uczestniczyła w koalicjach rządowych na szczeblu federalnym: w latach 1998–2002, 2002–2005 oraz 2021–2025, gdy tworzyła koalicję „sygnalizacji świetlnej” z Socjaldemokratyczną Partią Niemiec (SPD) i Wolną Partią Demokratyczną (FDP). Członkinią partii jest m.in. była federalna ministra spraw zagranicznych Annalena Baerbock.
Partia Zieloni (Polska)	Możemo! (Chorwacja)
Partia Zieloni została założona w 2003 roku. Między innymi promuje zrównowagony rozwój środowiska, równość społeczną i płciową oraz prawa osób LGBT+. Wywodzi się z ruchów społecznych, takich jak Solidarność, i identyfikuje z centrolewicą. Do roku 2023 pozostawała w opozycji, obecnie wchodzi w skład rządu Koalicji Obywatelskiej.	Możemo! (We Can!) powstała w 2019 roku jako lewicowa, ekologiczna partia utworzona głównie przez lokalnych aktywistów w Zagrzebiu. Jej głównymi obszarami zainteresowania są lepsza edukacja i opieka zdrowotna, równość społeczna i płciowa, prawa pracowników, wsparcie dla migrantów oraz zrównoważony rozwój. Obecnie ma 10 mandatów w parlamencie chorwackim.
Europa Verde (Włochy)	Demokratų sąjunga “Vardan Lietuvos” (Litwa)
Europa Verde (Zielona Europa) jest najnowszą z serii włoskich partii ekologicznych, których początki sięgają lat 80. XX wieku. Jej główne obszary zainteresowania to zrównoważony rozwój środowiska i pacyfizm, a także równouprawnienie płci i równość społeczna. Powstała jako lista w wyborach europejskich w roku 2019, a w 2021 roku stała się partią polityczną. Rok później połączyła się z Sinistra Italiana, tworząc w wyborach parlamentarnych wspólną listę Alleanza Verdi e Sinistra i zdobywając szereg mandatów. Lokuje się po lewej stronie włoskiego spektrum politycznego i nigdy nie należała do rządu.	Partia Demokratų sąjunga „Vardan Lietuvos” (Związek Demokratów „W imię Litwy”) została założona w 2022 roku przez byłego premiera Sauliusa Skvernelisa jako odłam konserwatywnej partii agrarnej Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga (Litewskiej Unii Rolników i Zielonych). Zajmuje stanowisko centrolewicowe w kwestiach gospodarczych oraz centroprawicowe w sprawach społecznych i kulturowych. W latach 2024–2025 była w koalicji rządzącej, od 2025 roku jest w opozycji aktualnie Europosėi. Wśród jej członków jest Virginijus Sinkevičius, były europejski komisarz ds. środowiska, oceanów i rybołówstwa.

Przypisy końcowe

- 1 See for e.g. JERAJ Samir, „Are Green Parties Still Pacifist?“, *Green European Journal*, 13 December 2022; PIRON Jonathan, „Quelles balises pour un nouveau pacifisme ?“, *Etopia*, 17 December 2014.
- 2 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem DSVL.
- 3 Zob. np. VON DER BURCHARD Hans, „From doves to über-hawks: Ukraine war recast Germany's Greens“, *Politico*, 22 April 2022; FELDENKIRCHEN Markus and al., „From Peaceniks To Hawks? Germany's Greens Have Transformed in the Face of Russia's War“, *Spiegel International*, 6 May 2022; DEJEAN Mathieu, „Jadot, L'Ukraine, et l'adieu au pacifisme des écologistes“, *Médiapart*, 3 March 2022; POL Chez and JACKOWSKI Nina, „De la difficulté d'être un Vert en guerre“, *Libération*, 7 March 2022; CHARDON Frédéric, „L'invasion russe a révélé les mutations du pacifisme d'Écolo“, *La Libre*, 21 April 2022.
- 4 Biorąc pod uwagę, że kilku ankietowanych przedstawicieli poprosiło o zachowanie anonimowości, w trakcie badań podjęto decyzję o zanonimizowaniu wszystkich respondentów.

Europejskie i transatlantyckie modele bezpieczeństwa i obrony

Europejski instytucjonalny krajobraz bezpieczeństwa i obrony jest złożony i wielowarstwowy. Tworzy go wiele różnych organizacji regionalnych i subregionalnych, takich jak Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) czy Nordycka Współpraca Obronna (NORDEF) – których cele, uprawnienia i zasięg geograficzny czasami się pokrywają. W tej konstelacji Unia Europejska (UE) i Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) mają najbardziej zintegrowane ramy bezpieczeństwa i obrony. Należy podkreślić, że te dwie organizacje nie zostały utworzone w tym samym celu. NATO jest sojuszem zbiorowego bezpieczeństwa i obrony od momentu powstania w 1949 roku, natomiast bezpieczeństwo i obrona, a także szerzej – polityka zagraniczna stopniowo zaczęły podlegać kompetencjom Unii dopiero od czasu przyjęcia w 1992 roku traktatu z Maastricht, który wyznaczył cel „wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, w tym ewentualnego opracowania wspólnej polityki obronnej, która z czasem mogłaby doprowadzić do wspólnej obrony”¹.

Partie Zielonych w całej Europie ogólnie określają się jako proeuropejskie, niekoniecznie jednak mają tę samą wizję UE w zakresie polityki bezpieczeństwa i obrony. W niniejszym rozdziale omówiono tę kwestię. W pierwszej

części oceniono stanowiska dziewięciu badanych partii – Bündnis 90/Die Grünen (DE) (zwanej dalej Die Grünen), Demokratų sąjunga „Vardan Lietuvos” (LT) (dalej DSVL), Écolo (BE), Europa Verde (IT), Groen (BE), Les Écologistes (FR), Možemo! (HR), Partia Zieloni (PL) i Vihreät (FI) – na temat roli i tożsamości UE na arenie międzynarodowej jako „mocarstwa cywilnego” lub „mocarstwa militarnego”. Część druga dotyczy pogłębienia współpracy wojskowej i współdziałania państw członkowskich, koncentrując się na sposobach pogłębiania stałej współpracy strukturalnej (PESCO). W trzeciej i ostatniej części przeanalizowano, w jaki sposób partie ekologiczne postrzegają relacje UE i NATO oraz podział zadań między nimi.

Rola UE: potęgą cywilną czy militarną?

Od czasu przyjęcia traktatu z Maastricht i stopniowego rozwoju wspólnej polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i obrony rozpoczęła się dyskusja o tym, czy UE – początkowo postrzegana jako projekt pokojowy – przekształca się z potęgi cywilnej w militarną. Pierwsze z tych pojęć jest zazwyczaj używane w odniesieniu do podmiotu, który wykorzystuje pokojowe środki do realizacji swoich celów w polityce zagranicznej i utrzymania wpływów na arenie międzynarodowej.

Władza cywilna opowiada się za dyplomacją, dialogiem, multilateralizmem i współpracą gospodarczą, narzędziami miękkiej siły, zapobieganiem konfliktom i ich rozwiązywaniem, pomocą rozwojową oraz utrzymywaniem pokoju, aby przyczynić się do międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Natomiast potęga militarna dysponuje zorganizowanymi siłami zbrojnymi i dowództwem. Podkreśla moc swoich sił zbrojnych, zdolnych do powstrzymania potencjalnych agresorów, jako czynnika bezpieczeństwa (narodowego), a także narzędzia do zdobycia i utrzymania wpływów na arenie międzynarodowej. Sformalizowanie wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony (WPBiO) w 2003 roku oraz utworzenie Europejskiej Agencji Obrony (EDA) w roku 2004 – której najwyższym organem decyzyjnym jest Rada Sterująca, z ministrami obrony UE na czele, a personel składa się z cywilów i wojskowych – zapoczątkowało fazę niejasnej tożsamości UE: ani prawdziwie „cywilnej”, ani naprawdę „wojskowej”.

Ta niejednoznaczność jest również obecna w wizjach Zielonych dotyczących UE, jej roli w stosunkach międzynarodowych, narzędzi, które powinna stosować, oraz przyszłości WPBiO. Obecnie polityka ta jest postrzegana głównie jako środek działania zewnętrznego (tj. poza granicami UE), obejmując przede wszystkim misje pokojowe i związane z budowaniem potencjału. Kluczowe pytania dotyczą zatem tego, w jakim stopniu powinna również skupić się na zapewnieniu obrony UE w bardziej tradycyjnym ujęciu oraz jakimi środkami dysponować, aby to osiągnąć.

Jeśli chodzi o poglądy Zielonych na przyszłość instytucjonalną obronności UE, badania źródłowe

i wywiady wykazały napięcie między dwiema koncepcjami Unii, federalistyczną i międzyrządową. Partie Zielonych ze „starszych” państw członkowskich miały tendencję do popierania wizji Europy jako państwa, co uważają za naturalną ewolucję UE. Na przykład w programie partii Die Grünen na wybory federalne w 2021 roku stwierdzono: „Naszą gwiazdą przewodnią dla przyszłego rozwoju Unii Europejskiej jest Federalna Republika Europejska”². Termin „federalny” pojawia się również w komunikatach politycznych Vihreät³ i Europa Verde⁴, a często także w dokumentach Les Écologistes⁵. Francja znana jest z nieustannego popierania wspólnej europejskiej obrony, więc wizja Zielonych jest również odzwierciedleniem francuskiej kultury politycznej i strategicznej. W 2019 r. Les Écologistes prowadziła kampanię na rzecz utworzenia europejskiej kwatery głównej sił zbrojnych wraz ze stałymi grupami bojowymi w postaci stałych jednostek transnarodowych⁶. Podobnie w Belgii przedstawiciel Écolo stwierdził w wywiadzie, że jego zdaniem idealna jest „europejska armia (obronna)” oraz „zjednoczona i silna Europa z prawdziwym myśleniem strategicznym, tak aby mogła stać się prawdziwą potęgą militarną, a nie tylko dyplomatyczną”⁷.

Partie te są jednak świadome, że ich wizja praw dziwie zintegrowanej europejskiej obrony nie jest obecnie realistyczna. Od 2021 roku Les Écologistes nieco złagodziła swoje postulaty utworzenia jednolitej i stałej struktury obronnej, kładąc nacisk na potrzebę pogłębienia współpracy i opowiadając się za luźniejszą strukturą „konfederacyjną”, która byłaby uruchamiana wyłącznie w sytuacjach kryzysowych⁸. W tym samym duchu przedstawiciele partii Groen wyjaśnili, że chociaż integracja obronności

UE pozostaje celem partii, „skupianie się na europejskiej armii nie jest pożądane w perspektywie krótkoterminowej, biorąc pod uwagę różne stanowiska, jakie zajmujemy w UE”⁹. Przedstawiciele, z którymi przeprowadzono wywiady, podkreślali również potrzebę zakwestionowania poglądu, że jedność prowadzi do bardziej etycznych rezultatów”, posługując się przykładem polityki migracyjnej UE.¹⁰ Przedstawiciele Możemo! również zwrócili uwagę na tę kwestię, posługując się tą samą analogią.¹¹

Ten cytat odnosi się do szerszej kwestii celów WPBiO i środków, jakimi dysponuje. Zapewnienie obrony UE nie jest samo w sobie problematyczne, ale partie Zielonych utrzymują, że militaryzacja Unii nie powinna prowadzić do agresywnej polityki kierowanej własnym interesem. Celem WPBiO nie powinno być demonstrowanie siły, a UE musi pozostać wierna swoim podstawowym wartościom, jakim są demokracja, prawa człowieka i praworządność, zapisanym w art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE).¹² W Polsce przedstawiciele Partii Zieloni mówili o UE jako o „projekcie pokojowym”¹³; w Belgii zarówno Écolo, jak i Groen podkreślają, że Europa powinna „powrócić do domu”¹⁴ we Francji Les Écologistes stwierdzają, że „cel europejskiej obrony musi być zakorzeniony w jej pierwotnym projekcie pokoju i wolności”;¹⁵ w Niemczech Die Grünen „chce bronić fundamentalnych wartości UE w obrębie naszych granic i zdecydowanie promować te wartości poza nimi”;¹⁶ we Włoszech Europa Verde postrzega UE jako „silny i autonomiczny podmiot działający na rzecz pokoju, bezkompromisowy w kwestii poszanowania praw człowieka w wielostronnym kontekście międzynarodowym”¹⁷, a w Finlandii Vihreät nalega, aby „UE nadal była siłą promującą demokrację, praworządność, prawa człowieka i zrównoważony rozwój”.¹⁸

„Trudno powiedzieć, że zamierzamy stworzyć federalną armię europejską [...], więc nieco odchodzę od tego pomysłu. Możemy mieć na myśli inne modele: strukturalny sojusz stały, który w razie potrzeby działa jako wspólna armia”.

Wywiad z przedstawicielami organizacji Les Écologistes

W związku z tym – i dotyczy to wszystkich badanych partii – Zieloni opowiadają się za wzmocnieniem aparatu dyplomatycznego UE, narzędzi do zarządzania kryzysami cywilnymi i środowiskowymi, zapobiegania konfliktom

i ich rozwiązywania oraz polityki pomocy rozwojowej.¹⁹

Przedstawiciele Partii Zieloni, z którymi przeprowadzono wywiady, zalecili, aby UE inwestowała więcej w miękką siłę, „natomiast przedstawiciele Możemo! stwierdzili, że „ruch ekologiczny musi się skupić się na tym, jak przekonać innych i co można zrobić, aby zapobiec konfliktom”.²⁰

Innymi słowy, europejska polityka bezpieczeństwa powinna być ukierunkowana raczej na zapobieganie niż reago-

wanie, ponieważ, jak podkreśla Vihreät, „bezpieczeństwo nie jest budowane ani gwarantowane przede wszystkim przez siły zbrojne, bo wiele najpoważniejszych zagrożeń nie ma charakteru militarnego”²¹. Zmiany klimatyczne, nierówności społeczne, dysproporcje w bogactwie między północą a południem globu, rozwój autokracji lub tzw. nieliberalnych demokracji w Europie i innych częściach świata: wyzwaniom tym można sprostać jedynie poprzez inwestowanie w ambitne polityki, mające na celu np. zapewnienie transformacji ekologicznej, obronę państwa opiekuńczego, harmonizację fiskalną, zrównoważony rozwój i edukację. Jak podkreśla Vihreät, „różnorodność zagrożeń dla bezpieczeństwa, przed którymi stoimy, wymaga bardziej kompleksowego zrozumienia kwestii bezpieczeństwa, aby wzmocnić odporność społeczeństw”.²² Wszystko to pokazuje, że kompleksowe rozumienie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, które dotychczas stanowiło podstawę polityki Zielonych, nadal leży u podstaw ich podejścia do tych kwestii, mimo że – jak zostanie to podkreślone w kolejnych rozdziałach – w ich dyskursie coraz większą rolę odgrywa „twarde bezpieczeństwo”.

Ostatecznie wydaje się, że Zieloni widzą UE na arenie międzynarodowej jako mocarstwo cywilne dysponujące potencjałem militarnym lub, jak niektórzy to ujmują, „dyplomację z zębami”. W rzeczywistości kilka partii zgodziło się ze stwierdzeniem, że chociaż UE powinna zawsze preferować środki działania o charakterze nieprzymusowym, dyplomacja musi być poparta solidną siłą militarną, aby zwiększyć swoją wiarygodność²³. Forma, jaką powinna przybrać ta władza, jest przedmiotem sporów, niemniej jednak większość partii ekologicznych zgadza się co do konieczności wzmocnienia współpracy wojskowej państw członkowskich.

„Bezpieczeństwo nie jest budowane ani gwarantowane przede wszystkim przez siły zbrojne, ponieważ wiele najpoważniejszych zagrożeń nie ma charakteru militarnego. Kryzys klimatyczny i związane z nim przymusowe migracje, pandemie, niestabilne państwa, słaby rozwój demokracji, nierówności i polaryzacja społeczeństw stanowią poważne wyzwania dla bezpieczeństwa jednostek i społeczeństw. Różnorodne zagrożenia wymagają bardziej kompleksowego zrozumienia kwestii bezpieczeństwa, aby wzmocnić odporność społeczeństw”.

Vihreät, 2021

Europejska współpraca wojskowa: PESCO jako model do naśladowania?

Artykuły 42 ust. 7 i 42 ust. 6 TUE ustanawiają odpowiednio obowiązek wzajemnej pomocy i wsparcia w przypadku agresji zbrojnej oraz możliwość stworzenia wzmocnionych

mechanizmów współpracy w dziedzinie obronności dla państw członkowskich, które wyrażą taką wolę²⁵.²⁶ Mechanizm ten, znany jako stała współpraca strukturalna (PESCO), został ustanowiony w grudniu 2017 r. w ramach WPBiO z udziałem wszystkich państw członkowskich z wyjątkiem Malty i Danii. PESCO ma na celu zwiększenie ogólnej skuteczności działań UE w dziedzinie obronności^{27 28}. Państwa uczestniczące zobowiązują się do rozwijania wspólnych zdolności wojskowych, inwestowania w badania i rozwój w dziedzinie obronności (R&D) – w tym w projekty

Sekurytyzacja środowiska i innych zagrożeń niewojskowych

Pojęcie sekurytyzacji, powiązane z kopenhaską szkołą studiów nad bezpieczeństwem, odnosi się do definiowania problemu jako kwestii bezpieczeństwa, co pozwala na podjęcie nadzwyczajnych środków²⁴. Przedstawianie zmian klimatycznych jako kwestii bezpieczeństwa stało się powszechną praktyką. Jednak dwóch z ankietowanych ekspertów – obaj mający doświadczenie w zakresie krytycznych badań nad bezpieczeństwem – wezwało do zachowania ostrożności w tej kwestii. Podając przykład Frontexu i polityki migracyjnej UE, ostrzegali, że sekurytyzacja może otworzyć drzwi do militarnych reakcji na niemilitarne, prowadząc do problematycznych skutków, na przykład w zakresie poszanowania praw człowieka. Innym przykładem jest interwencja humanitarna, która rzadko osiąga swoje cele, a częściej zmniejsza bezpieczeństwo, w tym osób fizycznych w terenie, czego klasycznym przykładem jest Libia. Ekspersi ci nalegali, aby zachować rozdział między agendą środowiskową a agendą bezpieczeństwa, zwłaszcza w odniesieniu do przeciwdziałania przyczynom i/lub skutkom katastrof ekologicznych. Wezwali partie ekologiczne do uwzględnienia, że dana kwestia może być pilna, niekoniecznie będąc kwestią bezpieczeństwa.

współpracy – oraz do zwiększania gotowości i zdolności bojowej swoich sił zbrojnych²⁹. Są również zachęcane do udziału we wspólnym planowaniu i ćwiczeniach wojskowych w celu zwiększenia interoperacyjności swoich sił zbrojnych oraz zobowiązane do spełnienia określonych kryteriów dotyczących zdolności obronnych, udziału w misjach i operacjach WPBiO oraz wydatków na cele wojskowe³⁰.

PESCO, często uważana za urzeczywistnienie idei „Europy dwóch prędkości”, jest również przedstawiana jako znaczący krok w kierunku osiągnięcia większej europejskiej autonomii strategicznej wobec braku prawdziwie zjednoczonej europejskiej obrony. Jej utworzenie wynikało z przekonania, że struktury obronne UE są zbyt rozdrobnione i nieprzystosowane do reagowania na zmiany poziomu bezpieczeństwa w Europie, gdy pojawiły się wątpliwości co do zaangażowania Stanów Zjednoczonych w NATO i ogólnie w sprawy naszego kontynentu. Prezydentura Donalda Trumpa

(2017–2021) zaszkodziła partnerstwu transatlantyckiemu i pomimo prób uspokojenia europejskich sojuszników przez administrację Bidena, kilka z ankietowanych partii Zielonych wskazało lub dało do zrozumienia, że obecnie postrzegają Stany Zjednoczone jako „niewiaręgodnego sojusznika”³¹. W obliczu zbliżających się wyborów prezydenckich w Stanach Zjednoczonych w 2024 r. i ryzyka ponownego wyboru Trumpa w jeszcze bardziej niestabilnej sytuacji międzynarodowej większość ankietowanych partii zgodziła się co do konieczności dalszego pogłębiania współpracy w zakresie obronności w ramach UE. Jedynym wyjątkiem była DSVL, której przedstawiciel argumentował, że „powinien to być wspólny projekt z NATO”³², ponadto Europa Verde i Możemo! podkreśliły, że integracja polityki społecznej, zdrowotnej, edukacyjnej, a nawet fiskalnej ma większe znaczenie niż obrona, ale stwierdziły również, że obecny kryzys może stanowić „okazję” do dalszych prac nad mechanizmami współpracy UE w dziedzinie obronności³³.

Problemy „dyplomacji z pazurem”

Niektórzy z ankietowanych ekspertów, doświadczeni mediatorzy w konfliktach, wyrazili sceptycyzm wobec idei „dyplomacji z pazurem”, popieranej przez niektóre partie ekologiczne. Chociaż podkreślili, że dychotomia: twarde bezpieczeństwo kontra pacyfizm jest zbyt uproszczona, ponieważ istnieje „ogromna przestrzeń pomiędzy”, sposób, w jaki można połączyć dyplomację (ale także politykę pomocy rozwojowej) i zdolności wojskowe, musi być przedmiotem dogłębnej refleksji. Zielonym nadal brakuje wiarygodnej strategii politycznej w tym zakresie i muszą zachować ostrożność, ponieważ „dyplomacja z pazurem” może szybko przekształcić się w „dyplomację siłową”, tj. sytuację, w której użycie środków militarnych ma pierwszeństwo przed politycznym rozwiązywaniem konfliktów, co prowadzi do pogorszenia bezpieczeństwa. Aby zilustrować tę kwestię, podali przykład Ukrainy, ale także Jemenu, sporu o Morze Południowochińskie i Tajwanu, gdzie jak się wydaje, całkowicie zrezygnowano z dialogu politycznego i poszukiwania dróg rozwiązania konfliktu.

Ponadto inni eksperci wskazali na ograniczenia idei uzbrojenia w imię dyplomacji (lub pokoju). Jak można ufać wysiłkom dyplomatycznym, skoro stoją za nimi domyślne groźby użycia siły? Kwestia ta jest jeszcze bardziej istotna w kontekście kolonialnej przeszłości wielu państw członkowskich UE oraz taktyki „dyplomacji kanonierki”, stosowanej przez dawne mocarstwa europejskie w XIX wieku w celu rozszerzenia swoich imperiów. Partie Zielonych muszą zatem głęboko się zastanowić, czy narzędzia dyplomatyczne i militarne można naprawdę łączyć, nie wywołując wrażenia zagrożenia.

W Belgii przedstawiciel partii Écolo posunął się nawet do uznania współpracy w zakresie obrony wewnątrz UE za kluczowy priorytet³⁴. To samo dotyczy francuskich Zielonych, którzy w uchwale wydanej w październiku 2022 roku stwierdzili, że „przeciwnicy UE liczą na podziały między państwami członkowskimi i ich słabość w zakresie obrony, bezpieczeństwa i dyplomacji”³⁵. W rezultacie „Europa musi zakończyć transformację europejskiej obrony. Będziemy wspierać wzmocnienie współpracy wojskowej na szczeblu UE, [...] a także utworzenie europejskiego dowództwa operacyjnego sił zbrojnych”³⁶. Vihreät twierdzi również, że należy rozszerzyć i pogłębić współpracę, aby zaradzić rosnącej „niestabilności w sąsiednich regionach”³⁷. Podkreśla potrzebę rozwoju „niezależnych zdolności obronnych UE”, aby umożliwić jej przejście „wspólnej odpowiedzialności za bezpieczeństwo UE i obszarów przyległych, rozwijanie wzajemnej pomocy między państwami członkowskimi oraz organizowanie wspólnych ćwiczeń w celu przygotowania się na poważne wypadki i ataki zbrojne”³⁸. W szczególności opowiada się za „utworzeniem platformy Artykuł 42(7), służącej praktykowaniu wzajemnej pomocy”³⁹ – tj. za sformalizowaniem procedur aktywacji tej klauzuli zbiorowej samoobrony. Odwołując się również wyraźnie do art. 42 TUE, przedstawiciel Partii Zielonej, z którym przeprowadzono wywiad, uznał, że „UE musi odgrywać znacznie większą rolę [...] w zakresie koordynacji [i] łączenia zasobów”⁴⁰.

„Doskonale wiemy, że jeśli Trump powróci do władzy, będziemy zmuszeni stworzyć własną tożsamość obronną. Możemy próbować wzmocnić stosunki transatlantyczne w jak największym stopniu, ale w przypadku Trumpa to nie działa. Jest całkowicie nieprzewidywalny i nie dba o sojusz transatlantyczny”.

Wywiad z przedstawicielem Europa Verde

Ważne dla niemieckojęzycznych i niderlandzkojęzycznych belgijskich Zielonych jest również łączenie zasobów i wypełnianie luk kompetencyjnych poprzez identyfikowanie specjalizacji i komplementarności. Poza bezpośrednimi lub bliskimi zagrożeniami dla bezpieczeństwa Europy współpraca i współdziałanie są postrzegane jako logiczny krok naprzód, ponieważ są bardziej wydajne i opłacalne. W programie partii Die Grünen na wybory federalne w Niemczech w 2021 roku stwierdza się, że „zamiast przeznaczać coraz więcej środków finansowych na równoległe struktury wojskowe

na szczeblu krajowym chcemy rozszerzyć wzmocnioną współpracę sił zbrojnych w UE, połączyć potencjał wojskowy [...] i wspólnie pracować nad wyeliminowaniem powszechnie uznanych braków zdolności”⁴².

W programie dodano, że będzie to wymagało „wzmocnienia i konsolidacji wspólnej struktury dowodzenia UE oraz europejskich inicjatyw, takich jak stała strukturalna współpraca (PESCO)”⁴³. Podobnie przedstawiciele Groen podkreślili, że integracja obronna UE jest czymś, za czym opowiadają się od dawna⁴⁴. „Identyfikowanie szczególnych powiązań oraz luk”, co jest celem PESCO, postrzegają jako „bardziej efektywne, tańsze i bardziej produktywnie”⁴⁵. Jednakże na marginesie przedstawiciele, z którymi przeprowadzono wywiady, ostrzegali również,

Potrzeba jasnej wizji dla PESCO

Oprócz tego, że współpraca i współdziałanie w dziedzinie obronności – zwłaszcza w zakresie wspólnych zamówień publicznych (zob. [opinia eksperta nr 16](#)) – nie zawsze przynosiły oczekiwane rezultaty, eksperci krytykują brak jasnej wizji celów i zadań PESCO⁴¹. W tym samym duchu jeden z ekspertów, z którym przeprowadzono wywiad, zauważył, że niektóre partie ekologiczne wydają się postrzegać PESCO jako krok w kierunku pełnej integracji obronności UE, podczas gdy inne wyraźnie nie podzielają tego stanowiska. Bez wizji celów PESCO, której towarzyszyłaby jasna strategia ich realizacji, współpraca może okazać się fragmentaryczna i ogólnie rzecz biorąc nieefektywna.

że państwa członkowskie powinny wystrzegać się nadmiernej specjalizacji. Chociaż wykorzystanie mocnych stron przynosi korzyści ekonomiczne, strukturalne i strategiczne, twierdzą oni, że ważne jest, aby każde państwo członkowskie utrzymywało zróżnicowany zestaw zdolności, który pozwoli mu samodzielnie stawić czoło zagrożeniu, przynajmniej na początkowych etapach ataku⁴⁶.

Kolejnym kluczowym elementem dla partii ekologicznych jest to, że pogłębionej współpracy wojskowej musi towarzyszyć zwiększenie przejrzystości i kontroli demokratycznej. Zarządzanie PESCO, podobnie jak pozostałymi elementami WPBiO, ma charakter międzyrządowy: zależy od państw członkowskich i Rady, a nadzór Komisji Europejskiej lub Parlamentu Europejskiego jest niewielki lub nie ma go wcale. Die Grünen są przekonani, że „nie możemy już dłużej pozwalać, aby poszczególne państwa blokowały

„Zamiast przeznaczać coraz więcej środków finansowych na równo ległe struktury wojskowe poszczególnych państw, chcemy rozszerzyć wzmocnioną współpracę sił zbrojnych w UE, [...]. Będzie to wymagało [...] wzmocnienia i konsolidacji wspólnych struktur dowodzenia UE oraz europejskich inicjatyw, takich jak stała strukturalna współpraca (PESCO)”.

Die Grünen, 2021

działania w takich obszarach jak polityka zagraniczna i bezpieczeństwa” oraz że „dopóki interesy narodowe będą mogły przeszkadzać w realizacji wspólnego dobra w Europie, UE nie będzie w stanie odgrywać bardziej aktywnej roli”⁴⁷. Aby zaradzić tej sytuacji, podobnie jak wielu innych Zielonych, aktywnie opowiadają się za reformą procedur decyzyjnych poprzez zniesienie zasady jednomyślności na rzecz głosowania większością kwalifikowaną i zwykłą⁴⁸. Przedstawiciele

partii Vihreät argumentowali, że dzięki temu struktury wojskowe Europy staną się „bardziej sprawne i elastyczne”, co pozwoli im lepiej reagować na sytuacje kryzysowe. Argumentowali, że zmiana zasad jest również priorytetem w zakresie obrony⁴⁹. Niemieccy i francuscy Zieloni proponują również, aby Parlament Europejski otrzymał nadzór nad WPBiO oraz większe uprawnienia do określania strategicznych wytycznych działań zewnętrznych UE⁵⁰.

Niejasna granica między modelami federalnymi a międzyrządowymi

W artykule opublikowanym w 2020 roku na temat stanowiska Bündnis 90/Die Grünen wobec obrony UE Gaëlle Winter, współpracująca badaczka francuskiego think tanku zajmującego się bezpieczeństwem i obronnością Fondation pour la recherche stratégique (FRS), stwierdziła, że linia polityczna niemieckich Zielonych „oscyluje między współpracą międzyrządową a integracją”⁵¹. Popierają oni wzmocnioną współpracę, ale unikają jednoznacznego poparcia modelu federalnego ze względu na wewnętrzne podziały. Winter twierdzi, że podziały te wynikają m.in. z zaangażowania ideologicznego (militaryzacja i/lub historyczne zasady pacyfistyczne), kwestii strategicznych (utrata suwerenności w ustalaniu priorytetów) oraz pragmatycznych rozważań związanych z wykonalnością integracji obronnej UE i jej funkcjonowaniem w praktyce (przydział zasobów, struktury dowodzenia, procesy decyzyjne).

Ogólnie twierdzi ona, że próbując pogodzić swoje pacyfistyczne ideały z realiami niemieckiej i europejskiej polityki zagranicznej, Bündnis 90/Die Grünen wykazuje oznaki stopniowej akceptacji norm głównego nurtu, co prowadzi do umiarkowanego stanowiska bez jasnych wytycznych ideologicznych. Ocena ta, którą można rozszerzyć na inne partie ekologiczne, pokrywa się z oceną przedstawioną w opinii eksperckiej nr 3.

Zdolność UE do obrony bez udziału Stanów Zjednoczonych

Jeden z ekspertów zauważył, że pod względem równowagi militarnej nie należy lekceważyć zdolności państw członkowskich UE do obrony bez pomocy Stanów Zjednoczonych. Na przykład według Międzynarodowego Instytutu Studiów nad Bezpieczeństwem „The Military Balance 2023”, państwa UE posiadają łącznie 1764 myśliwce (Rosja 1004), 1904 działek automatycznych (Rosja 1720), 5858 bojowych wozów piechoty (Rosja 4570) oraz 3989 czołgów (Rosja 2070)⁵². Z tej perspektywy, biorąc pod uwagę wszystkie czynniki łącznie, siły zbrojne państw członkowskich UE stanowią trzecią co do wielkości armię na świecie, po Stanach Zjednoczonych i Chinach. Poza tym należy również podkreślić, że siły zbrojne państw członkowskich UE są jakościowo lepsze od sił zbrojnych Rosji, zwłaszcza pod względem wyszkolenia, knowhow, procedur operacyjnych i logistycznych. Narracja, zgodnie z którą Europa jest bezradna bez NATO, powinna zatem być analizowana z pewnym krytycznym dystansem i perspektywą.

Chodzi o to, aby działania UE na arenie międzynarodowej odzwierciedlały wolę i interesy obywateli europejskich, a nie tylko poszczególnych państw członkowskich. Europejcy Zieloni są jednak świadomi, że wymagałoby to głębokiej reformy ogólnych ram instytucjonalnych UE, co nie będzie łatwe do osiągnięcia, biorąc pod uwagę niechęć państw członkowskich do rezygnacji z tego, co postrzegają jako podstawowy atrybut swojej suwerenności.

UE-NATO: jak można scharakteryzować ich relacje?

Omawiając kwestię wzmocnienia współpracy wojskowej UE, przedstawiciel Możemo! stwierdził w wywiadzie, że „nie jest jasne, jakie będą relacje między europejskim systemem obronnym a NATO”⁵³. Od momentu utworzenia PESCO i nasilenia apeli o europejską autonomię strategiczną wiele napisano na temat prób podzielenia zadań między tymi dwiema organizacjami i uniknięcia powielania działań. Badania wykazały również, że państwa członkowskie UE nie przywiązują jednakowej wagi do europejskiej autonomii strategicznej i niejednakowo rozumieją to pojęcie, również w odniesieniu do NATO. Ulrike Franke i Tara Varma z Europejskiej Rady Stosunków Zagranicznych (ECFR) zauważyły, że chociaż europejska autonomia strategiczna jest uważana za „ważną” na przykład we Francji, Niemczech i Włoszech, czyli krajach, które dysponują

trzema największymi armiami w UE, to na Litwie jest postrzegana jako „niezbyt ważna”, a w Polsce jako „kontrowersyjna”⁵⁴. Jak zauważają autorzy, z różnych powodów projekt ten może być kwestionowany lub uznawany za mniej istotny: w krajach skandynawskich (takich jak Szwecja i Dania) wynika to z ich neutralnego statusu, natomiast w Europie Środkowej i Wschodniej dotyczy głównie wpływu, jaki może to mieć na NATO i stosunki ze Stanami Zjednoczonymi.

Z pewnymi różnicami podziały te są również wyczuwalne w poglądach europejskich partii Zielonych na stosunki między UE a NATO i pomagają nam je zrozumieć. Jednak poza odmiennościami krajowych kultur strategicznych i tożsamości znaczenie ma również historia każdej z partii. W młodszych, z Europy Środkowej i Wschodniej, które powstały po zakończeniu zimnej wojny i których kraje przystąpiły do NATO pod koniec lat 90. XX wieku, członkostwo w Sojuszu nie budzi żadnych wątpliwości. Co może być jeszcze bardziej zaskakujące, podobna sytuacja ma miejsce we Włoszech – Europa Verde nie wspomina o NATO w swoich programach ani dokumentach programowych. Jak wyjaśnili przedstawiciele partii, z którymi przeprowadzono wywiady, nie ma ona oficjalnego stanowiska w tej sprawie – prawdopodobnie dlatego, że członkostwo w NATO było traktowane jako fakt w momencie konsolidacji

politycznej ruchu ekologicznego⁵⁵. To samo dotyczy partii Możemo!, która oprócz tego, że jest bardzo młoda, wyrosła z platformy miejskiej w Zagrzebiu i dopiero niedawno zaczęła zajmować się kwestiami związanymi z międzynarodowym pokojem i bezpieczeństwem.

Stanowiska polskich i litewskich Zielonych w sprawie NATO i jego stosunków z UE są bardziej ugruntowane, choć zróżnicowane. Jak podkreślił przedstawiciel Partii Zieloni, NATO jest postrzegane jako główny gwarant bezpieczeństwa Polski⁵⁶. Wynika to z przyczyn historycznych, a mianowicie z przekonania, że to Waszyngton przychodził z pomocą Polsce podczas minionych wojen, ma także związek z programami szkoleniowymi oferowanymi przez Stany Zjednoczone polskim

oficerom w latach 90 XX wieku⁵⁹. Stany Zjednoczone posiadają również bazy wojskowe w Polsce, więc są bardziej widocznym podmiotem w dziedzinie bezpieczeństwa. Wreszcie istnieje również poczucie, podzielane przez wiele krajów Europy Środkowej i Wschodniej, że partnerzy z UE nie słuchali ich, gdy alar mowali o ekspansjonistycznej polityce Rosji⁶⁰. W związku z tym Partia Zieloni, chociaż jest głęboko proeuropejska, twierdzi również, że rola UE mogłaby być ograniczona do roli gwaranta „miękkiego bezpieczeństwa”, pozostawiając większość kwestii związanych z „twardym bezpieczeństwem” sojuszowi transatlantyckiemu⁶¹. Z kolei Litwa ma trudną historię stosunków z Rosją i długotrwałe dwustronne powiązania wojskowe ze Stanami Zjednoczonymi, więc postrzega swoje bezpieczeństwo

Kompleksowe bezpieczeństwo, zagrożenia hybrydowe i NATO

Wielu z ankietowanych ekspertów podkreślało, że chociaż koncepcje kompleksowego bezpieczeństwa i zagrożeń hybrydowych mają pewne wspólne cechy w dążeniu do uchwycenia wielowymiarowego i ewoluującego charakteru współczesnego bezpieczeństwa, są zasadniczo różne. Kompleksowe bezpieczeństwo to pojęcie kojarzone zazwyczaj z pracami brytyjskiego politologa Barry'ego Buzana. Polega ono na całościowym i holistycznym podejściu do tej kwestii, wykraczającym poza tradycyjne zagrożenia militarne i obejmującym inne rodzaje wyzwań, które mają wpływ na dobrobyt społeczeństwa lub państwa – zazwyczaj poprzez działania przewencyjne. Polityka mająca na celu uzyskanie kompleksowego bezpieczeństwa niekoniecznie koncentruje się na kwestiach wojskowych.

Z kolei hybrydowość (hybrydowa wojna, ataki, zagrożenia itp.) jest pojęciem wojskowym. Jej koncepcja po raz pierwszy została opracowana przez amerykańskiego generała broni Jamesa N. Mattisa i amerykańskiego podpułkownika Franka Hoffmana w 2005 roku w celu opisanie ewolucji terenów operacyjnych w związku z coraz częstszym wykorzystywaniem ciężkiej artylerii przez podmioty niepaństwowe⁵⁷ i znalazła zastosowanie w europejskich doktrynach wojskowych i strategicznych poprzez NATO od 2013 roku. Wraz ze wzrostem popularności pojęcie hybrydowości zaczęło tracić swoje pierwotne znaczenie. Obecnie jest często używane do opisanie „nowych” sposobów prowadzenia wojny, takich jak cyberataki, propaganda i dezinformacja, bariery handlowe i dostęp do zasobów energetycznych, zabójstwa i otrucia, migracja, a nawet kradzież własności intelektualnej.

Eksperci, m.in. badacze studiów strategicznych Chiara Libiseller i Murat Caliskan oraz profesor stosunków międzynarodowych Michel Liégeois, ostrzegają przed wszechogarniającym charakterem hybrydowości, która zaciera granice między wojną a pokojem i jest coraz częściej wykorzystywana przez NATO do określenia zagrożeń, które mogą wymagać reakcji militarnej⁵⁸. Jak podkreślił jeden z ekspertów, z którym przeprowadzono wywiad: „Niebezpieczeństwo związane z zagrożeniami hybrydowymi wynika z samej koncepcji tych zagrożeń”. Termin ten należy stosować z ostrożnością i świadomością jego silnych konotacji militarnych.

jako zależne od NATO. Jak wspomniano wcześniej, chociaż DSVL uważa, że kraje europejskie powinny wzmocnić swoje zdolności wojskowe, przed stawiciele partii, z którymi przeprowadzono wywiady, twierdzili, że należy to zrobić w ramach Sojuszu⁶². Projekty wzmocnienia europejskiej autonomii strategicznej są postrzegane jako problematyczne, ponieważ mogłyby doprowadzić do zatarcia podziału ról między UE a NATO, a także zaszkodzić bezpieczeństwu europejskiemu. Ponadto przedstawiciel DSVL nie ukrywał, że wątpi w zdolność UE do samodzielnej obrony: „Jeśli mamy do czynienia z graczami takimi jak Chiny lub inne kraje, które są bardzo wrogo nastawione do zachodniego stylu życia, jasne jest, że musimy połączyć siły ze Stanami Zjednoczonymi”⁶³.

Postrzeganie Rosji jako bezpośredniego zagrożenia miało również decydujący wpływ na decyzję Helsinek o przyłączeniu do NATO mimo neutralnego statusu tego kraju. Oprócz granicy o długości 1700 kilometrów Finlandia ma również skomplikowaną historię stosunków z Moskwą. Tradycyjnie partia Vihreät była przeciwna członkostwu w NATO, ale jej stanowisko zaczęło się powoli zmieniać po aneksji Krymu w 2014 roku. W obliczu narastających napięć na Wschodzie europosłanka Partii Zielonych Alviina Alametsä stwierdziła 3 stycznia 2022 roku, że przystąpienie do Sojuszu jest „długoterminowym rozwiązaniem zapewniającym niezależność Finlandii i trwały pokój w regionie Morza Bałtyckiego”⁶⁴.

„Uważam, że głównym priorytetem jest zaprzestanie realizacji wszelkich alternatywnych projektów bezpieczeństwa europejskiego odzwierciedlających wizję Macrona, która zakończyła się niepowodzeniem i nigdy nie została wdrożona w jakikolwiek sposób. NATO jest głównym czynnikiem bezpieczeństwa i wszystko powinno się na tym opierać”.

Wywiad z przedstawicielem DSVL

gdy UE ma potencjał do opracowania bardziej kompleksowej polityki w zakresie bezpieczeństwa – na przykład w celu przeciwdziałania cyberzagrożeniom i innym rodzajom zagrożeń „hybrydowych” mającym na celu destabilizację demokracji⁶⁵. Jednak nawet przy takim podziale zadań Vihreät twierdzi, że filar UE musi zostać wzmocniony, aby zapewnić

W tamtym czasie postrzegano to jako perspektywę średnioterminową, ale inwazja na Ukrainę w lutym 2022 roku przyspieszyła decyzję centrolewicowozielonego rządu o złożeniu wniosku. Przedstawiciel partii Vihreät wskazał w wywiadzie, że jego zdaniem NATO i UE wzajemnie się uzupełniają. Podobnie jak polscy, również fińscy Zieloni podkreślają, że NATO jest klasycznym sojuszem wojskowym (a nie politycznym), podczas

odzwierciedlenie w Sojuszu również głosu Europy. Może to pomóc w złagodzeniu niekiedy imperialistycznego charakteru działań i interwencji NATO.

Groen i Die Grünen dzielają tę wizję stosunków między UE a NATO. Obie partie twierdzą, że Zieloni powinni bardziej pozytywnie podchodzić do NATO, zwłaszcza w obecnej sytuacji. Przedstawiciel Groen podkreślił, że „NATO jest obecnie naprawdę ważne; powinniśmy to uznać”⁶⁶. W tym samym duchu partia Die Grünen stwierdziła w swoim programie na wybory federalne w Niemczech w 2021 roku, że NATO „pozostaje,

obok UE, nieodzownym podmiotem, który może zagwarantować wspólne bezpieczeństwo Europy”⁶⁷. Obie strony uważają, że obrona

„Jesteśmy przekonani, że możemy inwestować zarówno w obronność UE, jak i w NATO. Oba te elementy mogą współistnieć [pod warunkiem], że NATO nadal będzie koncentrować się na zbiorowej samoobronie jako swoim podstawowym zadaniem i nie będzie dążyć do stania się instrumentem politycznym, ponieważ dla nas nie jest to możliwe”.

Wywiad z przedstawicielem Groen

UE może doskonale współistnieć z Sojuszem. Jednak belgijscy i niemieccy Zieloni posługujący się językiem niderlandzkim uważają, że aby ta koegzystencja przebiegała sprawnie, należy ponownie omówić i zrewidować ramy NATO oraz jego strategiczne perspektywy. Podobnie jak Vihreät, przedstawiciel Groen podkreślił, że „NATO powinno skupić się na zbiorowej obronie jako swoim podsta wowym zadaniu i nie stać się instrumentem politycznym, ponieważ dla nas nim nie jest”⁶⁸. Konkretnie oznacza to, że NATO powinno trzymać się artykułu 5 swojego aktu założycielskiego i zaprzestać misji ofensywnych, które nie wchodzą w zakres zbiorowej

„Nadszedł czas, aby Europa otrzymała politykę obronną, która pozwoli jej uzyskać niezależność i utrzymać partnerstwo atlantyckie bez podporządkowywania się władzy Stanów Zjednoczonych. [...] My we Francji musimy zrozumieć, że dla wielu krajów Europy Środkowej NATO jest polisą ubezpieczeniową na życie. Dlatego w perspektywie średnioterminowej, mając na uwadze jedność europejską, musimy traktować europejską obronność jako uzupełnienie NATO, zanim rozważymy opuszczenie tej organizacji w dłuższej perspektywie”.

Les Écologistes, 2022

wotną ścieżkę działania. Wzmocnienie

samoobrony określonej w artykule 51 Karty Narodów Zjednoczonych. Podział zadań przewidziany przez Die Grünen jest podobny: „NATO zajmuje się klasyczną obroną terytorium NATO; UE zajmuje się raczej bezpieczeństwem jako pojęciem szerszym i bardziej ogólnym, a także zarządzaniem kryzysowym”⁶⁹. Z tej perspektywy wzmocnienie obronności UE stanowi część wysiłków zmierzających do przywrócenia równowagi w podziale obciążeń w ramach Sojuszu, co powinno przyczynić się do zwiększenia znaczenia Europy w procesach decyzyjnych i pomóc jej skierować NATO z powrotem na pier-

O potrzebie zrównoważenia dyskursów w Europie Środkowej i Wschodniej

Jedna z ekspertek, z którymi przeprowadzono wywiad, przypomniała, że kraje Europy Środkowej i Wschodniej ostrzegały pozostałe państwa członkowskie UE przed groźnym zachowaniem Rosji i wskazywały na związaną z tym konieczność wzmocnienia zdolności obronnych. Inwazja na Ukrainę w lutym 2022 roku w pewnym sensie potwierdziła słuszność ich analizy. Ekspertka stwierdziła jednak, że chociaż pomoc Ukrainie była „słusznym posunięciem” – „oczywistym wyborem” – przyjęcie polityki skupiającej się wyłącznie na maksymalnym odstraszeniu militarnym jest problematyczne, ponieważ rozwiązania pozamilitarne są delegitymizowane. Powiedziała: „Jestem przekonana, że recepty proponowane przez kraje wschodniej flanki nie zapewnią Europie bezpieczeństwa, dlatego chciałabym, aby Zieloni czasami kwestionowali pomysły pochodzące z tej części Europy i pytali, czy nie grozi to eskalacją konfliktu”. Polityka bezpieczeństwa i obrony nie powinna być kierowana strachem: prowadzi to do krótkoterminowych „rozwiązań” ze szkodą dla długoterminowej „wizji”. Ekspertka ta ostrzegła również przed zwrotem w kierunku „polityki tożsamości”, w ramach której przeciwnik – w tym przypadku Rosja – jest esencjalizowany jako „zły”, „irracjonalny” i „imperialistyczny”. To z kolei prowadzi do esencjalizacji samego konfliktu: wojna na Ukrainie nie jest postrzegana jako „tradycyjny” konflikt – toczony z różnych powodów politycznych, ekonomicznych lub kulturowych – ale jako walka między demokracjami z jednej a autokracjami z drugiej strony. Wygranie wojny staje się wtedy kwestią zmiążdżenia lub zniszczenia wroga, skutecznie zamykając wszelkie możliwości dialogu.

filaru UE w NATO to projekt, co do którego ankietywane partie są w stanie się zgodzić, nawet w miejscach takich jak Francja i francuskojęzyczna część Belgii, gdzie partie Zielonych od dawna zdecydowanie sprzeciwiają się NATO. Do niedawna postrzegano je jako instytucję „przestarzałą”, przeszkodę w utworzeniu prawdziwej obrony UE, a członkostwo w nim uważano za równoznaczne z podporządkowaniem się przywództwu Stanów Zjednoczonych⁷⁰. Relacje między obronnością UE a NATO były wówczas bardzo jasne, ponieważ musiało ono po prostu zniknąć. Wojna w Ukrainie, trwająca od 2022 roku, skłoniła jednak partie Les Écologistes i Écolo do złagodzenia swojego stanowiska⁷¹.

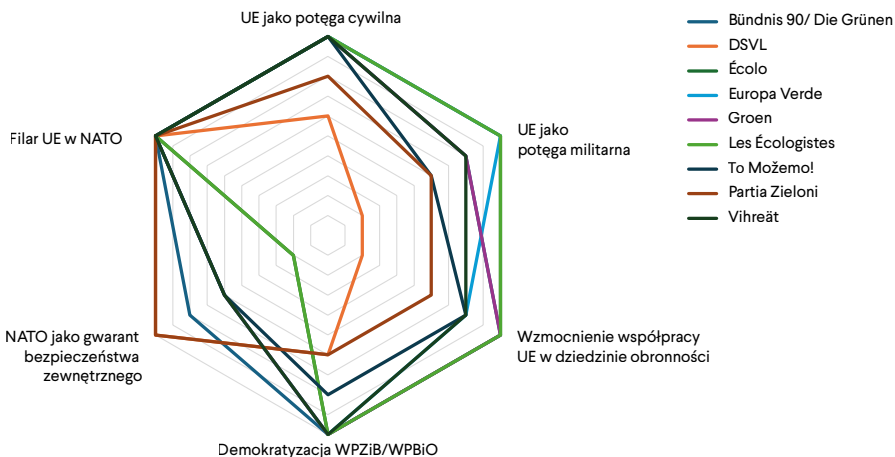
Pomimo bardzo krytycznego nastawienia do Sojuszu i postrzegania go jako przeszkody w konsolidacji europejskiej obrony obie partie nie kwestionują obecnie członkostwa w NATO. Na przykład Les Écologistes mówią o opracowaniu polityki obronnej UE, która umożliwi jej uzyskanie niezależności i utrzymanie partnerstwa atlantyckiego bez podporządkowywania się władzy Stanów Zjednoczonych”, dodając, że „we Francji musimy zrozumieć, że dla wielu krajów Europy Środkowej NATO jest polisą ubezpieczeniową na życie”⁷². W związku z tym

„w perspektywie średnioterminowej, mając na uwadze jedność europejską, musimy traktować europejską obronność jako uzupełnienie NATO, zanim rozważymy opuszczenie tej organizacji w dłuższej perspektywie”⁷³. Przedstawiciel Écolo w wywiadzie przyznał również, że choć jego ideałem byłoby zastąpienie NATO zintegrowaną obroną UE, nie twierdzi, że „musimy już wycofać się z NATO; uważam, że NATO istnieje i musimy się z tym pogodzić [...] poprzez stworzenie wspólnych [europejskich] sił, które zrównoważą znaczenie Stanów Zjednoczonych w Sojuszu”⁷⁴. Jednak zarówno francuscy, jak i francuskojęzyczni belgijscy Zieloni postrzegają to po prostu jako krok na drodze do prawdziwej europejskiej autonomii obronnej.

Najważniejsze wnioski i zalecenia

Analiza wybranych partii ekologicznych pod kątem ich poglądów na rolę UE jako samodzielnego podmiotu w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony ukazuje zróżnicowany obraz sytuacji. Chociaż ankietywane partie ogólnie określają się jako proeuropejskie, ich wizje UE – jej tożsamości, funkcji i relacji z NATO – znacznie się różnią (zob. rys. 1).

Rysunek 1. Podsumowanie opinii ankietywanych partii Zielonych na temat unijnych i transatlantyckich modeli bezpieczeństwa i obrony

Główne punkty rozbieżności między ankietowanymi partiami to:

- **Rola UE jako gwaranta „twardego bezpieczeństwa” i potęgi militarnej:** niektórzy opowiadają się za bardziej asertywną i zintegrowaną polityką bezpieczeństwa i obrony UE, wyobrażając sobie federalną Europę z ujednoliconą obronnością, podczas gdy inni nie uważają, aby była to rola UE.
- **Stosunki UE–NATO:** podczas gdy niektóre partie postrzegają NATO jako głównego – i nieodzownego – gwaranta bezpieczeństwa europejskiego, inne są głęboko krytyczne wobec Sojuszu i uważają go za przeszkodę w rozwoju prawdziwej obrony UE. Trzecia grupa zajmuje bardziej umiarkowane stanowisko, że obie organizacje mogą pełnić funkcje uzupełniające się.
- **Podejście do autonomii i współpracy w dziedzinie obronności:** w związku z tym istnieją też różne poglądy na temat zakresu, w jakim UE powinna dążyć do strategicznej autonomii w dziedzinie obronności. Niektóre partie priorytetowo traktują wzmocnienie zdolności UE niezależnie od NATO – albo dlatego, że uważają to za bardziej pożądane, albo dając się pogodzić – podczas gdy inne podkreślają znaczenie współpracy w ramach NATO.

Można również wskazać kilka ogólnych punktów zbieżności, w szczególności:

- **Zrównoważone podejście do bezpieczeństwa:** ankietowane partie generalnie opowiadają się za zrównoważonym podejściem do bezpieczeństwa rozumianego nie tylko jako brak wojny („pokój negatywny”), ale również jako tworzenie warunków sprzyjających trwałemu pokojowi i dobrobytowi społecznemu („pokój pozytywny”).
- **Preferowanie „miękkich” narzędzi i dyplomacji:** wydaje się, że panuje ogólna zgoda co do tego, że dyplomacja i środki pokojowe powinny zawsze przeważać nad rozwiązaniami militarnymi. Użycie siły musi być środkiem ostatecznym.
- **Potrzeba przejrzystości i kontroli demokratycznej:** ankietowane partie opowiadają się za reformami instytucjonalnymi UE mającymi na celu wzmocnienie przejrzystości i kontroli demokratycznej nad WPZiB i WPBiO.
- **Stworzenie filaru UE w ramach NATO:** mimo że ankietowani mają różne opinie na temat roli tych dwóch organizacji jako gwarantów bezpieczeństwa, wszyscy się zgadzają, że filar UE w NATO powinien zostać wzmocniony, aby zapewnić Europie większy wpływ na procesy decyzyjne Sojuszu.

Zalecenia dla partii ekologicznych oparte na opiniach ekspertów:

- **Należy zachować ostrożność w traktowaniu środowiska jako kwestii bezpieczeństwa:** partie Zielonych powinny zachować ostrożność w traktowaniu kwestii środowiskowych jako kwestii bezpieczeństwa, ponieważ może to prowadzić do nieodpowiednich reakcji. Pilne sprawy powinny być rozwiązywane szybko, ale niekoniecznie jako zagrożenia bezpieczeństwa.
- **Wyjaśnienie wizji PESCO:** partie Zielonych opowiadające się za wzmocnioną współpracą wojskową w ramach UE powinny opracować jasną wizję celu, zamierzeń i zadań PESCO.
- **Nielekceważenie zdolności UE do samoobrony:** partie Zielonych powinny zachować krytyczny dystans wobec narracji, że UE nie jest w stanie bronić się militarnie. Zamiast porównywania UE ze Stanami Zjednoczonymi, bardziej sensowne byłoby porównanie jej z potencjalnymi przeciwnikami. Ocena ta powinna stanowić podstawę dla polityki obronnej i alokacji zasobów.
- **Rozróżnienie między bezpieczeństwem kompleksowym a zagrożeniami hybrydowymi:** bardzo ważne jest rozróżnienie między pojęciem bezpieczeństwa kompleksowego, które obejmuje różne zagrożenia niewojskowe, a pojęciem zagrożeń hybrydowych, które ma zazwyczaj silne konotacje militarne. Do tego ostatniego należy podchodzić z ostrożnością.

- **Równowaga między odstraszaniem militarnym a rozwiązaniami pozamilitarnymi:** uznając obawy krajów Europy Środkowej i Wschodniej dotyczące bezpieczeństwa, partie Zielonych powinny opowiadać się za zrównoważonym podejściem. Nadmierne poleganie na rozwiązaniach militarnych jest rozwiązaniem krótkoterminowym, które może zagrozić długoterminowej wizji i zrównoważonemu rozwojowi.

Przypisy końcowe

- 1 Traktat o Unii Europejskiej, podpisany w Maastricht w dniu 7 lutego 1992 r., wszedł w życie 1 listopada 1993 r., art. B ust. 2.
- 2 Bündnis 90/Die Grünen, Niemcy. Wszystko jest możliwe. Manifesto for the 2021 Parliamentary Elections", 2021, s. 155 i s. 202. Zob. także Vihreät, „Program Zielonej Europy”, zatwierdzony na posiedzeniu delegatów partii w dniu 3 października 2021 r.
- 3 Vihreät, „Ihräa Eurooppa – ohjelma”, zatwierdzony na posiedzeniu delegatów partii w dniu 3 października 2021 r.
- 4 Europa Verde, Un'onda verde per cambiare l'Europa e l'Italia – Programma di Europa Verde per le Europee 2019", n.d.; „Europa Verde, Consiglio federale nazionale del 16 settembre 2023 – Mozione politica”, 16 September 2023.
- 5 Zob. np. Europe Écologie-Les Verts, „L'Europe que nous voulons”, 2019; Europe Écologie Les Verts, „L'Europe a besoin de écologistes pour se réinventer. Livret programmatique 2022”, 2022, s. 4; Europe Écologie Les Verts, „Nous ferons l'Europe fédérale”, 25 March 2022.
- 6 Les Écologistes, „Pour une politique de résolution des conflits par la diplomatie”, 2019.
- 7 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo.
- 8 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Les Écologistes. Zob także podrozdział 1.2.
- 9 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Groen.
- 10 Tamże.
- 11 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Možemo!
- 12 Traktat o Unii Europejskiej, wersja skonsolidowana z 2012 r., *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, C 326, 26 October 2012 r., s. 13, art. 2.
- 13 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Partii Zieloni.
- 14 Écolo, „International et coopération sud/nord”, propozycja nr 8, b.d., ostatni dostęp 1 lutego 2024 r.; Groen, „Europa”, b.d., ostatni dostęp 5 lutego 2024 r.
- 15 Europe Écologie Les Verts, „L'Europe a besoin de écologistes pour se réinventer. Livret programmatique 2022”, 2022, s. 26.
- 16 Bündnis 90/Die Grünen, Germany. Everything is possible. Manifesto for the 2021 Parliamentary Elections", 2021, s. 207.
- 17 Alleanza Verdi e Sinistra, „Programma Alleanza Verdi e Sinistra”, 2022.
- 18 Vihreät, „Ihräa Eurooppa – ohjelma”, zatwierdzony na posiedzeniu delegatów partii w dniu 3 października 2021 r.
- 19 Zob. np. Europe Écologie Les Verts, „L'Europe a besoin de écologistes pour se réinventer. Livret programmatique 2022”, 2022, s. 26–27.
- 20 Wywiady przeprowadzone przez autorów z przedstawicielami Partii Zieloni i Možemo!
- 21 Vihreät, „Ihräa Eurooppa – ohjelma”, zatwierdzony na posiedzeniu delegatów partii w dniu 3 października 2021 r.
- 22 Tamże.
- 23 Wywiady przeprowadzone przez autorów z przedstawicielami partii Groen i Die Grünen.
- 24 Zob. Buzan Barry, Waever Ole i De Wilde Jaap, „Security. A New Framework for Analysis”, London, Lynne Rienner Publishers, 1997.
- 25 Traktat o Unii Europejskiej (TUE) – wersja skonsolidowana, przyjęta w Lizbonie w dniu 13 grudnia 2007 r., wejście w życie: 1 grudnia 2009 r., art. 42 ust. 7 i 6.
- 26 W maju 2023 r. dołączyła do nich Dania.
- 27 EU Council, Council Decision (CFSP) 2017/2315 establishing permanent structured cooperation (PESCO) and determining the list of participating Member States, 11 December 2017, Official Journal of the European Union, L 331, 14 December 2017, s. 57.
- 28 Protokół (nr 10) w sprawie stałej współpracy strukturalnej ustanowionej na mocy art. 42 Traktatu o Unii Europejskiej, *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, L 155, 9 maja 2008 r., s. 275
- 29 Zob. rozdział 3.
- 30 W sprawie wydatków wojskowych zob. rozdział 2.
- 31 Wywiady przeprowadzone przez autorów z przedstawicielami Groen, Partii Zieloni, Vihreät, Les Écologistes, Možemo!, Die Grünen i Europa Verde.
- 32 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem DSVL.
- 33 Wywiady przeprowadzone przez autorów z przedstawicielami Europa Verde i Možemo!
- 34 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo.
- 35 Les Écologistes, „Pour une politique européenne de sécurité et de défense à la hauteur des enjeux contemporains”, Conseil fédéral, 1–2 October 2022, s. 1.
- 36 Europe Écologie-Les Verts, „Vivant – liberté, égalité, fraternité, biodiversité – Projet pour une République écologique”, 2021, s. 84. Zob. także Europe Écologie Les Verts, „L'Europe a besoin de écologistes pour se réinventer. Livret programmatique 2022”, 2022, s. 27.
- 37 Vihreät, „Political programme of the Greens 2023–2027”, 22 May 2022.
- 38 Tamże.
- 39 Vihreät, „Vihreä Eurooppa – ohjelma”, zatwierdzony na posiedzeniu delegatów partii dnia 3 października 2021 r.
- 40 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Partii Zieloni.

- 41 Zob. np. Twort Laurent, „EU 'Strategic Autonomy' and the Ambition of PESCO”, *Royal United Service Institute (RUSI)*, 4 lipca 2018 r.; Cózar-Murillo Beatriz, „Bring back the spirit of PESCO!”, *Egmont Policy Brief*, June 2023 r.
- 42 Bündnis 90/Die Grünen, „Germany...”, *jw.*, s. 242.
- 43 Tamże.
- 44 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Groen. Więcej informacji na temat proeuropejskiego stanowiska Groena można znaleźć w: Groen, „Europa”, b.d., ostatni dostęp: 5 lutego 2024 r.
- 45 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Groen.
- 46 Tamże.
- 47 Bündnis 90/Die Grünen, „Germany. Everything...” *jw.*, s. 203.
Należy zauważyć, że argumentacja przedstawiona przez Die Grünen odnosi się nie tylko do polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, ale także do innych dziedzin, takich jak podatki i energia.
- 48 Tamże, s. 204; Europe Écologie-Les Verts, *Vivant – liberté, égalité, fraternité, biodiversité – Projet pour une République écologique*, 2021, s. 83; Groen, „Europa”, b.d., ostatni dostęp 5 lutego 2024 r.
- 49 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Viireät.
- 50 Bündnis 90/Die Grünen, „Germany...”, *jw.*, s. 243; Europe Écologie-Les Verts, *Vivant – liberté, égalité, fraternité, biodiversité – Projet pour une République écologique*, 2021, s. 83
- 51 Winter Gaëlle, „The German green party Bündnis 90 / Die Grünen and security and defence policy: pursuing a moderate line”, *Fondation pour la recherche stratégique*, September 2020 r., s. 14.
- 52 International Institute for Strategic Studies (IISS), „Chapter 4: Europe”, *The Military Balance 2023*, s. 50-149.
- 53 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Możemo!
- 54 Franke Ulrike and Varma Tara, „Independence play: Europe's pursuit of strategic autonomy”, *European Council on Foreign Relations (ECFR)*, 18 July 2019.
- 55 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Europa Verde.
- 56 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Partii Zieloni.
- 57 Mattis James N. and Hoffman Frank G., „Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars”, *Proceedings*, vol. 132, no. 11, 2005, s. 18-19.
- 58 Caliskan Murat and Liégeois Michel, „The concept of «hybrid warfare» undermines NATO's strategic thinking: insights from interviews with NATO officials”, *Small Wars & Insurgencies*, vol. 32, 2021, s. 295-319; Libiseller Chiara, „Hybrid warfare' as an academic fashion”, *Journal of Strategic Studies*, vol. 46, no. 4, 2023, s. 863; Verdebout Agatha, „Opération «hybrides» et légitime défense dans la Concept stratégique 2022 de l'OTAN”, *Éclairage du GRIP*, 6 September 2022.
- 59 Na ten temat zob. Gheciu Alexandra, „Security Institutions as Agents of Socialization? NATO and the 'New Europe'”, *International Organizations*, vol. 59, n.4, 2005, s. 973-1012.
- 60 Tracz Małgorzata, „Europe Failed to Listen When it Mattered”, *Green European Journal*, 29 September 2022.
- 61 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Partii Zieloni.
- 62 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami DSVL.
- 63 Tamże.
- 64 Kotkavirta Johannes, „Viireät mepit muuttivat Nato-kantaansa”, *Ilta-Sanomat*, 3 January 2022. Zob. również Vantinen Pekka, „Finnish Greens shift in favour of NATO”, *Euractiv*, 5 January 2022.
- 65 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Viireät.
- 66 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Groen..
- 67 Bündnis 90/Die Grünen, „Germany. Everything...” *jw.*, s. 243.
- 68 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Groen.
- 69 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Die Grünen.
- 70 Compte-rendu intégral – Séance du mardi 17 mars 2009, Xille législature, Session ordinaire de 2008-2009, „Politique étrangère: ce qu'en dit Eva Joly”, *Le Nouvel Observateur*, 17 April 2012 r. Niedawno: Europe Écologie-Les Verts, „Europe & Défense: construire l'Europe de la paix”, 2021, s. 2.
Zob. np. wystąpienie Noëla Mamère'a w Zgromadzeniu Narodowym po decyzji Francji o ponownym przystąpieniu do zintegrowanej struktury dowodzenia NATO w 2009 r. Zgromadzenie Narodowe lub stanowisko Ewy Joly podczas kampanii wyborczej przed wyborami prezydenckimi we Francji w 2012 r.
- 71 Przedstawiciel Die Grünen, z którym przeprowadzono wywiad, wskazał, że stanowisko partii w sprawie NATO uległo zmianie już przed wydarzeniami z 2014 i 2022 r.; przeciw partii wobec NATO jest obecnie bardziej „mitem historycznym” niż rzeczywistością z niedawnej przeszłości lub teraźniejszością.
- 72 Europe Écologie Les Verts, „L'Europe a besoin de écologistes pour se réinventer. Livret programmatique 2022”, 2022, s. 27.
- 73 Tamże.
- 74 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Écolo.

Wydatki wojskowe i alokacja budżetów obronnych

Często można przeczytać, że sektory obronne państw członkowskich UE są strukturalnie niedofinansowane – i to od wielu lat. Wraz z końcem zimnej wojny wiele państw rzeczywiście zmniejszyło swoje inwestycje w obronność. Jednak w ciągu ostatniej dekady (tj. po pierwszej interwencji Rosji w Ukrainie i aneksji Krymu) wydatki na cele wojskowe wzrosły w całej UE, i w ujęciu pieniężnym, jak i jako udział w PKB (zob. rys. 2 na następnej stronie)¹.

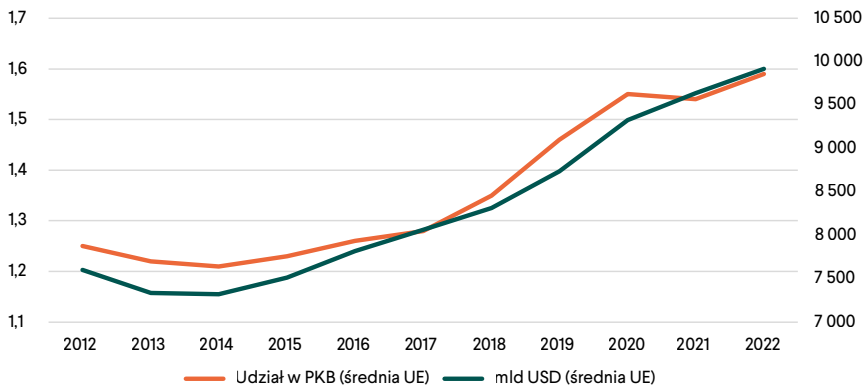
Tradycyjnie inwestycje w obronność i siły zbrojne nie były priorytetem dla partii Zielonych. We Francji, Belgii i Niemczech ekologia polityczna również zdecydowanie potępiła próg wydatków na obronność wynoszący 2% PKB, ustalony przez NATO. W niniejszym rozdziale oceniono, czy i w jakim stopniu inwazja Rosji na Ukrainę mogła wpłynąć na te stanowiska. Na początku poruszono kwestię odpowiedniego punktu odniesienia dla wydatków wojskowych (2.1). Następnie przeanalizowano, czy obecna sytuacja geopolityczna mogła skłonić niektóre partie do zmiany swojego zasadniczego sprzeciwu wobec wzrostu wydatków na cele wojskowe. Wreszcie, biorąc pod uwagę wzrost wydatków, przedstawiono przegląd priorytetów, jakie partie Zielonych uważają za istotne w zakresie alokacji budżetu obronnego.

Odpowiedni punkt odniesienia: procent PKB czy oparty na potrzebach?

NATO wymaga od swoich członków przeznaczenia co najmniej 2% produktu krajowego brutto (PKB) na obronność. PESCO przewiduje również „regularne zwiększanie budżetów obronnych w ujęciu realnym”, aby umożliwić UE i jej państwom członkowskim wypełnianie ich międzynarodowych zobowiązań w obecnym środowisku bezpieczeństwa². Presję instytucjonalną na zwiększenie wydatków wojskowych wywiera zatem nie tylko ze strony NATO, ale także UE. Jednakże gdy podejście NATO opiera się na abstrakcyjnym wskaźniku procentowym PKB, wydatki UE na obronność powinny być zależne od „potrzeb” – koncepcji, która jak podkreślili niektórzy eksperci, może być uznawana za niejasną. Obecnie większość krajów UE nie osiąga progu 2% ustalonego przez NATO (zob. rys. 3 na następnej stronie), chociaż kilka z nich zobowiązało się ostatnio do osiągnięcia (lub nawet przekroczenia) tego progu w perspektywie krótko- lub średnio-terminowej³.

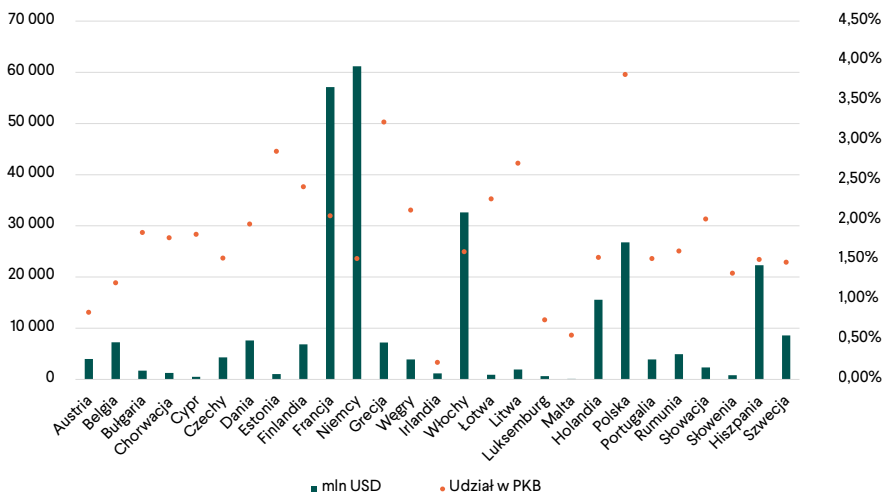
Europejskie partie Zielonych, zwłaszcza w Europie Zachodniej, krytykują stosowanie PKB jako odpowiedniego punktu odniesienia.

Rysunek 2. Średnie wydatki wojskowe państw członkowskich UE w mln USD i udział w PKB (2012–2023)

Źródło: „Baza danych SIPRI dotycząca wydatków wojskowych”, pobrano w kwietniu 2024 r.

Rysunek 3. Wydatki wojskowe państw członkowskich UE jako udział w PKB i w mln USD (2023)

Źródło: „Baza danych SIPRI dotycząca wydatków wojskowych”, pobrano w kwietniu 2024 r.

We Francji Les Écologistes uważa, że wydatki na cele wojskowe powinny być „obliczane na podstawie rzeczywistych potrzeb, a nie na podstawie arbitralnego wskaźnika, jakim jest PKB”⁴. Ponadto twierdzi ona, że potrzeby należy oceniać w skali europejskiej, a nie krajowej. Celem jest uniknięcie nakładania się działań oraz zapewnienie komplementarności i interoperacyjności europejskich sił zbrojnych. Pozwoliłoby to również na osiągnięcie korzyści skali⁵. W Belgii podobne stanowisko zajmuje francuskojęzyczna partia Écolo. Twierdzi ona, że wydatki wojskowe powinny być dostosowane do potrzeb określonych na poziomie europejskim, uważa też, że PKB nie jest dobrym wskaźnikiem, bo jego wartość pieniężna jest bardzo zmienna (zob. rys. 3 na poprzedniej stronie)⁶. W Chorwacji przedstawiciel Možemo! również zwrócił uwagę na tę kwestię, zgadzając się, że wydatki wojskowe powinny opierać się na uzasadnionych potrzebach⁷.

Historycznie rzecz biorąc, Die Grünen była kolejną partią Zielonych, która zdecydowanie sprzeciwiała się stosowaniu PKB jako punktu odniesienia. W jej programie na wybory federalne w 2021 r. stwierdzono, że „udział wydatków wojskowych w PKB jest bardzo okrojonym i nieadekwatnym wskaźnikiem”

oraz że „jesteśmy zobowiązani do nowego zdefiniowania celów, które nie będą abstrakcyjne, krajowe i statyczne, ale oparte na wspólnych zadaniach”⁸. Chociaż Die Grünen pozostaje krytyczna, jej przedstawiciel argumentował, że dyskusje na temat wykorzystania PKB jako punktu odniesienia do ustalania wydatków wojskowych nie są aktualne. Rozpoczęcie takiej dyskusji zostałoby odebrane jako podważanie zaangażowania w partnerstwo transatlantyckie i bezpieczeństwo europejskie w momencie, gdy ma ono ogromne znaczenie⁹.

Pozostałe ankietowane partie nie mają zdecydowanego zdania na temat wykorzystania PKB do ustalania wydatków wojskowych. We Włoszech i Belgii partie Europa Verde i Groen sprzeciwiają się podwyższeniu wydatków na obronność w celu osiągnięcia progu 2%, ale nie wydają się kwestionować samego wykorzystania PKB jako wskaźnika. Przedstawiciel Europa Verde, z którym przeprowadzono wywiad, uważa, że próg 2% nie ma sensu¹⁰, natomiast przedstawiciel Groen wskazał, że „ogólnie nie jesteśmy przeciwni wydatkowaniu 2% PKB na obronność”, ale „nasze stanowisko jest takie, że zawsze powinniśmy równoważyć [wydatki wojskowe] innymi inwestycjami, które należy realizować w kraju”¹¹.

Wykorzystanie PKB jako rocznego punktu odniesienia

Debata na temat tego, czy PKB ma sens jako punkt odniesienia dla wydatków wojskowych, toczy się od dawna. Zwolennicy tej metody twierdzą, że stanowi ona proste i znormalizowane podejście, które odzwierciedla możliwości gospodarcze danego kraju, a tym samym ogranicza wpływ na inne sektory polityki. Twierdzą oni, że ma to szczególne znaczenie w kontekście Sojuszu, ponieważ umożliwia debatę na temat podziału obciążeń¹². PKB nie uwzględnia jednak bezpośrednio strategicznych wymagań obrony narodowej i może skutkować niedofinansowaniem lub przeciwnie, nadmiernym finansowaniem obrony. Jest również podatny na wahania gospodarcze, co oznacza, że budżety obronne stają się nieprzewidywalne pod względem finansowym.

Jednak często za bardziej problematyczne niż samo stosowanie PKB uznaje się ustalanie stałego rocznego progu. W rzeczywistości, jak podkreślono w opinii eksperckiej nr 11, obrona nie jest wydatkiem liniowym. Potrzeby mogą się różnić w zależności od wyposażenia i wymagań operacyjnych danego państwa w danym momencie. Ponadto pozostaje otwarte pytanie, czy sensowne jest dalsze naleganie na próg, którego – jak Sojusz dobrze wie – większość członków nie jest w stanie osiągnąć¹³.

Wreszcie, Partia Zieloni i DSVL były najmniej krytyczne zarówno wobec wykorzystania PKB jako wskaźnika, jak i wobec celu 2% wyznaczonego przez NATO. Jak podkreślono w następnym podrozdziale, Polska i Litwa należą do państw członkowskich UE, w których udział PKB przeznaczony na obronność wzrósł najbardziej znacząco w ciągu ostatniej dekady, tj. od czasu aneksji Krymu przez Rosję. Przedstawiciele litewskich i polskich Zielonych uznali cel NATO za „istotny” i „zasadniony” z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego¹⁴. Stanowisko to wydaje się jednak hipotetyczne, związane z obecnym dylematem bezpieczeństwa europejskiego i postrzeganiem Rosji jako bezpośredniego zagrożenia. W rzeczywistości obie partie zgadzają się, że w idealnym świecie wolałyby, aby pieniądze te były inwestowane „w pokój, a nie w wojnę”, w tym w rozwój narzędzi i zdolności zarządzania kryzysowego, a także kultury mediacji i rozwiązywania konfliktów¹⁵. W tym względzie stanowisko Partii Zieloni i DSVL można uznać za podobne do stanowiska Die Grünen: w perspektywie krótkoterminowej i dopóki trwa wojna w Ukrainie, debaty techniczne na temat przydatności PKB jako wskaźnika oraz prognozy 2% są bezprzedmiotowe¹⁶.

Zwiększenie wydatków na cele wojskowe: odpowiedzialna odpowiedź?

Jak pokazuje wykres przedstawiony we wstępie do niniejszego rozdziału, zarówno pod względem udziału w PKB, jak i wartości pieniężnej, wydatki na cele wojskowe w UE stale rosną. Europejskie partie ekologiczne podchodzą do tego trendu raczej ostrożnie. Jak wspomniano powyżej, chociaż ankietowane partie chcą, aby podobną lub większą uwagę (i finansowanie) poświęcono innym obszarom polityki (w tym edukacji, zdrowiu, środowisku i polityce społecznej), wojna w Ukrainie

skłoniła niektórych do porzucenia zasadniczego sprzeciwu wobec zwiększenia wydatków na cele wojskowe. W szczególności partie uczestniczące w koalicjach rządowych lub działające geograficznie bliżej wschodnich granic UE popierają zwiększenie udziału PKB przeznaczanego na siły zbrojne.

Na przykład w Belgii Écolo i Groen zgodziły się na konieczność zwiększenia budżetu obrony

narodowej do 1,55% PKB (około 8,8 mld EUR) do 2030 r. w ramach nowego planu strategicznego dla belgijskiej obrony, tzw. planu STAR¹⁷. Koncepcja nowego federalnego planu inwestycyjnego w zakresie obronności została przyjęta w umowie koalicyjnej z września 2020 roku, ale oficjalnie zatwierdził ją parlament dopiero w czerwcu 2022 roku¹⁸.

„[...] Po ataku, czyli pełnej inwazji na Ukrainę, wiele osób zrozumiało, że to nie jest czas na szczegółowe dyskusje o sensie 2% [PKB na wydatki wojskowe]”.

Wywiad z przedstawicielem partii Die Grünen

Podczas wywiadów przeprowadzonych w ramach niniejszego badania przedstawiciele francuskiej i niderlandzkojęzycznej frakcji Zielonych w Belgii przyznali, że niechętnie poparli zwiększenie budżetu, ale wydarzenia z lutego 2022 roku pomogły im pogodzić się z tą decyzją¹⁹.

Podobnie w Niemczech wytyczne dotyczące polityki obronnej 2023 przewidują, że co najmniej 2% PKB zostanie zainwestowane w obronność, aby „realistycznie i wiarygodnie zapewnić niezawodne odstraszenie i obronę” oraz „wniesienie naszego sprawiedliwego wkładu w ochronę Sojuszu”²⁰. Pogląd ten podziela obecnie partia Die Grünen: „Jeśli NATO planuje coś i trzeba wykonać zadanie domowe [...], należy wykonać zadanie domowe”²¹. Innymi słowy, partia wydaje się uważać, że zdolności obronne Niemiec są niewystarczające i że uzasadnia to zmianę budżetu Bundeswehry, aby umożliwić jej sprostanie obecnym zagrożeniom.

W Finlandii, w okresie sprawowania rządów przez partię Vihreät, budżet obrony narodowej wzrósł z 1,45% PKB w 2019 roku

do 1,72% w 2022 roku²². W sierpniu 2023 roku nowo wybrany prawicowy rząd wyznaczył dodatkowy cel, jakim jest przeznaczenie 2,3% PKB na obronność w 2024 roku²³. Temat ten, który nie został poruszony w programie partii Vihreät na wybory powszechne w 2023 roku, nie wydaje się przedmiotem szczególnej troski tej partii. Jak już wspomniano, Vihreät opowiada się za tym, aby Finlandia spełniła wymóg 2%²⁴.

Szczególna kultura wojskowa Finlandii – jako jednego z niewielu krajów UE, które nie zniosły poboru do wojska – a także jej²⁵ historia i bliskość geograficzna Rosji mogą wyjaśniać, dlaczego zwiększanie budżetu obronnego jest tam ogólnie postrzegane jako mniej kontrowersyjne niż w innych państwach członkowskich UE.

Wyjaśnienie to ma również zastosowanie do państw Europy Środkowej i Wschodniej, gdzie od 2014 roku odnotowano najbardziej znaczący wzrost wydatków na obronność. Według Sztokholmskiego Międzynarodowego Instytutu Badań nad Pokojem (SIPRI) budżet obronny Polski wzrósł z 1,81% PKB (8,7 mld USD) do 2,39% (16,8 mld USD) w latach 2012–2022²⁶. W tym samym okresie Litwa odnotowała wzrost z 0,77% PKB (0,3 mld USD) do 2,52% (1,65 mld USD)²⁷. Kraje te postanowiły utrzymać swoje wydatki wojskowe na poziomie odpowiednio co najmniej 3% i 2,5% PKB w 2023 roku. W Polsce zostało to uregulowane prawnie wraz z przyjęciem ustawy o obronie terytorialnej (HDA) 11 marca 2022 r. Z protokołu głosowania Sejmu wynika, że ustawa została przyjęta 450 głosami za (w tym wszystkimi głosami posłów Partii Zieloni), bez głosów przeciw, przy pięciu wstrzymujących się i pięciu nieobecnych²⁸. Przedstawiciel polskich Zielonych wyjaśnił, że „bardzo trudno jest znaleźć w Polsce

partię, która nie poparłaby tego w obecnej sytuacji politycznej. [...] [D]la bezpieczeństwa

narodo wego kraju uważamy, że musimy być w stanie chronić naszych obywateli i samych siebie”²⁹. Podobnie na Litwie DSVL wskazała, że zwiększenie budżetu obronnego było częścią szerokiego konsensusu krajowego i ponadpartyjnego³⁰. Podczas obecnej kadencji premiera Sauliusa Skvernelisa (2016–2020) wydatki na cele

wojskowe wzrosły z 1,48% do 2,07% PKB³¹.

Francja również niedawno uchwaliła ustawę przewidującą zwiększenie budżetu sił zbrojnych. W dniu 7 czerwca 2023 roku przyjęto nową ustawę o programowaniu wojskowym (AMP 2024–2030), która przeznaczą 413 mld EUR na wydatki wojskowe w ciągu najbliższych siedmiu lat, co oznacza wzrost wydatków o 40%³². Chociaż Les Écologistes wskazała, że w swoim programie na wybory prezydenckie we Francji w kwietniu 2022 roku będzie opowiadać się za „wspólną redukcją wydatków wojskowych na całym świecie”³³, wstrzymała się od głosu podczas głosowania nad AMP 2024–2030. Członkowie partii podali różne wyjaśnienia tego stanu rzeczy. Niektórzy wspominali o braku długoterminowej wizji strategicznej i prawdziwej demokratycznej debaty na temat alokacji wydatków³⁴. W Zgromadzeniu Narodowym posłanka Partii Zielonych Cyrielle Chatelain oświadczyła, że jej partia ubolewa, iż inne polityki nie zostały potraktowane w podobny sposób. Jednakże podkreślając, że francuscy Zieloni „nie zapomnieli o swoich pacyfistycznych i humanistycznych zobowiązaniach”, stwierdziła, że traktują oni swoje „obowiązki” poważnie i że w obecnej sytuacji międzynarodowej zwiększenie budżetu armii jest „niezbędną koniecznością”³⁵.

„W obecnej sytuacji politycznej bardzo trudno znaleźć w Polsce partię, która nie poparłaby [zwiększenia wydatków na wojsko]”.

Wywiad z przedstawicielem Partii Zieloni

Rosnące wydatki na cele wojskowe a dylemat bezpieczeństwa

Jeden z ekspertów, z którym przeprowadzono wywiad, przypomniał, że państwa europejskie muszą być świadome dylematu bezpieczeństwa. Koncepcja ta, oparta na realistycznych teoriach stosunków międzynarodowych, opisuje sytuację, w której działania podejmowane przez państwo w celu zwiększenia własnego bezpieczeństwa są postrzegane przez inne państwa jako zagrożenie, co prowadzi do cyklu konkurencyjnych i potencjalnie destabilizujących zachowań. Przykładem takich działań jest zwiększenie wydatków na cele wojskowe i zbrojenia. Państwo podejmuje tę decyzję polityczną w celu wzmocnienia swojego bezpieczeństwa, ale jednocześnie zwiększa to niestabilność międzynarodową. Ponadto choć posiadanie zaawansowanych zdolności wojskowych jest często postrzegane jako zabezpieczenie, może ono nie być skutecznym rozwiązaniem w przypadku współczesnych, wielowymiarowych zagrożeń³⁶.

Zwiększenie wydatków na cele wojskowe nie może zatem być jedyną odpowiedzią na nasilenie zagrożeń ze strony Rosji lub innych. Chociaż Europa ma prawo podjąć decyzję o zwiększeniu inwestycji w obronność, działaniu temu powinny towarzyszyć wysiłki dyplomatyczne mające na celu zapewnienie, że inne kraje nie zinterpretują tego jako groźby eskalacji napięć na całym kontynencie.

Tylko dwie (mniejsze lub nowsze) partie utrzymują twarde stanowisko w tej kwestii. W swoim programie wyborczym na wybory europejskie w 2019 roku Europa Verde wezwała do „radykalnego ograniczenia wydatków na cele wojskowe na rzecz inwestycji w transformację ekologiczną, opiekę społeczną i kulturę”³⁷. Kiedy 16 marca 2022 roku

w parlamencie przedstawiono porządek obrad zawierający wniosek popierający dążenie Włoch do osiągnięcia progu 2% do 2024 roku, Europa Verde zagłosowała przeciwko niemu. W komunikacie prasowym rzecznicy partii wyjaśnili, że zwiększenie wydatków na wojsko „jest wyborem nie do przyjęcia z etycznego punktu widzenia w obliczu poważnego kryzysu społecznego i środowiskowego”³⁸. Stanowisko to zostało utrzymane przez Alleanza Verdi e Sinistra w kontekście wyborów powszechnych we wrześniu 2022 roku³⁹ i jest nadal podtrzymywane przez członków partii i posłów. Przedstawiciel, z którym przeprowadzono wywiad, podkreślił, że pod względem łącznych wydatków na cele

„W ostatnich latach wydatki na cele wojskowe wzrosły o 9,6%: jest to wybór nie do przyjęcia z etycznego punktu widzenia w obliczu poważnego kryzysu społecznego i środowiskowego”.

Komunikat prasowy Europa Verde, marzec 2022 r.

wojskowe UE jako całość zajmuje trzecie miejsce po Stanach Zjednoczonych i Chinach (zob. rys. 4 na następnej stronie). Priorytetem powinno być zatem oszacowanie, co można zrobić za pomocą istniejących budżetów, zwłaszcza w zakresie łączenia i dzielenia się zasobami, aby uniknąć marnotrawstwa⁴⁰. Po drugiej stronie Adriatyku organizacja

Możemo! równie zdecydowanie sprzeciwia się zwiększaniu wydatków na cele wojskowe. Przedstawiciel partii argumentował, że nie powinny one przekraczać 1% PKB, „maksymalnie 1,5%, w zależności od innych priorytetów kraju”⁴¹. Ponadto stwierdzili, że jeśli w parlamencie zostanie przedstawiony projekt ustawy przewidujący wzrost wydatków na obronność, członkowie partii zgłoszą przeciwko⁴².

Przydział budżetu: jakie powinny być priorytety?

NATO wymaga, aby co najmniej 20% wydatków wojskowych było przeznaczane na zakup

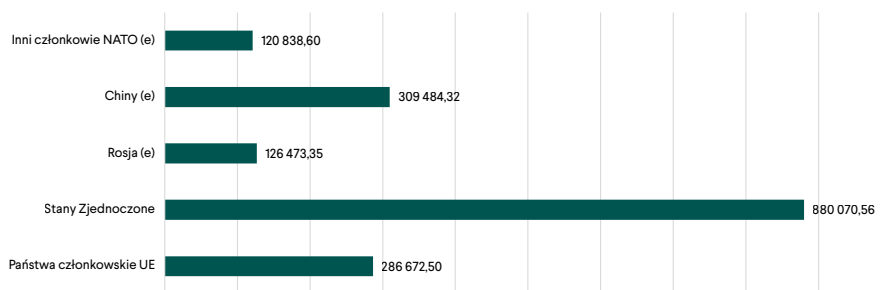
nowego sprzętu⁴³. Podobnie *Wykaz ambitnych i bardziej wiążących wspólnych zobowiązań* załączony do decyzji Rady (WPZiB) 2017/2315 ustanawiającej PESCO stanowi, że 20% wydatków na obronność musi być przeznaczony na inwestycje mające wypełnić luk w zdolnościach strategicznych UE, z czego 2% należy przeznaczyć na badania, rozwój i innowacje (B+R+I)⁴⁴. Wytyczne te odpowiadają celom NATO, jakim jest wzmocnienie swojej „przewagi technologicznej”⁴⁵ – tj. wykorzystanie nowych i przełomowych technologii do odstraszania potencjalnych przeciwników – oraz utrzymanie gotowości bojowej i interoperacyjności, a także aktualizacja europejskiej bazy technologiczno-przemysłowej w dziedzinie obronności (DTIB)⁴⁶.

Najnowsze dane opublikowane przez NATO pokazują, że w państwach członkowskich UE, które są również członkami NATO, odsetek wydatków na obronność przeznaczony na zakup sprzętu (w tym projekty badawczo rozwojowe) wzrósł w latach 2014–2023, podczas gdy wydatki przeznaczone na personel w tym samym okresie uległy zmniejszeniu. (Nie oznacza to jednak, że personel dotknęły cięcia finansowe, ponieważ ogólne wydatki wojskowe wzrosły).

O konieczności porównania wydatków UE z wydatkami potencjalnych przeciwników

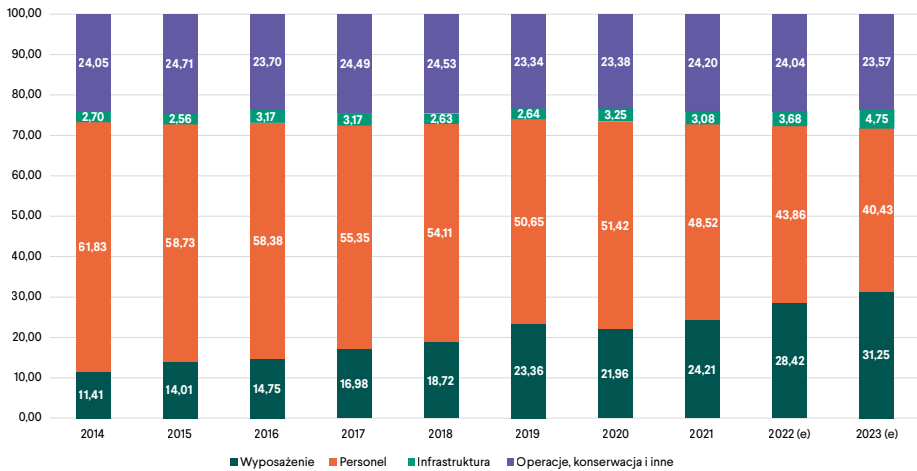
Powtarzając opinię eksperta nr 5 i argument przedstawiony przez Europa Verde, jeden z ekspertów biorących udział w wywiadzie podkreślił, że wydatki wojskowe UE plasują się na trzecim miejscu po Stanach Zjednoczonych i Chinach. Ponadto różnica między wydatkami wojskowymi państw członkowskich UE a Chinami nie jest szczególnie znacząca. Zaleca się, aby Europejczycy porównali swoje wydatki na obronność z wydatkami potencjalnych przeciwników, zamiast próbować naśladować swoich sojuszników. Ekspert zgodził się z sugestią, że przed zwiększeniem wydatków na obronność Europa powinna najpierw sprawdzić, co można zrobić w ramach istniejących budżetów.

Rysunek 4. Wydatki wojskowe w mln USD (2023)

Źródło: Baza danych SIPRI dotycząca wydatków wojskowych, pobrano w kwietniu 2024 roku (dotyczące Rosji, Chin i innych członków NATO są szacunkowe (e)).

Rysunek 5. Przydział jako % wydatków na obronność w państwach członkowskich UE, które są również członkami NATO (2014–2023)

Źródło: NATO dane opublikowane 7 lipca 2023 roku (uwaga: dane z lat 2022 i 2023 są szacunkowe (e)).

Przeznaczenie 20% wydatków na obronność na sprzęt

Niektórzy eksperci uważają, że oprócz kwestionowania przeznaczenia 2% PKB na wydatki obronne, partie Zielonych powinny również zwrócić uwagę na wymóg NATO i UE przeznaczenia co najmniej 20% wydatków wojskowych na zakup nowego sprzętu. Podkreślają oni, że zakup sprzętu wojskowego nie jest wydatkiem liniowym – na przykład państwa nie muszą regularnie wymieniać swoich myśliwców ani lotniskowców. To wyjaśnia różnice w ujęciu rok do roku. W przypadku państw członkowskich UE wzrost udziału wydatków na zakupy w ciągu ostatnich pięciu lat można przypisać decyzji kilku z nich o zastąpieniu samolotów bojowych modelami F35 (które są bardzo drogie), a także konieczności uzupełnienia zapasów przekazanych Ukrainie.

Ogólnie rzecz biorąc, choć próg 20% można uznać za rozsądny, ponieważ pozwala zapewnić aktualność sprzętu, to gdy na zakup nowego sprzętu przeznacza się ponad 25% wydatków wojskowych, mogą się pojawić problemy. Kwoty przeznaczone na zapewnienie wystarczającej liczby odpowiednio przeszkolonego personelu do obsługi i konserwacji sprzętu mogą się okazać niewystarczające. W dłuższej perspektywie skutkuje to wydatkami na sprzęt wyższymi niż to konieczne lub możliwe do pokrycia. Jest to nieefektywne wykorzystanie środków finansowych i prowadzi do gromadzenia zapasów broni, jest to również nieodpowiedzialne z punktu widzenia ochrony środowiska.

Ankietowane partie Zielonych rzadko zajmowały się kwestią podziału budżetu na obronę, prawdopodobnie dlatego, że obrona nie należała dotychczas do głównych obszarów ich zainteresowań. Badania źródłowe i wywiady przeprowadzone na potrzeby niniejszego raportu pokazują, że wyposażenie nie jest głównym priorytetem dla wszystkich partii. Niektóre uważają nawet takie inwestycje za problematyczne. Ponowne zbrojenie jest postrzegane jako zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Na przykład we Włoszech w marcu 2022 roku Europa Verde sprzeciwiła się zwiększeniu wydatków na cele wojskowe, podkreślając, że „wybór drogi zbrojeń [...] nie jest ani uzasadniony, ani usprawiedliwiony”⁴⁷.

Wśród ankietowanych partii jest to najbardziej radykalne stanowisko. Wyrażając sceptycyzm wobec inwestycji w sprzęt wojskowy, pozostałe nie odrzucają tej kwestii z góry. W swoim programie na wybory prezydenckie we Francji w 2022 roku Les Écologistes stwierdziła, że „wydatki na obronność zostaną zrationalizowane i zoptymalizowane poprzez środki kontroli i redukcji zbrojeń”, ale dodała, że drogą naprzód jest „skuteczna integracja (poprzez regulacje europejskie) produkcji sprzętu obronnego w Europie”⁴⁸. Racjonalizacja wydatków polega zatem na łączeniu zasobów w celu uniknięcia niepotrzebnego nakładania się działań, a nie na ograniczaniu inwestycji w nowy sprzęt jako taki⁴⁹. W innych krajach, zwłaszcza w Belgii, jeden z przedstawicieli biorących udział w wywiadzie wyjaśnił, że dyskusja powinna również skupiać się na rodzaju i charakterze danego sprzętu. Oprócz wypełniania luk i zaspokajania potrzeb zakup sprzętu obronnego i nieśmiercionośnego (na przykład pojazdów do wykrywania min) jest bardziej akceptowalny⁵⁰. Jednak to, czy dany sprzęt zostanie sklasyfikowany jako defensywny, czy ofensywny, często

zależy bardziej od sposobu jego wykorzystania niż od samego sprzętu. To samo dotyczy rozwoju zdolności do cyberobrony, które przedstawiciele francuskiej Belgii, Polski i Chorwacji uznali za kluczowe⁵¹.

„Ledwo wystarcza nam materiałów do własnej obrony, nie mówiąc już o wsparciu Ukrainy w takim zakresie, w jakim jesteśmy w stanie [...] Sojusznicy muszą teraz przyspieszyć ten proces [...], ponieważ stawką jest tutaj nasze własne bezpieczeństwo i podstawowe wartości”.

Atte Harjanne (Vihreät), grudzień 2023 r.

Kraje położone bliżej wschodnich granic UE lub które udzieliły Ukrainie większego wsparcia materialnego są mniej krytyczne wobec wydatków na sprzęt. W Niemczech, które są drugim po Stanach Zjednoczonych największym dostawcą pomocy wojskowej dla Ukrainy, wymiana sprzętu przekazanego Kijowowi jest postrzegana jako przedsięwzięcie logiczne

i konieczne dla zapewnienia obrony narodowej i bezpieczeństwa⁵². W Finlandii, kiedy 15 grudnia 2023 roku w parlamencie omawiano budżet nowego rządu (który przewidywał 1,5 mld EUR na zakupy), partia Vihreät zgłosiła następującą uwagę: „Ledwo wystarcza nam materiałów na własną obronę, nie mówiąc już o wsparciu Ukrainy w takim zakresie, w jakim jesteśmy w stanie [...] Sojusznicy muszą teraz przyspieszyć ten proces [...], ponieważ stawką jest nasze własne bezpieczeństwo i podstawowe wartości”⁵³. Wzmocnienie potencjału wojskowego w zakresie wyposażenia wydaje się zatem niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa zarówno Finlandii, jak i Europy. W tym kontekście warto zauważyć, że kiedy partia Vihreät była częścią koalicji rządowej, Helsinki podjęły decyzję o zakupie 64 myśliwców F35 Lightning II od firmy Lockheed Martin za szacunkową kwotę 9,4 mld USD⁵⁴.

Przedstawiciel DSVL, z którym przeprowadzono wywiad, również uznał zakup nowego sprzętu za ważny.⁵⁵ Litwa ma niewielką armię i nie posiada np. myśliwców. Przedstawiciele zarówno DSVL, jak i Partii Zieloni uznali również „szybkość reakcji” za kluczową kwestię i obszar, w którym Europa nadal ma braki⁵⁶. Oznacza to, że sprzęt powinien być nowoczesny

i dobrze utrzymany, a personel wojskowy powinien być dobrze wyszkolony, aby móc skutecznie reagować w sytuacjach awaryjnych.

Szkolenia i personel zostały również wymienione jako główny priorytet przez przedstawicieli Chorwacji, Francji, Niemiec i Belgii. Oprócz

szkolenia personelu w zakresie cyberobrony, przedstawiciel Écolo podkreślił, że segment obronności musi ponownie stać się atrakcyjnym pracodawcą⁵⁷. Jest to również sposób na zapewnienie siłom zbrojnym rekrutacji wykwalifikowanego personelu w celu zaspokojenia potrzeb i wypełnienia luk.

OPINIA EKSPERTA NR 12

Szkolenia i personel jako priorytety (opłacalne)

W powiązaniu z opinią nr 11 wielu ekspertów zgodziło się, że kluczowe znaczenie mają szkolenia i personel. Bez względu na to, jak zaawansowane technologicznie i nowoczesne jest wyposażenie, staje się ono bezużyteczne, jeśli personel wojskowy nie został odpowiednio przeszkolony do jego obsługi i konserwacji. Podkreślono również, że dobrze wyszkolona armia może zmniejszyć zapotrzebowanie na zaopatrzenie, zwłaszcza w amunicję (naboje, ale także granaty, moździerz, rakiety itp.). Aby zilustrować tę kwestię, ekspert podał przykład armii ukraińskiej. Wyjaśniono, że jedną z przyczyn wysokiego zużycia amunicji przez Ukrainę jest brak przygotowania i obecne wykorzystywanie systemów uzbrojenia bez przejścia odpowiedniego szkolenia.

Z powyższego wynika, że ważna jest również zdolność sił zbrojnych do przyciągania i zatrzymywania wykwalifikowanego personelu. Szkolenia wymagają wiele czasu i zasobów. W związku z tym wojsko musi otrzymać środki umożliwiające ograniczenie rotacji personelu, w szczególności poprzez pracę nad ponowną oceną tej ścieżki kariery.

Co ciekawe, ankietowane partie bardzo rzadko wspominały o śladzie ekologicznym sił zbrojnych i potrzebie inwestycji w celu jego zmniejszenia. Działania wojskowe i produkcja sprzętu wojskowego powodują duże zanieczyszczenie środowiska, a konflikty z natury są destrukcyjne⁵⁸. Choć kwestia ta jest coraz częściej przedmiotem analiz i NATO zobowiązało się do jej rozwiązania⁵⁹, tylko kilka krajów europejskich opracowało oficjalne strategie ograniczenia emisji generowanych przez ich siły zbrojne⁶⁰. We Francji program ogłoszony przez Les Écologistes przed wyborami prezydenckimi w kwietniu 2022 roku głosi: „zobowiązujemy Francję do zwiększenia przejrzystości oraz zmniejszenia śladu węglowego i środowiskowego jej sił zbrojnych”⁶¹. Program nie zawiera jednak szczegółowych informacji, jak można to osiągnąć. W Belgii

przedstawiciel Écolo wspominał, że obrona jest jedną z najbardziej zanieczyszczających gałęzi sektora publicznego i podkreślił potrzebę zainicjowania szerokiej dyskusji na temat tego, w jaki sposób państwa UE mogą ograniczyć emisje związane z działalnością wojskową⁶². Na przykład, odnosząc się do fatalnego stanu niektórych koszar w Belgii, podkreślono potrzebę inwestycji mających zwiększyć efektywność energetyczną infrastruktury wojskowej⁶³.

„Ekologizacja” obrony i „dekarbonizacja” armii

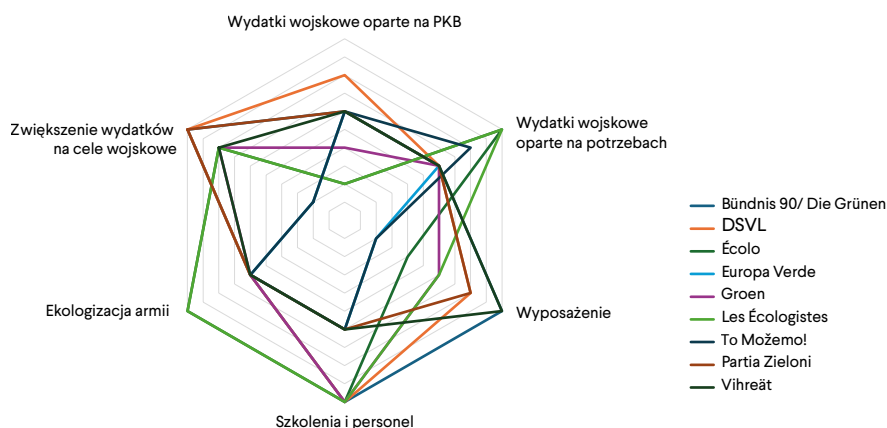
Według specjalisty ds. wojskowych sektor obronny był dotychczas zwolniony z obowiązków dotyczących ochrony środowiska i przejrzystości. Chociaż siły zbrojne mogą dobrowolnie informować rządy, nie ma wiążących przepisów zobowiązujących je do ujawniania emisji CO₂⁶⁴, co spotkało się z ostrą krytyką eksperta. W rezultacie większość sił zbrojnych nie ocenia swojego śladu węglowego. W szerszym ujęciu emisje pochodzące z działalności wojskowej są w niewielkim stopniu uwzględniane w badaniach prowadzonych przez instytucje zajmujące się powiązaniami między nauką a polityką, takie jak Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu (IPCC). Chociaż NATO zachęcało swoje państwa członkowskie do minimalizowania zewnętrznych skutków działań związanych z obronnością, sojusz nie przedstawił dotychczas metodologii ani planu takiego ograniczenia. Według eksperta siły zbrojne nie będą się „ekologizować” z powodu przekonani ekologicznych, ale z powodu zobowiązań prawnych i ograniczeń taktycznych związanych z kryzysem klimatycznym.

Uznając, że wojny powodują poważne szkody w ekosystemie, ekspert zasugerował, aby państwa podjęły współpracę w zakresie badań i rozwoju na poziomie europejskim w celu opracowania materiałów o mniejszym wpływie na środowisko. Podkreślili również znaczenie przejścia transportu wojskowego na energię odnawialną. Aby złagodzić koszty środowiskowe wojny, ekspert podkreślił potrzebę rozszerzenia zasady proporcjonalności międzynarodowego prawa humanitarnego na ekosystemy, zwłaszcza w świetle niedawnego przyjęcia pojęć przestępstw przeciwko środowisku i ekobójstwa w państwach europejskich⁶⁵ oraz w UE⁶⁶. Dodano również, że cywile przebywający na zewnętrznych teatrach działań wojennych są coraz bardziej świadomi szkód spowodowanych przez działania wojskowe, co może prowadzić do wrogości wobec obcych sił zbrojnych. Na koniec podkreślono potrzebę skuteczniejszego usuwania zanieczyszczeń związanych z konfliktami.

Najważniejsze wnioski i zalecenia

Dyskusja na temat wydatków na obronność w europejskich partiach Zielonych objętych badaniem jest złożona, charakteryzuje się zróżnicowanymi punktami widzenia i zmiennymi stanowiskami (zob. rys. 6 na następnej stronie). Spośród wszystkich stanowisk partii Zielonych, na które wpłynęła wojna w Ukrainie, największe zmiany odnotowano w kwestii wydatków na cele wojskowe.

Rysunek 6. Podsumowanie opinii partii Zielonych o wydatkach wojskowych i alokacji budżetu obronnego

Główne punkty rozbieżności między ankietowanymi partiami to:

- **2% PKB jako punkt odniesienia dla wydatków wojskowych:** podczas gdy niektóre partie nadal uważają PKB za niewłaściwą wytyczną dla wydatków wojskowych, a próg 2% ustalony przez NATO za problematyczny, inne uważają tę dyskusję techniczną za bezprzedmiotową, biorąc pod uwagę obecne warunki bezpieczeństwa.
- **Wzrost wydatków na cele wojskowe:** wojna w Ukrainie i postrzeganie Rosji jako zagrożenia dla bezpieczeństwa Europy skłoniły niektóre partie do rezygnacji z tradycyjnego sprzeciwu wobec zwiększenia wydatków na cele wojskowe. Twierdzą one, że zwiększenie budżetów obronnych jest koniecznością. Inne partie jednak postrzegają ten trend jako niepokojący i powodujący długoterminową niestabilność oraz niepewność.
- **Zakup nowych systemów i sprzętu obronnego:** zgodnie z tą samą linią podziału niektóre partie ekologiczne uważają za istotne unowocześnienie wyposażenia wojskowego swoich sił zbrojnych. Państwa europejskie muszą zadbać o to, aby ich potencjał odpowiadał aktualnym zagrożeniom, a także zastąpić broń wysłaną do Ukrainy. Inni twierdzą, że jest to zbędne, ponieważ państwa członkowskie są już wystarczająco dobrze uzbrojone.

Można również wskazać kilka ogólnych punktów zbieżności, w szczególności:

- **Inwestowanie w szkolenia i personel:** chociaż stanowiska poszczególnych partii Zielonych w sprawie inwestycji w nowy sprzęt obronny są zróżnicowane, wszystkie ankietowane zgadzają się, że szkolenia i personel muszą być priorytetem przy alokacji budżetów obronnych. Zapewnia to zgodność zdolności z potrzebami w zakresie bezpieczeństwa, bo przyciąga wykwalifikowany personel i stanowi istotny aspekt budowania odpornej i skutecznej obrony – szczególnie przeciw cyberatakom.
- **„Ekologizacja” obronności i „dekarbonizacja” armii:** kwestia ta poruszyła tylko kilka partii. Niemniej jednak wydaje się, że Zieloni ogólnie zgadzają się, iż sektor obronny powinien być bardziej przejrzysty w kwestii emisji dwutlenku węgla, a instytucje obronne powinny opracować strategię zmniejszania ich wpływu na środowisko.

Zalecenia dla partii Zielonych oparte na opiniach ekspertów:

- **Krytyczne podejście do stosowania PKB jako punktu odniesienia dla wydatków wojskowych:** metoda ustalania wydatków wojskowych w odniesieniu do PKB ma praktyczne zalety, ale więcej wad wynikających z jej ograniczeń. Partie Zielonych powinny opowiadać się za bardziej zróżnicowanym podejściem, które uwzględni strategiczne wymagania obronne i sytuacje indywidualne. Powinny one również naciskać na ponowną ocenę stałego progu 2%, uznając, że potrzeby w zakresie obronności nie są statyczne i mogą się zmieniać w czasie.
- **Porównanie wydatków z wydatkami potencjalnych przeciwników, a nie sojuszników:** zamiast próbować dorównać wydatkom wojskowym Stanów Zjednoczonych, partie Zielonych powinny priorytetowo traktować porównanie wydatków i potrzeb z nakładami potencjalnych przeciwników. Jest to bardziej realistyczna ocena potrzeb obronnych i pozwala uniknąć zbędnych wydatków na zbrojenia.
- **Rozwiązanie dylematu bezpieczeństwa:** partie Zielonych powinny uznać nieodłączny dylemat bezpieczeństwa związany ze wzrostem wydatków na cele wojskowe, który może eskalować napięcia i przyczyniać się do niestabilności międzynarodowej. Zwiększeniu wydatków na obronność powinny towarzyszyć działania dyplomatyczne, mające na celu promowanie dialogu i bardziej zrównoważonego podejścia do bezpieczeństwa.
- **Zwracanie uwagi na pułap środków przeznaczonych na sprzęt:** dokładne analizy wymagań NATO i UE przeznaczenia 20% wydatków na obronność na zakup nowego sprzętu. Partie ekologiczne powinny opowiadać się za bardziej elastycznym podejściem, które uwzględni rzeczywiste potrzeby obronne i pozwala uniknąć nadmiernych wydatków na sprzęt, który może nie być potrzebny.
- **Priorytetowe traktowanie inwestycji w szkolenia i personel:** należy położyć nacisk na inwestycje w szkolenia i rozwój personelu, aby zmaksymalizować zdolności obronne wykraczające poza sprzęt. Partie Zielonych powinny apelować o przeznaczenie środków na kompleksowe programy szkoleniowe i inicjatywy mające na celu zachęcanie do długoterminowego zaangażowania w siłach zbrojnych.
- **Promowanie odpowiedzialności za środowisko w sektorze obronnym:** podkreślanie potrzeby większej odpowiedzialności za środowisko w sektorze obronnym, w tym obowiązkowego ujawniania emisji CO₂ i oceny śladu węglowego. Opowiadanie się za rozszerzeniem zasady proporcjonalności na ekosystemy w ramach międzynarodowego prawa humanitarnego, biorąc pod uwagę przyjęcie takich pojęć jak przestępstwa przeciwko środowisku i ekobójstwo.

Przypisy końcowe

- 1 Większość danych wykorzystanych w niniejszym rozdziale została opracowana przez Sztokholmski Międzynarodowy Instytut Badań nad Pokojem (SIPRI). Definicja terminu „wydatki wojskowe” obejmuje wydatki na siły zbrojne (w tym siły pokojowe), ministerstwa obrony i inne agencje rządowe zaangażowane w projekty obronne, siły paramilitarne, które uznaje się za przeszkolone, wyposażone i gotowe do działań wojskowych oraz wojskowe działania kosmiczne. Definicja obejmuje personel, operacje i konserwację, zaopatrzenie, wojskowe badania i rozwój, budownictwo wojskowe oraz pomoc wojskową. SIPRI, „Definicja wydatków wojskowych według SIPRI”, ostatni dostęp 14 grudnia 2023 r.
- 2 EU Council, „Council Decision (CFSP) 2017/2315 establishing permanent structured cooperation (PESCO) and determining the list of participating Member States”, Annex: „List of ambitious and more binding common commitments undertaken by participating Member States in the five areas set out by Article 2 of Protocol 10”, 11 December 2017, *Official Journal of the European Union*, L 331, 14 December 2017, s. 62.
- 3 Zob. podrozdział 2.2.
- 4 Les Écologistes, „Pour une politique européenne de sécurité et de défense à la hauteur des enjeux contemporains”, Conseil fédéral, 1–2 October 2022, s. 2.
- 5 Tamże.
- 6 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo.
- 7 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Możemo!
- 8 Bündnis 90/Die Grünen, „Wir stehen ein für Frieden und Menschenrechte”, b.d., ostatni dostęp 12 stycznia 2024 r.
- 9 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Die Grünen.
- 10 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Europa Verde.
- 11 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Groen.
- 12 Zob. np., Techau Jan, „The Politics of 2 Percent. NATO and the Security Vacuum in Europe”, *Carnegie Europe*, September 2015.
- 13 Zob., na przykład, Chollet Derek, Keil Steven and Skaluba Christopher, „Rethink and Replace Two Percent”, *Atlantic Council*, NATO 20/2020, 14 October 2020; LUNN Simon and WILLIAMS Nicholas, „NATO Defence Spending: The Irrationality of 2%”, *European Leadership Network Issue Brief: Defence Spending*, June 2017.
- 14 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami DSVL i Partii Zieloni.
- 15 Tamże.

- 16 Aby uzyskać bardziej przyszłościową refleksję na temat związku między wzrostem gospodarczym a siłą geopolityczną oraz tego, jak Europa może sobie z tym poradzić, należy zapoznać się z inną publikacją GEF *Geopolitics of a Post-Growth Europe*.
- 17 Belgian Defence, Plan STAR 2022 – Security & Service, Technology, Ambition, Resilience”, 17 June 2022, s. 53.
- 18 Belgian Government, Accord de gouvernement, 30 September 2020, s. 77.
- 19 Wywiady przeprowadzone przez autorów z przedstawicielami Écolo i Groen.
- 20 Federal Ministry of Defence (Germany), „Defence Policy Guidelines 2023”, n.d., s. 10 i 23.
- 21 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Die Grünen.
- 22 SIPRI, „SIPRI Military Expenditure Database”, pobrano w grudniu 2023. Zob. też Ministry of Defence (Finland), „Puolustusministeriön hallonnonalan menojen osuus BKT: STA (%)”, 27 September 2021.
- 23 “Newest NATO member Finland to spend 2.3% of GDP on defence”, *Reuters*, 28 August 2023; LAIKOLA Leo, “Finland Seeks to Keep Defence Budget Above NATO Aim Through 2027”, *Bloomberg*, 20 September 2023; O'DWYER Gerard, “Finland 2024 defence budget targets arms restocking, border security”, *DefenseNews*, 13 October 2023.
- 24 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Vihräät.
- 25 Zob. rozdział 5.
- 26 SIPRI, *SIPRI Military Expenditure*..., jw. Dane pieniężne podano w stałych cenach i kursach walutowych z 2021 r..
- 27 Warto podkreślić, że wydatki Litwy na cele wojskowe pozostają bardzo skromne w porównaniu z większymi państwami członkowskimi UE, takimi jak Francja (57 mld USD), Niemcy (57,8 mld USD) czy nawet Włochy (34,6 mld USD) w 2022 r.
- 28 Sejm, *Głosowanie nr 159 na 50 sesji Sejmu*, 11 marca 2022 r.
- 29 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Partii Zieloni.
- 30 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem DSVL.
- 31 SIPRI, *SIPRI Military*, jw.
- 32 „«Budget des armées : les députés valident une enveloppe de 413 milliards d'euros sur sept ans», *France Info*, 7 June 2023.
- 33 Europe Écologie-Les Verts, *Vivant – liberté, égalité, fraternité, biodiversité – Projet pour une République écologique*, 2021, s. 84.
- 34 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Les Écologistes.
- 35 Assemblée Nationale, „Séances du mercredi 7 juin 2023 Compte rendu intégral Année 2023. – nr 69 [1] A.N. (C.R.)”, *Journal officiel de la République française XVIe législature*, session ordinaire de 2022–2023, s. 5547.
- 36 Zob. Cornelia-Adriana Baciuc, „How much Military is Enough?”, *Green European Journal*, 21 août 2017.
- 37 Europa Verde, „Un onda verde per cambiare l'Europa e l'Italia – Programma di Europa Verde per le Europee 2019”, b.d. Zob. też Alleanza Verdi e Sinistra, „Programma Alleanza Verdi e Sinistra, 2022”, par. 13.
- 38 Europa Verde, „Europa Verde ha votato contro l'aumento spese militari”, *Comunicati stampa*, b.d.
- 39 Alleanza Verdi e Sinistra, „Programma Alleanza Verdi e Sinistra, 2022”.
- 40 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Europa Verde. Zob. także podrozdział 2.2.
- 41 W Chorwacji udział PKB przeznaczony na obronność wyniósł w 2022 r. 2,17% (1,34 mld USD).
- 42 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Możemo!
- 43 NATO, „Funding NATO”, ostatnia aktualizacja 5 kwietnia 2024.
- 44 EU Council, Rada UE, decyzja Rady (WPZiB) 2017/2315 ustanawiająca stałą współpracę strukturalną (PESCO) i określającą wykaz uczestniczących państw członkowskich, Annex: List of ambitious and more binding common commitments undertaken by participating Member States in the five areas set out by Article 2 of Protocol 10, 11 December 2017, *Official Journal of the European Union* of 14 December 2017, L 331, s. 62.
- 45 NATO, „NATO 2022 Strategic Concept”, 29 June 2022, s. 3.
- 46 NATO, „Funding NATO”, ostatnia aktualizacja: 27 września 2023.
- 47 Europa Verde, „Europa Verde ha votato contro l'aumento spese militari”, *Comunicati stampa*, b.d.
- 48 Europe Écologie-Les Verts, „Vivant”, jw.
- 49 W sprawie łączenia zasobów, zob. rozdział 3.
- 50 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo.
- 51 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Écolo, Partia Zieloni i Możemo!
- 52 Deutscher Bundestag, „Parlamentsfernsehen, Sitzung vom 23.11.23 TOP EPL 14 Verteidigung”, 23 November 2022.
- 53 Eduskunta, „Pöytäkirja PTK 74/2023 vp”, 15 December 2023, para. 17.01, s. 106.
- 54 Decyzja została podjęta w grudniu 2021 r., a umowę podpisano w lutym 2022 r. Letho Essi and Stone Mike, „Finland orders 64 Lockheed F-35 fighter jets for \$9.4 bln”, *Reuters*, 10 December 2021; Johnson Kimberly, “Finland Inks \$9.4 Billion Deal To Buy 64 F-35 Stealth Fighters”, *Flying*, 14 February 2022.

- 55 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem DSVL.
- 56 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami DSVL i Partii Zieloni.
- 57 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo.
- 58 Zob. np. Crawford Neta C., „*The Pentagon, Climate Change, and War. Charting the Rise and Fall of U.S. Military Emissions*”, Boston (MA), MIT Press, 2022; Lawrence Michael J. et al., „The effects of modern war and military activities on biodiversity and the environment”, *Environmental Reviews*, vol. 23, no. 4, 2015, s. 443–460; Conflict and Environment Observatory (CEOBS), „How does war damage the environment?”, 4 June 2020; Hay-Edie David, „The Military’s Impact on the Environment: A Neglected Aspect of the Sustainable Development Debate”, *Briefing paper, International Peace Bureau*, August 2002; Legros Samuel, „La pollution de l’activité militaire. Un fantôme à dévoiler”, *Brochure de la CNAPD*, 17 October 2023.
- 59 NATO, „*Environment, climate change and security*”, ostatnia aktualizacja: 24 lipca 2023 r.
- 60 Zob., np., Hoorickx Estelle, „Les armées face aux changements climatiques: état des lieux et défis à relever pour la Défense belge”, *Sécurité & Stratégie*, no. 153, juin 2023. Zob. również Depledge Duncan, „Low-carbon warfare: climate change, net zero and military operations”, *International Affairs*, vol. 99, no. 2, 2023, s. 667–685.
- 61 Europe Écologie-Les Verts, „*Vivant...*”, jw.
- 62 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo.
- 63 Tamże.
- 64 See also Rajaeifar Mohammed Ali et al., „Decarbonising the military – mandate emissions reporting”, *Nature*, 2 November 2022; Expert Group of International Military Council on Climate and Security (IMCCS), „Decarbonised Defense: The need for clean military power in the age of climate change”, June 2022.
- 65 Gayet Anne-Sophie, „L’écocide fait son entrée dans le Code pénal belge”, *Euractiv*, 23 November 2022.
- 66 European Parliament, „*Environmental crimes: deal on new offences and reinforced sanctions*”, ostatnia aktualizacja: 16 listopada 2023 r.

Polityka przemysłowa, zaopatrzeniowa i eksportowa w zakresie obronności

Europa dysponuje stosunkowo rozbudowaną bazą technologiczno-przemysłową w dziedzinie obronności (DTIB)^{1,2} – według SIPRI w 2022 roku 17 spośród 100 największych światowych przedsiębiorstw z branży obronnej miało siedzibę w UE (patrz rys. 7 i 8 na następnej stronie).

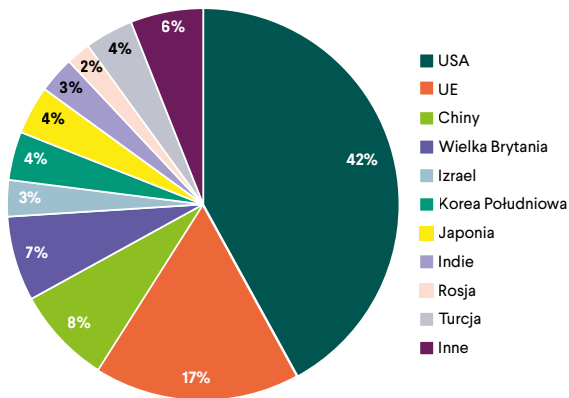
W tradycyjnych badaniach dotyczących bezpieczeństwa mocna i odporna DTIB jest przed stawiana jako ważny warunek wstępny obrony i bezpieczeństwa. Europejska DTIB (EDTIB) jest jednak regularnie określana jako rozdrobniona, tj. rozdarta przez protekcjonizm, a państwa członkowskie mają skłonność do faworyzowania własnych gałęzi przemysłu w publicznych zamówieniach na usługi obronne. Instytucje UE uważają to za nieefektywne pod względem kosztów i produkcji, a także szkodliwe dla konkurencyjności, innowacyjności, a w dłuższej perspektywie – dla bezpieczeństwa i strategicznej autonomii Europy³. Aby zaradzić tej sytuacji, podjęto szereg inicjatyw mających na celu wzmocnienie i integrację EDTIB poprzez uproszczenie procedur transferu broni wewnątrz UE⁴, stworzenie ram mających na celu otwarcie zamówień publicznych w dziedzinie obronności na transgraniczną konkurencję europejską⁵, ustanowienie programów dotacji na finansowanie wspólnych projektów przedsiębiorstw z sektora obronności z siedzibą w UE lub zachęcanie do wspólnych zamówień na sprzęt wojskowy produkowany w Europie.

W niniejszym rozdziale przedstawiono przegląd stanowisk europejskich partii Zielonych, które wzięły udział w badaniu, na temat tych inicjatyw. Na początku analizowane jest stanowisko w sprawie programów dotacyjnych, które mają wspierać projekty współpracy między firmami z branży obronnej z siedzibą w UE. Dalej omawiane są kwestie zamówień publicznych, zwłaszcza powiązane kwestie wspólnych zamówień publicznych oraz problem, czy państwa członkowskie UE powinny nabywać przede wszystkim sprzęt wyprodukowany w Europie. Takie działanie mogłoby wzmocnić EDTIB, a także zmniejszyć zależność od eksportu. W związku z tym w ostatniej części niniejszego rozdziału rozważono propozycje partii Zielonych dotyczące wprowadzenia bardziej rygorystycznej i etycznej polityki transferu broni.

Finansowanie przemysłu obronnego: zaspokajanie potrzeb i ambicji?

Obecnie głównym programem mającym na celu finansowanie wspólnego opracowywania sprzętu przez przedsiębiorstwa z sektora obronnego z siedzibą w UE jest Europejski Fundusz Obronny (EDF). Formalnie utworzony w 2016 roku, ale faktycznie powołany do życia w roku 2021⁶ dysponuje budżetem w wysokości 8 mld euro na lata 2021–2027. Z tej kwoty 2,7 mld przeznaczono na finansowanie wspólnych badań w dziedzinie obronności „w celu sprostania obecnym

Rysunki 7 i 8. 100 największych przedsiębiorstw z branży obronnej: udział poszczególnych krajów i ranking przedsiębiorstw z siedzibą w UE (2022 r.)

Ranking światowy	Firma	Kraj	Przychody ze sprzedaży broni (w mln USD)
13	Leonardo	Włochy	12,47
14	Airbus	transeuropejski	12,09
17	Thales	Francja	9,42
23	Grupa Dassault Aviation	Francja	5,07
28	Rheinmetall	Niemcy	4,55
29	Grupa Naval	Francja	4,53
32	MBDA	Transeuropejski	4,38
34	Safran	Francja	4,2
39	Saab	Szwecja	3,7
44	KNDS	Transeuropejski	3,2
46	Fincantieri	Włochy	2,82
47	CEA	Francja	2,79
62	ThyssenKrupp	Niemcy	1,93
69	Hensoldt	Niemcy	1,66
71	PGZ	Polska	1,6
90	Navantia	Hiszpania	0,99
93	Diehl	Niemcy	0,95
RAZEM			76 350

Źródło: Baza danych SIPRI dotycząca przemysłu zbrojeniowego, pobrano w grudniu 2023 r.

i przyszłym wyzwaniom oraz zagrożeniom”, natomiast 5,3 mld zarezerwowano na wspólne projekty rozwoju zdolności, uzupełniające wkłady krajowe⁷. EDF opiera się na siedemnastu tematach – w tym cyberbezpieczeństwie, przewadze informacyjnej, czujnikach, walce powietrznej, materiałach i komponentach, szkoleniach i symulacjach, wojnie podwodnej, a także reagowaniu medycznym/CBRN⁸/czynnikach ludzkich – oraz dwóch horyzontalnych kategoriach działań – przełomowych technologiach i innowacyjnych technologiach obronnych.

W następstwie inwazji Rosji na Ukrainę utworzono nowe fundusze i instrumenty. Wśród nich znajduje się ustawa o wsparciu produkcji amunicji (ASAP)⁹. Przedstawiony jako „bezpośrednia odpowiedź na wezwanie Rady do pilnego dostarczenia amunicji, a w razie potrzeby również pocisków, do Ukrainy oraz do pomocy państwom członkowskim w uzupełnieniu ich zapasów” instrument zapewnia wsparcie finansowe w wysokości 300 mln euro na wzmocnienie zdolności produkcyjnych przemysłu UE¹⁰. Ponadto 5 marca 2024 roku Komisja Europejska ogłosiła nową europejską strategię przemysłową w dziedzinie obronności (EDIS), której celem jest „budowanie długoterminowej zdolności UE do zwiększania gotowości obronnej”¹¹.

Podobnie jak w przypadku wzrostu wydatków na cele wojskowe, ogólnie rzecz biorąc, europejskie partie ekologiczne wołałyby, aby środki te zostały przeznaczone na inne sektory. Grupa Zielonych/EFA w Parlamencie Europejskim zagłosowała zdecydowaną większością głosów przeciwko rezolucji zatwierdzającej decyzję Rady Europejskiej w sprawie ustanowienia EFR w 2021 roku¹².¹³ Kiedy w 2023 roku poddano pod głosowanie inne inicjatywy mające na celu wsparcie przemysłu, takie jak ASAP, tendencja ta uległa odwróceniu. Tylko dwóch posłów do Parlamentu Europejskiego z ramienia Partii Zielonych – Włosi Rosa D'Amato i Piernicola Pedicini – głosowało przeciwko tej propozycji¹⁴.

Głosy te dobrze odzwierciedlają zarówno podziały między europejskimi partiami zielonymi ankietowanymi w tej sprawie, jak i zdecydowane stanowisko Europa Verde w sprawie przemysłu zbrojeniowego. W swoich programach politycznych zarówno na wybory europejskie w 2019 roku, jak i wybory parlamentarne we Włoszech w 2022 roku włoscy Zieloni opowiadali się za „przekształceniem przemysłu zbrojeniowego poprzez stworzenie alternatywnych rozwiązań dla pracowników [tego sektora]”¹⁵ oraz za „długoterminowym ogólnokrajowym planem transformacji włoskiego kompleksu militarnoprzemysłowego”¹⁶.

W odniesieniu do EFR przedstawiciel Europa Verde wyjaśnił, że „nie musimy inwestować więcej pieniędzy w kompleks militarnoprzemysłowy”¹⁷ oraz że „musimy być nieco ostrożni, ponieważ jeśli się nad tym zastanowić [...] chodzi tu tylko o rozwój i wsparcie przemysłu obronnego, [który] nie jest [naszym] priorytetem”¹⁸. W Chorwacji podobnego zdania jest Możemo! Jej przedstawiciel wyraził obawy, że wojna

„Nie jesteśmy zadowoleni z Europejskiego Funduszu Obronnego, ponieważ nie widzieliśmy takiej samej kwoty inwestycji w zapobieganie konfliktom niewojskowym. Obserwujemy ogromną nierównowagę finansową”.

Wywiad z przedstawicielem
Możemo!

na Ukrainie przyczyniła się do tego, że branża ma wolną rękę¹⁹. W czasach konfliktu przedsiębiorstwa zbrojeniowe często korzystają z większych możliwości forsowania swoich interesów i przedstawiania ich jako interesów całego społeczeństwa.

Pozostałe ankietowane partie są bardziej pozytywnie nastawione do tej kwestii i podkreślają potrzebę wspierania europejskiego przemysłu obronnego w celu wzmocnienia EDTIB. Na przykład Les Écologistes podczas posiedzenia rady federalnej w październiku 2022 roku uznała 8 mld euro przewidziane w EDF za kwotę „minimalną”, biorąc pod uwagę wyzwania geopolityczne stojące przed UE oraz potrzebę zapewnienia jej odpowiednich środków na obronność^{20, 21}. Również w kwestii EDF, Écolo uważa, że fundusze te są niezbędne do budowania strategicznej autonomii niezbędnej do prawdziwej obrony UE, a przedstawiciel partii, z którym przeprowadzono wywiad, stwierdził, że UE musi otrzymać „środki pozwalające jej realizować swoje ambicje”^{22, 23}.

Rola przemysłu obronnego w tworzeniu EDF i innych polityk europejskich

We wrześniu 2023 r. Europejska Sieć przeciwko Handlowi Bronią (ENAA) opublikowała raport, w którym przeanalizowała wpływ lobby przemysłu obronnego na proces decyzyjny UE²⁴. Autorzy zauważają, że przemysł zbrojeniowy od 2010 roku opowiadał się za utworzeniem funduszu UE przeznaczonego na badania i rozwój w dziedzinie wojskowości, i pokazują, w jaki sposób pomysł ten ostatecznie został zrealizowany poprzez utworzenie EDF. Podkreślają, że poza EFR i nowszymi programami, takimi jak ASAP, przemysł zbrojeniowy zdołał również uzyskać dostęp do programów finansowych pierwotnie opracowanych do celów cywilnych (Erasmus+, fundusze strukturalne, a nawet program LIFE na rzecz środowiska i klimatu).

W związku z tym jeden z ekspertów, z którym przeprowadzono wywiad na potrzeby niniejszego raportu, zwrócił uwagę, że partie ekologiczne powinny być świadome, jaką narrację stosuje przemysł. Przedstawia on swoje działania nie tylko jako zrównoważone, ale także jako warunek wstępny dla zrównoważonych i integracyjnych społeczeństw: nie ma zrównoważonego rozwoju bez bezpieczeństwa, a nie ma bezpieczeństwa bez sprzętu obronnego. Takie postawienie sprawy umożliwiło branży uzyskanie korzystnych warunków finansowania dla sektorów gospodarki, które są odpowiedzialne pod względem środowiskowym i społecznym²⁵.

Nie odnosząc się bezpośrednio do EDF, partie Die Grünen i Vihreät twierdzą, że wzmocnienie EDTIB jest priorytetem w zakresie obronności, zauważając, że obecnie istnieje „okazja do zwiększenia suwerenności”²⁶.

Uważają one, że zacieśnienie współpracy i współdziałania w ramach EDTIB pozwoliłoby uniknąć nakładania się działań, wypełnić luki w potencjale oraz ogólnie zmniejszyć nieefektywność produkcji i nakładów. Jednak do 2021 roku partia Die Grünen sprzeciwiała się inicjatywom takim jak EDF, które niektórzy członkowie postrzegali jako przekierowanie środków z innych sektorów, takich jak zmiana klimatu, pomoc rozwojowa i cywilne zapobieganie kryzysom²⁷. Wydaje się, że w programie na wybory federalne w 2021 roku stanowisko niemieckich Zielonych

uległo już niewielkiej zmianie. W programie napisano, że „odrzucają oni przeniesienie środków z budżetu UE, które wcześniej były przeznaczone wyłącznie na cele cywilne, na cele wojskowe”, ale nie mają już zastrzeżeń do fun-

duszu utworzonego specjalnie dla przemysłu obronnego²⁸.

Fińscy Zieloni twierdzą też, że samowystarczalność w zakresie sprzętu obronnego powinna obejmować cały łańcuch dostaw, w tym minerały krytyczne i pierwiastki ziem rzadkich, żeby Europa mogła uniezależnić się od importu, zwłaszcza z Chin²⁹.

Na Litwie DSVL, krytykująca dotyczącą niezdolność sektora obronnego do przyspieszenia produkcji i przejścia do dynamiki gospodarki wojennej, sugeruje również, że UE musi wspierać swój przemysł³⁰. Inicjatywy takie jak ASAP są zatem mile widziane.

„Byłoby lepiej, gdyby Europa miała własną bazę przemysłowo-wojskową i mogła produkować materiały potrzebne krajom europejskim do obrony”.

Wywiad z przedstawicielem Vihreät

O konieczności wsparcia finansowego dla EDTIB

Jeden z ekspertów, z którym przeprowadzono wywiad, stwierdził, że budowa autonomicznej Europy „wymagałaby znacznie silniejszej EDTIB”, co z kolei wymagałoby długoterminowego zaangażowania UE. Rynek obronny jest inny niż wszystkie ze względu na niekoniecznie liniowy popyt, długie i złożone cykle zamówień, ograniczoną liczbę klientów, często wysokie koszty produkcji itp. Wszystkie te czynniki mogą mieć wpływ na stabilność ekonomiczną i rentowność sektora. Przemysł zbrojeniowy musi mieć możliwość planowania z wyprzedzeniem, a jeśli państwa członkowskie UE chcą polegać na produkcji europejskiej, muszą wspierać tę branżę. W tym kontekście Gaëlle Winter twierdzi, że stanowisko Bündnis 90/Die Grünen do 2020 roku było paradoksalne: partia popierała wzmocnienie EDTIB, ale sprzeciwiała się EDF³¹.

Można jednak argumentować, że koncepcja utrzymania branży, której 17 największych przedsiębiorstw wygenerowało 76 mld USD przychodów ze sprzedaży broni – 196 mld USD łącznie, jeśli uwzględnić towary produkowane na rynek cywilny – jest zaskakująca. Ponadto, chociaż europejska baza przemysłowa sektora obronnego obejmuje wiele małych i średnich przedsiębiorstw, badania pokazują, że większość środków rozdzielanych przez poprzedników EDF – PADR i EDIDP – trafiła do 17 przedsiębiorstw, w tym gigantów przemysłowych, takich jak Leonardo, Airbus i Thales³². Zieloni nie mogą również zapominać, że przemysł obronny należy do najbardziej zanieczyszczających środowisko; jest to problem dotyczący całego łańcucha wartości.

Jednakże partie te uważają również, że istnieje możliwość wprowadzenia ulepszeń, zwłaszcza sposobu działania funduszu. W szczególności zidentyfikowano trzy problemy. Pierwszym z nich jest brak strategii, który ogranicza zdolność funduszy takich jak EFR oraz – bardziej ogólnie – wspólnych przedsięwzięć rozwojowych do realizacji swoich celów. Przedstawiciel Die Grünen w szczególności uznał, że na obecnym etapie UE „po prostu przekazuje pieniądze”, nie zastanawiając się szerzej nad tym, w jaki sposób finansowane projekty przyczyniają się do zwiększenia komplementarności i integracji EDTIB lub w jaki sposób wypełniają luki i zaspokajają potrzeby³³. Les Écologistes podziela tę opinię i apeluje o „lepszą regulację integracji przemysłowej tego strategicznego sektora”³⁴. Drugim problemem jest brak przejrzystości i demokratycznej kontroli nad przydzielaniem środków finansowych. W Belgii przedstawiciel partii Groen wyjaśnił, że „należy się skupić na roli kompleksu militarnoprzemysłowego, co można osiągnąć poprzez demokratyczną kontrolę i przejrzystość”³⁵.

Mówiąc konkretniej, w swoim programie na wybory federalne w 2021 roku partia Die Grünen opowiedziała się za „prawami uczestnictwa i kontroli Parlamentu Europejskiego w Europejskim Funduszu Obronnym”³⁶. Wreszcie kilka partii nalegało na ustanowienie jasnych wytycznych etycznych dla projektów finansowanych z EFR. Odzwierciedla to obawy dotyczące wykorzystania sztucznej inteligencji i innych przełomowych technologii w sektorze obronnym. Przyznając fundusze dla tego przemysłu, UE powinna się upewnić, że nie finansuje rozwoju systemów, które mają szkodliwe skutki i mogą być sprzeczne z międzynarodowym prawem humanitarnym.

Zamówienia publiczne: wspólne nabywanie europejskiego sprzętu?

Kolejnym aspektem programów UE mających wzmocnić EDTIB jest zachęcanie państw członkowskich do zakupu sprzętu na rynku wewnętrznym UE, najlepiej w ramach wspólnych zamówień publicznych. Chociaż instrumenty mające ułatwić

transfery wewnątrz UE³⁷, otwarcie procedur udzielania zamówień publicznych w dziedzinie obronności na konkurencję transgraniczną³⁸ oraz zachęcanie do wspólnego udzielania zamówień już stosowano, pełna inwazja Rosji na Ukrainę nadała im nowy impuls. W październiku 2023 roku przyjęto ustawę o wzmocnieniu europejskiego przemysłu obronnego poprzez wspólne zamówienia publiczne (EDIRPA). Przewiduje ona budżet w wysokości 500 mln euro na lata 2023–2024, aby pomóc państwom członkowskim pokryć część kosztów wspólnych zamówień publicznych. Aby kwalifikować się do udziału w procedurze, wnioski o zamówienie publiczne muszą złożyć co najmniej trzy państwa członkowskie, a umowy muszą być zawierane z przedsiębiorstwami mającymi siedzibę w UE lub w krajach EFTA, które nie są kontrolowane przez podmioty z państw trzecich³⁹. Oczekuje się, że system ten będzie kontynuowany w ramach europejskiego programu inwestycji obronnych (EDIP), który ma zostać ogłoszony jako część EDIS w lutym 2024 roku.

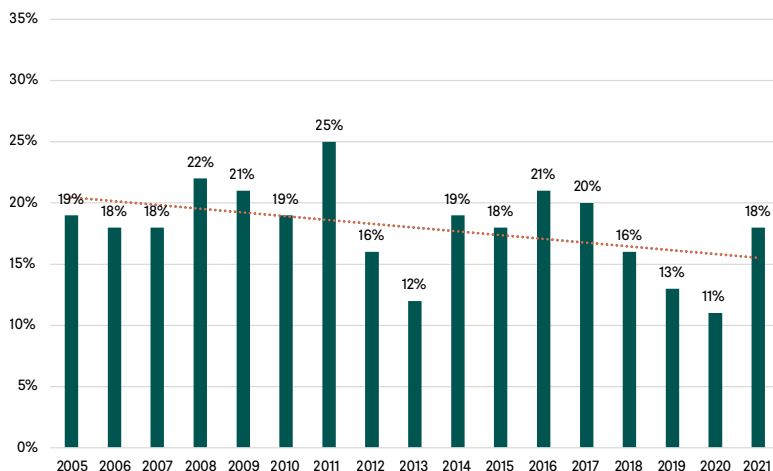
Dane zebrane przez EDA w latach 2005–2021 pokazują, że udział sprzętu nabytego w ramach współpracy pozostaje ograniczony – poniżej progu 35% uzgodnionego w ramach EDA

i PESCO – i z czasem uległ zmniejszeniu (zob. rys. 9 poniżej). Agencja szacuje, że udział ten ponownie spadł w 2022 roku⁴⁰. Według analityków z Międzynarodowego Instytutu Studiów Strategicznych (IISS), Bastiana Giegericha i Ester Sabatino, te niskie wartości procentowe można wyjaśnić rozbieżnymi kulturami strategicznymi, chęcią ochrony krajowego przemysłu oraz dążeniem do umocnienia partnerstw zewnętrznych⁴¹.

Kolejny trend spadkowy w ciągu ostatnich pięciu lat można zaobserwować w odniesieniu do udziału sprzętu zakupionego na rynku wewnętrznym UE. Dane zebrane przez SIPRI pokazują, że chociaż w latach 2013–2017 58% sprzętu importowanego przez państwa członkowskie UE pod względem wartości pochodziło od innych członków UE, to w latach 2018–2022 udział ten spadł do 26% (patrz wykresy 10 i 11 na następnej stronie).

Dominacja amerykańskich firm w tym ostatnim okresie może być związana z decyzją kilku krajów (w tym Niemiec, Holandii, Belgii, Finlandii i Czech) o zastąpieniu starzejącej się floty samolotów bojowych samolotami F-35 produkowanymi przez Lockheed Martin. Samoloty

Rysunek 9. Wspólne zamówienia jako procent wszystkich zamówień na sprzęt obronny (2005–2021)

Źródło: EDA, Defence Data 2020–2021, 8 grudnia 2022 (uwaga: dane za rok 2022 są niedostępne).

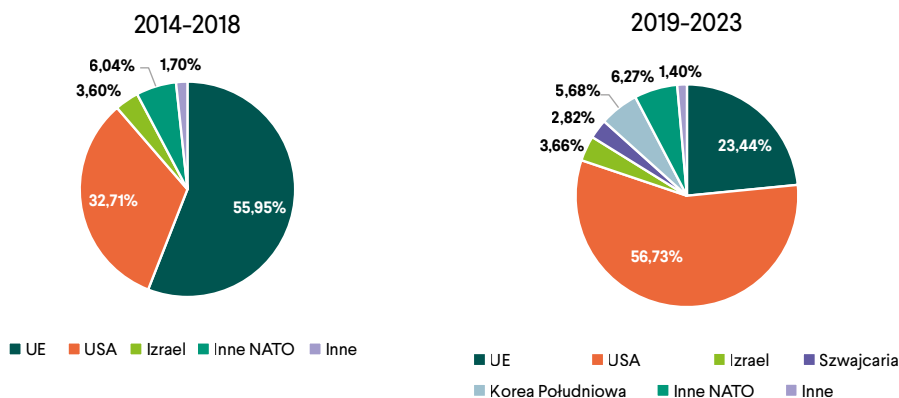
bojowe są drogie i mogą stanowić sporą część wartości eksportu USA do UE, ale warto podkreślić, że pod względem liczby sztuk najczęściej importowanymi produktami były pociski⁴². Nie jest to niczym zaskakującym: jeśli sprzęt należący do państwa został wyprodukowany w Stanach Zjednoczonych, to prawdopodobnie kompatybilna amunicja i czujniki również pochodzą z tego kraju.

Ankietowane partie Zielonych popierają stanowisko UE (a także niektórych ekspertów), że wspólne zamówienia publiczne między innymi wzmacniają relacje między sojusznikami, zwiększają interoperacyjność sił zbrojnych, obniżają koszty nabycia równoważnego sprzętu i ułatwiają dostęp do bardziej zaawansowanych systemów⁴³. Partie Zielonych są szczególnie zainteresowane aspektami współpracy w zakresie zakupów, takimi jak oszczędność kosztów i interoperacyjność. Uważają one, że pierwsze z tych rozwiązań pomogłoby zracjonalizować i ograniczyć wydatki wojskowe, a drugie ułatwiłoby dalszą integrację europejskich sił zbrojnych. Na przykład w Belgii przedstawiciel Écolo wyjaśnił, że „wszystkie synergie, które pozwalają nam osiągnąć korzyści skali” są priorytetem, a zatem oddzielne zakupy sprzętu obronnego „nie mają sensu”⁴⁴. Podobnie przedstawiciel Możemo! stwierdził, że współpraca w zakresie

zamówień publicznych jest „dobrym sposobem na racjonalizację wydatków wojskowych”⁴⁵, podczas gdy poseł Bündnis 90/Die Grünen Sebastian Schäfer oświadczył w Bundestagu, że „inteligentna polityka zbrojeniowa nie ma charakteru krajowego, lecz europejski i międzynarodowy”⁴⁶. Uzasadnieniem jest to, że współpraca prowadzi do bardziej efektywnych inwestycji i wzmacnia potencjał skoordynowanych działań wojskowych w Europie⁴⁷. Francuska Les Écologistes wyraża się szczególnie jasno w tej kwestii, a nawet idzie o krok dalej, kategorycznie opowiadając się za wspólnym budżetem. Gwarantowałoby to, że „wzrost budżetu obronnego nie odbywa się kosztem innych polityk europejskich lub krajowych – zwłaszcza polityk społecznych”, a także „pozwołyłoby uniknąć powielania działań, zmniejszyć ryzyko, osiągnąć oszczędności i umożliwić UE pełnoprawne uczestnictwo w działaniach międzynarodowych”⁴⁸.

Jak sugeruje ten ostatni cytat, stanowiska partii w sprawie wspólnych zamówień są ściśle powiązane z ich poglądami na temat UE jako gwaranta bezpieczeństwa⁴⁹. Partie, których ideałem jest federalna Europa, zapewniająca sobie bezpieczeństwo niezależnie od sojuszu transatlantyckiego, opowiadają się za wspólnymi programami zamówień publicznych UE.

Rysunki 10 i 11. Pochodzenie sprzętu wojskowego importowanego przez państwa członkowskie UE według wartości (2013–2017 i 2018–2022)

Tak jest w przypadku Francuzów i francuskojęzycznych Belgów, którzy uważają wspólne zamówienia w ramach NATO za szkodliwe dla europejskiej autonomii strategicznej. Na drugim końcu spektrum znajduje się Litwa. Jak już wcześniej podkreślono, przedstawiciel DSVL, z którym przeprowadzono wywiad, był sceptyczny wobec alternatywnych europejskich projektów dotyczących bezpieczeństwa i obrony i podkreślał potrzebę pracy nad partnerstwem transatlantyckim. Uważał on, że współpraca w zakresie zamówień publicznych powinna się odbywać w ramach NATO, a nie na szczeblu UE, aby zapewnić

„Chcemy rozszerzyć wzmocnioną współpracę sił zbrojnych w UE, połączyć zdolności wojskowe, osiągnąć większą efektywność zamówień publicznych oraz wspólnie pracować nad wyeliminowaniem powszechnie uznanych braków w zakresie zdolności wojskowych poprzez konsolidację europejskiego sektora zbrojeniowego”.

Bündnis 90/Die Grünen, 2021

kompatybilność systemów uzbrojenia i interoperacyjność⁵⁰. Stanowisko to ma również wpływ na preferowanie przez DSVL europejskiego sprzętu w polityce zamówień publicznych. Przedstawiciel, z którym przeprowadzono wywiad, wyjaśnił, że nie jest to priorytetem dla partii ani nie jest postrzegane jako pożądane⁵¹. Przedstawiciel Die Grünen argumentował również, że nacisk należy kłaść nie na pochodzenie sprzętu, ale raczej na interoperacyjność i kompatybilność, które można osiągnąć, ograniczając liczbę różnych systemów uzbrojenia stosowanych przez państwa członkowskie⁵².

Wspólne zamówienia nie zawsze są opłacalne.

Jeden z ekspertów, z którym przeprowadzono wywiad, podkreślił, że tak bardzo wychwalane korzyści finansowe wynikające ze wspólnych zamówień publicznych są w rzeczywistości wątpliwe. Badania wykazały, że nie ma prawie żadnych dowodów na to, że wspólne zakupy umożliwiają państwom uzyskanie lepszych cen. Niektórzy uznali wspólne zamówienia za stratę czasu i pieniędzy, zalecając ich unikanie⁵³. Nawet ci, którzy uważają, że wspólne zamówienia mogą być korzystne, wskazują wiele przeszkód, które często uniemożliwiają osiągnięcie ich pełnego potencjału. Porównując zamówienia publiczne we Francji, Niemczech, Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych, Tony Kausal z amerykańskiej uczelni Defense Systems Management College zauważa, że „różne cykle budżetowe, kwestie polityczne i perspektywy kulturowe mogą pogłębiać drobne problemy, a w niektórych przypadkach powodować powstawanie większych”⁵⁴. W tym samym duchu w artykule opublikowanym przez Instytut Studiów nad Bezpieczeństwem Unii Europejskiej (ISS) w 2007 roku stwierdzono, że opłacalność wspólnych zakupów zależy ostatecznie od tego, jak dobrze lub źle zarządzany jest ten proces⁵⁵.

W tym kontekście niezwykle ważne jest, aby państwa uczestniczące miały wspólne, jasno określone oczekiwania zarówno wobec specyfikacji technicznych, harmonogramów, jak i budżetu. Ponadto wspólne zamówienia nie mogą być skuteczne, jeśli nie ma wzajemnego zaufania między wszystkimi zaangażowanymi partiami. Nawet między państwami członkowskimi UE czasami okazuje się to trudne do osiągnięcia: ich interesy strategiczne nie zawsze są zbieżne, a w niektórych przypadkach nawet bywają sprzeczne. Podobnie branże zaangażowane w ten proces nie zawsze chętnie dzielą się swoją wiedzą, knowhow i technologią. Kolejnym ważnym elementem jest gotowość państw uczestniczących do podziału ryzyka finansowego i obciążeń związanych ze wspólnymi zamówieniami, aby uniknąć uznania podziału korzyści za niesprawiedliwy, co mogłoby prowadzić do niechęci i opóźniać procesy decyzyjne.

Inne partie natomiast podkreślają znaczenie pochodzenia. Przedstawiciel Les Écologistes twierdził na przykład, że rynek obronny UE nie powinien być „tak otwarty dla przedsiębiorstw amerykańskich, jak jest obecnie”⁵⁶. Podobnie przedstawiciele partii Vihreät i Écolo uznali nadmierną zależność od amerykańskich i/lub izraelskich systemów uzbrojenia za „niezrównoważoną” i „problematyczną”⁵⁷. Poza kwestią strategicznej autonomii stanowisko Vihreät ma również podłoże etyczne. Wzmocnienie EDTIB pozwoliłoby państwom członkowskim przestać polegać na „krajach mniej zorientowanych na prawa człowieka” i zasilac ich przemysł zbrojeniowy⁵⁸. W Belgii zarówno Écolo, jak i jego niderlandzkojęzyczny odpowiednik Groen głośno skrytykowały decyzję belgijskiego rządu o zakupie myśliwców F35 w 2018 roku. Chociaż ich głównym argumentem było to, że samoloty F16 belgijskich sił powietrznych po prostu nie wymagały wymiany, uważali oni również, że przetarg faworyzował Stany Zjednoczone⁵⁹. To prowadzi nas znów do kwestii regularnie poruszanej przez partie ekologiczne, czyli konieczności zapewnienia większej przejrzystości procedur udzielania zamówień publicznych w dziedzinie obronności oraz wszystkich spraw związanych z przemysłem zbrojeniowym. Chociaż partie Écolo i Groen połączyły siły w sprawie F35, ich poglądy na temat priorytetowego traktowania sprzętu europejskiego nieco się różnią. Écolo jest zdecydowanie za⁶⁰, Groen zgadza się, że przyniosłoby to korzyści gospodarcze i strategiczne, ale uważa, że „nie powinno to prowadzić do kupowania wyłącznie sprzętu z UE”⁶¹. Chodzi o to, aby główny nacisk położyć nie na kupowanie produktów europejskich, ale na zapewnienie najlepszego dostępnego sprzętu, biorąc pod uwagę również stosunek jakości do ceny.

„Oczywiście istnieje wiele sensownych argumentów przemawiających za inwestowaniem w europejski przemysł, również dlatego, że samodzielna produkcja jest bardziej niezawodna, [...] ale nie powinno to prowadzić do kupowania wyłącznie sprzętu z UE”.

Wywiad z przedstawicielem
Groen

Eksport: w kierunku bardziej odpowiedzialnej polityki?

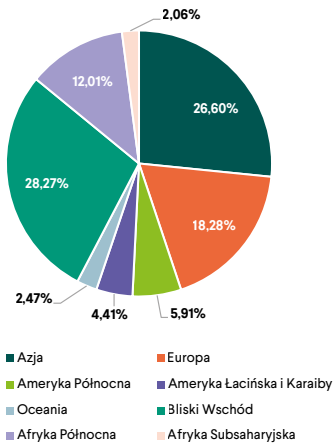
Szereg państw członkowskich UE – Francja, Niemcy, Włochy i Hiszpania – znajduje się wśród 10 największych światowych eksporterów sprzętu i technologii wojskowych (zob. rys. 13)⁶². Większość produktów sprzedawanych na rynku międzynarodowym przez przedsiębiorstwa z siedzibą w UE trafia ostatecznie do Azji (zwłaszcza Indii, Singapuru i Korei Południowej) lub na Bliski Wschód (Katar, Arabia Saudyjska i Zjednoczone Emiraty

Arabskie). W latach 2017–2022 tylko 9% eksportu stanowił handel wewnątrzeuropejski, a 8,6% handel wewnątrzunijny (zob. rys. 12). Jak podkreślili Christian Mölling, obecnie pracujący w Niemieckiej Radzie Stosunków Zagranicznych (DGAP), oraz inni: „Kraje spoza UE stały się kołem ratunkowym zarówno dla przedsiębiorstw z siedzibą w UE, jak i dla państw, ponieważ pozwalają tym pierwszym utrzymać produkcję, a tym drugim nadal kupować po przystępnych cenach”⁶³. Europejska

baza technologiczna i przemysłowa w dziedzinie obronności w znacznym stopniu opiera się na rynkach zagranicznych, aby utrzymać swoją działalność. W związku z tym inicjatywy mające na celu wzmocnienie EDTIB powinny iść w parze z przemysłem, jak państwa członkowskie mogą zadbać o to, żeby broń i technologie, które produkują, nie podsycąły konfliktów i niestabilności poza granicami UE.

Eksport i transfer sprzętu wojskowego są regulowane na poziomie UE i podlegają procedurom licencyjnym nadzorowanym przez organy kontrolne każdego państwa członkowskiego. Wspólne stanowisko Rady 2008/944/WPZiB określa ogólne ramy i stanowi, że wnioski o wydanie zezwolenia należy rozpatrywać w świetle ośmiu kryteriów, których celem jest między innymi ograniczenie ryzyka

Rysunki 12 i 13. Kraje docelowe eksportu sprzętu wojskowego przez przemysł obronny UE oraz 20 największych krajów eksportujących na świecie (2017–2022)

Kraj	Udział	Kraj	Udział
1. Stany Zjednoczone	40,0%	11. NLD	1,4%
2. RUS	16,0%	12. TUR	1,1%
3. FRA	11,0%	13. SWE	0,8%
4. CHN	5,2%	14. CHE	0,6%
5. DEU	4,2%	15. AUS	0,6%
6. ITA	3,8%	16. CAN	0,5%
7. GBR	3,2%	17. UKR	0,5%
8. ESP	2,6%	18. ARE	0,4%
9. KOR	2,4%	19. POL	0,4%
10. ISR	2,3%	20. BLR	0,3%

Źródło: SIPRI, *Arms Transfers Database*, pobrano w kwietniu 2024 r.

po pierwsze wykorzystania eksportowanych materiałów do poważnych naruszeń praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego, a po drugie przekierowania tych materiałów⁶⁴. Nie ma hierarchii tych kryteriów, ale praktyka pokazuje, że samoobrona i bezpieczeństwo narodowe (tj. kwestie związane z sojuszami) czasami przeważają nad ryzykiem związanym z prawami człowieka i nielegalnym handlem bronią⁶⁵. W ciągu ostatnich kilku lat często wybuchaly skandale związane z wykorzystaniem sprzętu wyprodukowanego w UE przez Arabię Saudyjską i Zjednoczone Emiraty Arabskie do popełniania zbrodni wojennych w Jemenie. Społeczeństwo obywatelskie potępiło również transfery do Izraela, Egiptu i Indii.

W tym kontekście ankietowane partie regularnie wskazują jako priorytet wzmocnienie polityki kontroli eksportu w celu zapewnienia bardziej odpowiedzialnego transferu. Na przykład Europa Verde nalega, aby Włochy (a najlepiej cała Europa) „natychmiast zaprzestały

eksportu broni [...] do krajów, które nie przestrzegają praw człowieka”⁶⁶. Program partii Vihreät na lata 2023–2027 zawiera oświadczenie dotyczące „zakazu eksportu broni do krajów rządzonych przez oligarchów oraz do krajów, które systematycznie łamią prawa człowieka lub atakują inne kraje”⁶⁷. W swoim programie na wybory federalne w Niemczech w 2021 roku partia Die Grünen, pod hasłem „Żadnej niemieckiej broni w strefach wojennych i dyktaturach”, wyjaśnia: „oczekujemy większego zaangażowania i ograniczenia dostaw broni do reżimów łamiących prawa człowieka” oraz „wytyczne dotyczące kontroli eksportu broni są traktowane zbyt pobłażliwie”⁶⁸. Prowadzi to nie tylko do niekiedy wątpliwych decyzji eksportowych. Nierespektowanie wspólnego stanowiska 2008/944/ WPZiB przez państwa członkowskie powoduje również na rynku zakłócenia, które zwiększają konkurencję między przedsiębiorstwami europejskimi i prowadzą do spirali spadkowej w skutecznym wdrażaniu wytycznych UE.

Prawa człowieka, należyta staranność i sektor obronny

W sierpniu 2022 r. grupa robocza ONZ ds. biznesu i praw człowieka zauważyła, że przemysł zbrojeniowy często zasłania się procedurami licencyjnymi, aby uzasadnić nieanalizowanie wpływu swojej działalności eksportowej na prawa człowieka⁶⁹. Sektor obronny twierdzi, że nie dysponuje zasobami niezbędnymi do przeprowadzenia takich ocen, a co ważniejsze, że jest to obowiązkiem państw⁷⁰. Jeśli Zieloni chcą wprowadzić obowiązek należytej staranności w ramach nowego rozporządzenia UE o kontroli eksportu broni, muszą również zapoznać się z proponowaną dyrektywą UE w sprawie należytej staranności w zakresie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw. Zmiana wprowadzona przez Radę w 2022 r. zwalnia sektory gospodarki, których działalność już podlega kontroli eksportowej – np. transfer broni – z obowiązku zachowania należytej staranności⁷¹.

Zwiększenie przejrzystości i wzmocnienie kontroli eksportu produktów wojskowych nie jest zatem jedynie kwestią etyczną, ale ma również konsekwencje gospodarcze i przemysłowe. Znajduje to mocne odzwierciedlenie w dyskursie francuskich i francuskojęzycznych belgijskich Zielonych. Przedstawiciel Les Écologistes nalegał na koordynację działań na szczeblu UE, argumentując, że „Francja nie może działać samodzielnie, ponieważ w grę wchodzi zbyt wiele interesów związanych z francuskim bilansem handlowym”⁷². Dodatkowo Écolo zwraca uwagę na to, jak rozbieżności w stosowaniu przepisów dotyczących eksportu broni wpływają na pracowników tej branży. Stwierdza, że „nie można dalej polegać na krajach, które są niestabilne politycznie lub naruszają prawo międzynarodowe i humanitarne” oraz że „niezwykle ważne jest opracowanie bezpieczniejszego i bardziej zrównoważonego projektu [...], ponieważ niepewność prawna związana z licencjami na eksport broni do niektórych krajów stanowi zagrożenie dla miejsc pracy”⁷³.

„Popieramy wdrożenie i egzekwowanie europejskich przepisów, które zakazują eksportu broni do niedemokratycznych reżimów zaangażowanych w łamanie praw podstawowych i zbrodnie wojenne, a także wzmocnienie ich egzekwowania przez zastąpienie wspólnego stanowiska w sprawie eksportu broni prawnie wiążącym tekstem przewidującym sankcje w przypadku nieprzestrzegania przepisów, którego zobowiązania mogą podlegać orzeczeniom Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej”.

Les Écologistes, październik 2022

Bardziej odpowiedzialna polityka eksportu broni jest zatem przedstawiana jako przedsięwzięcie korzystne dla wszystkich stron.

Jeśli chodzi o konkretne propozycje polityczne, Zieloni opowiadają się za nadaniem kryteriom zawartym we wspólnym stanowisku 2008/944/WPZiB charakteru wiążącego poprzez włączenie ich do prawnie wiążącego instrumentu podlegającego kontroli Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) i uzupełnionego mechanizmami sankcji w przypadku nieprzestrzegania tych kryteriów⁷⁴. Warto podkreślić, że na szczeblu UE grupa Zielonych/EFA stała za przyjęciem kilku rezolucji Parlamentu Europejskiego wzywających do lepszego wdrażania wspólnego stanowiska⁷⁵. Pracowano

również nad projektem rozporządzenia w sprawie kontroli eksportu broni, którego treść można uznać za odzwierciedlenie wspólnej wizji Zielonych dotyczącej przyszłości kontroli eksportu. Oprócz kontroli sądowych i sankcji CJEU projekt przewiduje: utworzenie stałego

wspólnego organu ds. oceny ryzyka oraz grupy ds. koordynacji eksportu broni; rozszerzenie listy kryteriów o ryzyko korupcji w kraju nabywającym; zwiększenie przejrzystości poprzez ulepszone praktyki sprawozdawcze; wprowadzenie skutecznych kontroli po wysyłce i kontroli końcowego wykorzystania; nałożenie na przedsiębiorstwa eksportujące obowiązku należytej staranności w zakresie praw człowieka; oraz zdefiniowanie tranzytu w taki sposób,

aby wszystkie towary wojskowe przechodzące przez terytorium UE podlegały procedurze udzielania zezwoleń⁷⁶. Ponieważ proces legiślacyjny UE może być powolny, przedstawiciel Les Écologistes zaproponował, aby w krótszej perspektywie czasowej państwa członkowskie domagały się lepszych gwarancji przy sprzedaży sprzętu wojskowego⁷⁷. Zazwyczaj osiąga się to poprzez certyfikaty użytkownika końcowego (EUC).

Certyfikaty użytkownika końcowego (EUC) i kontrole po wysyłce (PSC)

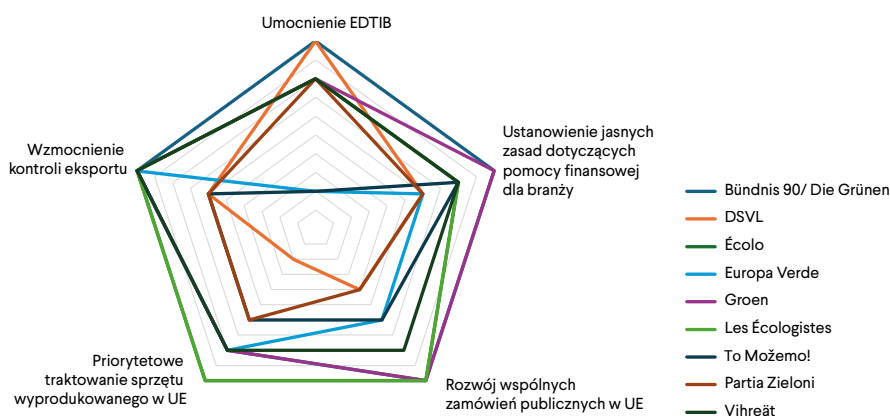
EUC są ustanawiane przez krajowe organy kontroli i określają, kto może korzystać z danego sprzętu, w jaki sposób można go używać oraz na jakich warunkach można go przekazać stronie trzeciej. Oprócz ograniczania ryzyka nielegalnego wykorzystania i przekierowania certyfikaty EUC są traktowane jako środek budujący zaufanie. Eksperci twierdzą, że mają one również wady, ponieważ procedura ich przyznawania nie jest całkowicie odporna na korupcję, a zgodność z przepisami bywa trudna do zweryfikowania i egzekwowania⁷⁸.

Z tego powodu kilka państw członkowskich UE wprowadziło przepisy prawne umożliwiające im przeprowadzanie kontroli po wysyłce (PSC) na miejscu, ale dotychczas tylko Niemcy skutecznie przeprowadziły tego typu weryfikację. Debaty podczas ósmej konferencji państwstron (CSP) traktatu o handlu bronią w 2022 r. pokazują, że niektóre państwa europejskie niechętnie podchodzą do wprowadzenia PSC⁷⁹. Postrzegają je jako kosztowne pod względem zasobów i dyplomatycznie skomplikowane do wyegzekwowania od państwa nabywającego. Niektórzy wyrażają również wątpliwości co do skuteczności tych działań ze względu na konieczność powiadamiania o przeprowadzaniu kontroli z wyprzedzeniem.

Najważniejsze wnioski i zalecenia

Ogólnie rzecz biorąc, chociaż europejskie partie ekologiczne objęte badaniem podzielają pewne wspólne wartości i cele związane z przemysłem obronnym, istnieją między nimi subtelne różnice w podejściu do tych zagadnień. Wynika to z różnych kontekstów krajowych, priorytetów strategicznych i orientacji ideologicznych (*zob. rys. 14 poniżej*).

Rysunek 14. Podsumowanie opinii partii ekologicznych na temat polityki przemysłowej, zamówień publicznych i polityki eksportowej w odniesieniu do obronności

Główne punkty rozbieżności między ankietowanymi partiami to:

- **Finansowanie europejskich przedsiębiorstw z sektora obronnego w celu wzmocnienia EDTIB:** Chociaż większość partii wołałaby przeznaczać środki finansowe UE na inne obszary polityki, niektóre z nich doszły do wniosku, że wsparcie przemysłu obronnego jest niezbędne do zapewnienia strategicznej autonomii i obronności UE. Inne nadal twierdzą, że fundusze takie jak EFR są bardzo problematyczne.
- **Ramy wspólnych zamówień publicznych:** większość ankietowanych partii uważa, że wspólne zamówienia publiczne mogą prowadzić do osiągnięcia korzyści skali i lepszej interoperacyjności między siłami zbrojnymi państw członkowskich UE. Jednakże – co odzwierciedla różnice zdań wymienione w pierwszym rozdziale – niektórzy uważają, że koordynacja zamówień powinna się odbywać w ramach NATO, a nie UE.
- **Zakup sprzętu europejskiego:** podobnie partie mają odmienne poglądy na temat tego, czy państwa członkowskie UE powinny w swoich zasadach dotyczących zamówień publicznych traktować priorytetowo sprzęt obronny produkowany w Europie. Niektórzy twierdzą, że jest to niezbędne do wzmocnienia EDTIB, inni uważają, że opłacalność i jakość są równie ważne jak pochodzenie.

Można również wskazać kilka ogólnych punktów zbieżności, w szczególności:

- **Przejrzystość i wytyczne etyczne dotyczące zarządzania dotacjami:** istnieje powszechne przekonanie konieczność ustanowienia jaśniejszych zasad dotyczących EFR i innych instrumentów oferujących pomoc finansową dla przemysłu obronnego, aby zapewnić, że środki UE nie są wykorzystywane do opracowywania problematycznych systemów uzbrojenia. Konieczne są również przejrzystość i demokratyczne mechanizmy nadzorowania zarządzaniem funduszami.
- **Wprowadzenie bardziej rygorystycznej polityki kontroli eksportu broni:** ankietowani często opowiadają się też za wzmocnieniem polityki UE w zakresie kontroli eksportu broni. Powinno to przybrać formę nowego, prawnie wiążącego rozporządzenia UE, któremu towarzyszyć będą mechanizmy sankcyjne w przypadku nieprzestrzegania przepisów oraz nadzór sprawowany przez TSUE. Nowe rozporządzenie powinno również wprowadzać obowiązek należytej staranności w zakresie praw człowieka dla przedsiębiorstw z sektora obronnego oraz mechanizmy kontroli po wysyłce.

Zalecenia dla partii ekologicznych oparte na opiniach ekspertów:

- **Krytyczna ocena wpływu przemysłu obronnego:** partie ekologiczne muszą czuwać nad tym, aby polityka przemysłowa UE priorytetowo traktowała zrównoważony rozwój środowiskowy i społeczny oraz integrację społeczną, a nie służyła wyłącznie interesom przemysłu obronnego. Należy zachęcać do przejrzystości w raportowaniu wpływu działalności tego sektora na środowisko i prawa człowieka, ale należy zdawać sobie sprawę, że przemysł obronny ze swej natury nie może być zrównoważony pod względem środowiskowym ani społecznym.
- **Ocena mechanizmów wspólnych zamówień publicznych:** wspólne zamówienia publiczne mogą być korzystne, ale często pojawiają się problemy z koordynacją, co sprawia, że nie są ani bardziej opłacalne, ani bardziej efektywne czasowo. Partie Zielonych mogłyby zlecić przeprowadzenie niezależnych badań na ten temat, aby lepiej zrozumieć warunki, w których wspólne zamówienia przynoszą pozytywne rezultaty i na tej podstawie opracować ustrukturyzowane podejście.
- **Zapewnienie ogólnej spójności ram regulacyjnych UE dotyczących eksportu broni:** Zieloni powinni nadal naciskać na wprowadzenie bardziej etycznych i odpowiedzialnych przepisów dotyczących kontroli eksportu broni. W tym celu muszą oni być wystarczająco zaznajomieni z treścią innych inicjatyw regulacyjnych, aby uzgodnić swoje wnioski z ogólnymi regulacjami UE.
- **Współpraca z odpowiednimi zainteresowanymi stronami w zakresie kontroli po wysyłce:** kontynuacja współpracy z odpowiednimi zainteresowanymi stronami – społeczeństwem obywatelskim, krajowymi agencjami kontroli eksportu i podmiotami działającymi w sektorze obronnym – w celu sprostania wyzwaniom związanym z ustanowieniem kontroli po wysyłce.

Przypisy końcowe

- 1 Termin ten jest zazwyczaj używany w odniesieniu do kompleksu przemysłowego, który umożliwia badania, rozwój, projektowanie, produkcję i konserwację systemów uzbrojenia, podsystemów, komponentów lub części w celu zaspokojenia potrzeb wojskowych państwa (lub grupy państw).
- 2 United States Cyber Defense Agency, „Defense Industrial Base Sector”, ostatni dostęp 23 stycznia 2024.
- 3 Zob., np., European Commission, „Towards a more competitive and efficient defence and security sector”, Communication, SWD(2013)279final, 24 July 2013; European Parliament, „European defence industry reinforcement through common procurement act (EDIRPA)”, Briefing – EU Legislation in Progress, November 2023. Na temat EDTIB zob. m.in. Masson Hélène (ed.), „Defining the ‘European Defence Technological and Industrial Base’: Debates & Dilemmas”, Fondation pour la recherche stratégique, note no. 23/13, 2013, s. 2; European Parliament, Directorate-General for External Policies, Policy Department, „The Development of a European Technological Defence and Industrial Base (EDTIB)”, July 2013.
- 4 EU Council, Directive 2009/43/EC simplifying terms and conditions of transfers of defence-related products within the Community, 6 May 2009, *Official Journal of the European Union*, L 146, 10 October 2009, p. 1.
- 5 EU Council, Directive 2009/81/EC on the coordination of procedures for the award of certain works contracts, supply contracts by contracting authorities or entities in the fields of defence and security, and amending Directives 2004/17/EC and 2004/18/EC, 13 July 2009, *Official Journal of the European Union*, L 216, 20 July 2009, p. 76.
- 6 EDF poprzedzały dwa programy pilotażowe: działanie przygotowawcze w zakresie badań obronnych (PADR) – 90 mln EUR na lata 2017–2019 – oraz europejski program rozwoju przemysłu obronnego (EDIDP) – 500 mln EUR na lata 2019–2020.
- 7 Zob. European Commission, „The European Defence Fund”, *Factsheet*, 30 June 2021.
- 8 Chemiczne, biologiczne, radiologiczne i jądrowe.
- 9 European Parliament and Council, Regulation (EU) on supporting ammunition production (ASAP), 20 July 2023, *Official Journal of the European Union*, L 185, 24 July 2023, s. 7.
- 10 Komisja Europejska, Ustawa o wsparciu produkcji amunicji (ASAP), ostatni dostęp 25 stycznia 2024 r.
- 11 Komisja Europejska, „Komisja rozpoczyna kompleksowy proces konsultacji z zainteresowanymi stronami w celu opracowania europejskiej strategii przemysłowej w dziedzinie obronności”, *Komunikat prasowy*, 27 października 2023 r.

- 12 W grupie Zielonych/EFA głosowanie zakończyło się wynikiem 70 głosów przeciw i 3 głosami za. Trzy głosy za oddali czescy posłowie do Parlamentu Europejskiego z Partii Piratów.
- 13 European Parliament, Minutes of proceedings – Results of roll-call votes – Annex, 29 April 2021, P9_PV(2021)04-29(RCV)_EN, point 126, s. 259.
- 14 European Parliament, Minutes of proceedings – Results of roll-call votes – Annex, 9 May 2023, P9_PV(2023)05-09(RCV)_EN, point 1, s. 4.
- 15 Europa Verde, Un onda verde per cambiare l'Europa e l'Italia – Programma di Europa Verde per le Europee 2019, b.d.
- 16 Alleanza Verdi e Sinistra, Programma Alleanza Verdi e Sinistra, 2022, para. 13.
- 17 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Europa Verde. Zob. również Europa Verde, „È il momento di rinnovare la promessa dell'Europa”, b.d., ostatni dostęp 17 stycznia 2024 r.
- 18 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Europa Verde.
- 19 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Możemo.
- 20 Warto podkreślić, że jest to znacząca zmiana w stosunku do stanowiska wyrażonego w 2021 r., kiedy to przeznaczenie 600 mln euro z funduszy europejskich na badania i rozwój w dziedzinie wojskowości uznano za „problematiczne”.
- 21 Les Écologistes, „Pour une politique européenne de sécurité et de défense à la hauteur des enjeux contemporains”, Conseil fédéral, 1-2 October 2022 r., s. 1. Europe Écologie-Les Verts, „Europe & défense: construire l'Europe de la paix. L'Union européenne autonome et efficace”, Note de cadrage, 2022, s. 1.
- 22 Stanowisko tej partii jest zgodne z belgijską umową koalicyjną i nowym planem STAR dotyczącym obrony Belgii.
- 23 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo. Zob. Belgian Government, Accord de gouvernement, 30 September 2020, s. 77; Belgian Defence, Plan STAR 2022, 17 June 2022, s. 151.
- 24 Akkerman Mark and Maulewaeter Chloé, „From war lobby to war economy. How the arms industry shapes European policies”, *European Network Against Arms Trade (ENAAAT)*, September 2023.
- 25 Patrz na przykład, Bol Maïté, „La production d'armes comme «activité socialement nuisible»: les limites d'une taxonomie sociale européenne mal engagée”, Note d'analyse du GRIP, 21 August 2023.
- 26 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Die Grünen.
- 27 Winter Gaëlle, „The German green party Bündnis 90/Die Grünen and the security and defence policy: pursuing a moderate line”, *Fondation pour la recherche stratégique*, wrzesień 2020, s. 13.
- 28 Bündnis 90/Die Grünen, *Germany. Everything is possible. Manifesto for the 2021 Parliamentary Elections*, 2021, s. 243.
- 29 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Vihreät.
- 30 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem DSVL.
- 31 Winter Gaëlle, „The German green party Bündnis 90 / Die Grünen and security and defence policy: pursuing a moderate line”, *Fondation pour la recherche stratégique*, September 2020, s. 14.
- 32 ENAAT, „How the EU is Funding Arms Dealers and Corrupt Corporations”, *Factsheet*, November 2022.
- 33 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Die Grünen.
- 34 Les Écologistes, „Pour une politique européenne de sécurité et de défense à la hauteur des enjeux contemporains”, Conseil fédéral, 1-2 October 2022, s. 1.
- 35 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Groen.
- 36 Bündnis 90/Die Grünen, „Wir stehen ein für Frieden und Menschenrechte”, ostatni dostęp 12 stycznia 2024 r.
- 37 EU Council, „Directive 2009/43/EC simplifying terms and conditions of transfers of defence-related products within the Community”, 6 May 2009, *Official Journal of the European Union*, L 146, 10 October 2009, s. 1.
- 38 EU Council, Directive 2009/81/EC on the coordination of procedures for the award of certain works contracts, supply contracts by contracting authorities or entities in the fields of defence and security, and amending Directives 2004/17/EC and 2004/18/EC, 13 July 2009, *Official Journal of the European Union*, L 216, 20 July 2009, s. 76.
- 39 European Parliament and Council, Regulation (EU) 2023/2418 on establishing an instrument for the reinforcement of the European defence industry through common procurement (EDIRPA), 18 October 2023, *Official Journal of the European Union*, L series, 26 October 2023, Art. 9 para.5. See also European Parliament, „European defence industry reinforcement through common procurement act (EDIRPA)”, *Briefing – EU Legislation in Progress*, 21 November 2023, s. 7-8.
- 40 EDA, *Defence Data – Key findings and analysis*, 30 November 2023, s. 18.
- 41 Giegerich Bastian and Sabatino Ester, „The (Sorry) State of EU Defence Cooperation”, *Carnegie Europe*, 6 October 2022.
- 42 Według danych zebranych przez SIPRI, państwa członkowskie UE zamówiły między innymi 465 samolotów, 381 helikopterów, 225 czujników, 46 pojazdów bezzalogowych i 23 289 pocisków od amerykańskich producentów sprzętu obronnego w latach 2018–2022.

- 43 Zob. np. Ford Richard, „Defence Acquisition Cooperation Benefits”, *Défense&Industries*, no. 6, February 2016; Lorell Mark A. and Lowell Julia F., „Pros and Cons of International Weapons Procurement Collaboration”, *RAND Corporation*, 1995.
- 44 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo.
- 45 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Możemo!
- 46 Deutscher Bundestag, *Parlamentsfernsehen, Sitzung vom 23.11.23 TOP EPL 14 Verteidigung*, 23 November 2022 r.
- 47 Zob. też Bündnis 90/Die Grünen, „Germany...”, jw.
- 48 Les Écologistes, „Pour une politique européenne de sécurité et de défense à la hauteur des enjeux contemporains”, Conseil fédéral, 1–2 October 2022, s. 2.
- 49 Zob. rozdział 1.
- 50 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem DSVL.
- 51 Tamże.
- 52 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Die Grünen.
- 53 Kinkaid Bill, „We Can't Do Collaborative Projects!”, *RUSI Defence*, vol. 7, no. 1, 2004, s. 12; Cox Antonia, „More bang for the buck. How can we get better value from the defence budget?”, *Centre for Policy Studies*, January 2009, s. 5–10. Na temat trudności w ocenie skuteczności wspólnych zamówień zob. Andersson Jan Joel, „Buying Weapons Together (or not): Joint defence acquisition and parallel arms procurement”, *European Union Institute for Security Studies (EUISS)*, 2023.
- 54 Kausal Tony (ed.), *A comparison of the Defence Acquisition Systems of France, Germany, Great Britain and the United States*, Defence Systems Management College Press, Fort Belvoir, Virginia, 1999, s. iii. Zob. również Heuninckx Baudoin, „A Primer to Collaborative Defence Procurement in Europe: Troubles, Achievements and Prospects”, *Public Procurement Law Review*, vol. 17, no. 3, 2008, s. 123–145.
- 55 Darnis Jean-Pierre et al., „Lessons learned from European defence equipment programmes”, *ISS Occasional Paper*, no. 69, October 2007, s. 13.
- 56 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Les Écologistes.
- 57 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Vihreät i Écolo.
- 58 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Vihreät.
- 59 Zob. Longuet Samuel, „Faut-il acheter les F-35 pour participer au partage nucléaire dans l'OTAN?”, *Rapport du GRIP*, 2023/4, 14 December 2023, s. 25–36.
- 60 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo.
- 61 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Groen.
- 62 Zob. Wezeman Pieter D., Gadon Justine, and Wezeman Siemon T., „Trends in International Arms Transfers, 2022”, *SIPRI Fact Sheet*, March 2023, s. 2.
- 63 Mölling Christian, „Future of the EDTIB at the Defence Council 2013. The German Position, European Realities and December Opportunities”, in Hélène Masson and al. (eds.), „Defining the «European Defence Technological and Industrial Base»: Debates & Dilemmas (I)”, Fondation pour la recherche stratégique, note no. 23/13, July 2013, s. 3.
- 64 Council of the European Union, *Common Position 2008/944/CFSP defining common rules governing control of exports of military technology and equipment*, 8 December 2008, *Official Journal of the European Union*, L 335, 13 November 2008, s. 99, Article 2. Wspólne stanowisko 2008/944/WPZiB uzupełnia „przewodnik użytkownika”, który rzuca więcej światła na interpretację i stosowanie ośmiu kryteriów: Sekretariat Generalny Rady, „User's guide to Council Common Position 2008/944/CFSP defining common rules governing the control of exports of military technology and equipment”, 20 July 2015 r.
- 65 Zob. np., Berghezan Georges and Quéau Yannick, „Ukraine: le cadre européen des exportations d'armes en péril?”, *Éclairage du GRIP*, 12 July 2022; Hamilton Tomas, „Defending Ukraine with EU weapons: arms control law in times of crisis”, *European Law Open*, vol. 1, no. 3, 2022, s. 635–659; de Bruyn Esmée, Klomp Jeroen, and Voetelink J.R.E., „International arms deliveries from EU member states to Ukraine”, *Militaire Spectator*, 11 listopada 2022; Camello Maria, „Exportations d'armes européennes en Ukraine: quelles mesures pour réduire le risque de détournement?”, *Éclairage du GRIP*, 27 December 2022.
- 66 Europa Verde, *Un onda verde per cambiare l'Europa e l'Italia – Programma di Europa Verde per le Europee 2019*, b.d. Zob. również Europa Verde, „È il momento di rinnovare la promessa dell'Europa”, b.d., ostatni dostęp 17 stycznia 2024.
- 67 Vihreät, „Political programme of the Greens 2023–2027”, 22 May 2022.
- 68 Bündnis 90/ Die Grünen, „Wir stehen...”, jw., ostatni dostęp 12 January 2024 r.
- 69 UN Working Group on Business and Human Rights, „Responsible business conduct in the arms sector: Ensuring business practice in line with the UN Guiding Principles on Business and Human Rights”, 30 August 2022, s. 5. Zob. również Schliemann Christian and Bryk Linde, „Arms Trade and Corporate Responsibility: Liability, Litigation and Legislative Reform: Democracy and Human Rights”, *Friedrich-Ebert-Stiftung Global Policy and Development*, 2019; Kanetake Machiko et Ryngaert Cedric, „Due diligence and corporate liability of the defence industry. Arms exports, and use and corporate responsibility”, *Flemish Peace Institute*, 10 May 2023.

- 70 Aby dowiedzieć się, dlaczego argumenty te nie są w pełni przekonujące, zobacz Verdebout Agatha: „Industrie d'armement: exportation et devoir de vigilance”.
- 71 Council, Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate sustainability Due Diligence and amending Directive (EU)2019/1937, Annex, 2022/0051(COD), 30 listopada 2022, Art. 3 (g). Zob. Castellanos-Jankiewicz Leon and Schneider Melanie, „Including the Arms Sector in the EU Corporate Due Diligence Directive”, *Verfassungsblog*, 19 May 2023.
- 72 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Les Écologistes.
- 73 Écolo, „Exportation d'armes: Concilier emploi et respect des droits humains est possible”, 4 September 2019.
- 74 Zob. Bündnis 90/Die Grünen, „Wir stehen...”, jw., Ostatni dostęp 12 stycznia 2024; Les Écologistes, „Pour une politique européenne de sécurité et de défense à la hauteur des enjeux contemporains”, Conseil fédéral, 1–2 October 2022, s. 4.
- 75 Zob. np., European Parliament, Resolution on arms exports: implementation of Common Position 2008/944/CFSP, P8_TA(2017)0344, 13 września 2017; European Parliament, Resolution on arms exports: implementation of Common Position 2008/944/CFSP, P9_TA(2020)0224, 17 September 2020.
- 76 The Greens/EFA, Draft regulation setting up a Union regime for the control of arms exports, 12 October 2021 r.
- 77 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Les Écologistes.
- 78 Zob. Bromley Mark and Griffiths Hugh, „End-Use Certificates: Improving Standards to prevent Diversion”, *SIPRI Insights on Peace and Security*, no. 2010/3, March 2010; Jacqmin Denis, „Certificat d'utilisateur final: une valeur ajoutée?”, *Note d'analyse du GRIP*, 12 September 2018.
- 79 Zob. np., Bromley Mark, Héau Laurianne, and Maletta Giovanna, „Post-Shipment On-Site Inspections: Multilateral Steps for Debating and Enabling Their Adoption and Use”, *SIPRI Policy Paper*, no. 63, October 2022; Verdebout Agatha, „CEP 8: Mauvais moment, mauvaise enceinte. Les débats sur les contrôles post-exportation dans le cadre du Traité sur le commerce des armes”, *Note d'analyse du GRIP*, 20 June 2023.

Odstraszanie, rozbrowienie i kontrola zbrojeń

Termin „kontrola zbrojeń” definiuje się jako „międzynarodowe ograniczenia dotyczące rozwoju, produkcji, gromadzenia zapasów, rozprzestrzeniania i stosowania broni strzeleckiej, broni konwencjonalnej i broni masowego rażenia”¹. Rozbrojenie, które polega na ograniczeniu lub likwidacji niektórych rodzajów broni, jest często postrzegane jako bardziej zaawansowany lub ambitny etap procesu kontroli zbrojeń. Oba mają wspólny nadrzędny cel, jakim jest ograniczenie ryzyka stosowania broni mającej szkodliwy wpływ na sytuację humanitarną i środowisko naturalne, a także wzmocnienie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa poprzez zmniejszenie prawdopodobieństwa wystąpienia konfliktów. W związku z tym oba procesy można postrzegać jako przeciwne do odstraszania, doktryny i polityki opartej na wiarygodnym użyciu siły militarnej – w tym poprzez utrzymywanie arsenałów nuklearnych – w celu zniechęcenia przeciwników do ataku.

W przeszłości te trzy powiązane ze sobą tematy budziły duże zainteresowanie wielu partii ekologicznych, zwłaszcza w Europie Zachodniej. Kryzys Euromissile – który rozpoczął się wraz z pierwszym rozmieszczeniem radzieckich rakiet SS20 wzdłuż zachodniej granicy ZSRR w 1977 roku i zakończył przyjęciem traktatu

o likwidacji rakiet średniego zasięgu w 1987 roku – był katalizatorem powstania partii Zielonych w Belgii i Niemczech. Opowiedziały się one zdecydowanie przeciw polityce bezpieczeństwa opartej na doktrynie odstraszania nuklearnego i opowiedziały za rozbrowieniem oraz – bardziej ogólnie – za kontrolą zbrojeń. Jednak choć pozostaje to silnym wyznacznikiem tożsamości „starszych” partii zachodnioeuropejskich, należy od samego początku zauważyć, że w przypadku „młodszych” partii z Europy Środkowej i Wschodniej ma to mniejsze znaczenie. Ich stanowisko w sprawie odstraszania, rozbrowienia i kontroli zbrojeń jest zatem mniej ugruntowane.

Biorąc to pod uwagę, w niniejszym rozdziale przedstawiono ocenę stanowiska partii ekologicznych w sprawie odstraszania oraz propozycji dotyczących rozbrowienia i kontroli zbrojeń w świetle ostatnich wydarzeń międzynarodowych. Pierwsza część koncentruje się na ocenie stanowisk partii Zielonych wobec odstraszania nuklearnego. Czy ankietowane partie uważają, że odstraszanie nuklearne skutecznie przyczynia się do utrzymania pokoju i czy uważają, że UE potrzebuje go, aby osiągnąć swój cel strategicznej autonomii? Druga dotyczy inicjatyw na rzecz rozbrowienia jądrowego, ze szczególnym uwzględnieniem Traktatu o zakazie broni jądrowej (TPNW). Trzecia i ostatnia część rozszerza

zakres badań, zwracając uwagę na kontrolę zbrojeń, zwłaszcza w kontekście wojskowego wykorzystania tzw. nowych i przełomowych technologii (EDT).

Odstraszanie nuklearne: czy działa i czy UE go potrzebuje?

Mimo że ankietowane partie Zielonych zgadzają się, że świat wolny od broni jądrowej byłby bezpieczniejszy, nie wszystkie z nich mają zdanie w sprawie odstraszania nuklearnego. Dotyczy to zwłaszcza partii powstałych po zakończeniu zimnej wojny, w czasach, gdy ryzyko wojny nuklearnej wydawało się bardziej odległe. Choć napięcia z Rosją i groźby Władimira Putina dotyczące użycia taktycznej broni jądrowej w Ukrainie sprawiły, że kwestia odstraszania nuklearnego ponownie znalazła się w centrum dyskusji na temat bezpieczeństwa europejskiego, przedstawiciel Możemo! w wywiadzie stwierdził, że nie było jeszcze czasu, aby dokładnie omówić tę kwestię w partii, również ze względu na brak wewnętrznej wiedzy eksperckiej na ten temat².

Postawa krajów europejskich i ich społeczeństw wobec odstraszania nuklearnego w ujęciu bardziej ogólnym może również pomóc wyjaśnić, dlaczego kwestia ta nie była przedmiotem debaty w poszczególnych partiach Zielonych. W badaniu opublikowanym przez Europejską Radę Stosunków Zagranicznych (ECFR) w 2018 roku zauważono, że w Chorwacji opinia publiczna nie postrzega odstraszania nuklearnego jako ważnej kwestii³. To samo dotyczy Włoch i Litwy. Natomiast badanie pokazuje, że społeczeństwo polskie popiera „odstraszanie nuklearne jako kluczowy filar NATO i sojuszu z USA, który chroni Polskę przed Rosją”⁴. W tego rodzaju kontekście, gdzie odstraszanie nuklearne wydaje się przyjętym „dogmatem”, partiom może być trudno zając

stanowisko w tej kwestii lub nawet uznać ją za temat do dyskusji.

Wśród ankietowanych partii, które publicznie zajęły stanowisko w sprawie skuteczności odstraszania nuklearnego, opinie są podzielone, zwłaszcza od wybuchu wojny w Ukrainie. Na Litwie przedstawiciel DSVL, z którym przeprowadzono wywiad, opowiedział się za „status quo”⁵. Nie pomijając konieczności wznowienia wysiłków na rzecz rozbrojenia w przyszłości, ich zdaniem odstraszanie nuklearne obecnie „działa”⁶.

Cytując słynną wypowiedź Winstona Churchilla na temat demokracji, fińscy Zieloni również twierdzą, że na obecnym etapie odstraszanie nuklearne jest prawdopodobnie „najgorszym sposobem zapobiegania wojnie nuklearnej – z wyjątkiem wszystkich innych” lub innymi słowy, „jest to naprawdę złe rozwiązanie, ale jedyne, jakie mamy”⁷.

Warto zauważyć, że według Fińskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych (FIIA) „broń jądrowa była jednym z czynników wpływających na decyzję Finlandii” o przystąpieniu do NATO, ponieważ „agresja Rosji pokazała, w jaki sposób państwo posiadające broń jądrową może użyć swobodę działania wobec kraju, który nie jest chroniony przez parasol nuklearny”⁸. Co ciekawe, przedstawiciel partii Vihreät, z którym przeprowadzono wywiad, wskazał, że gdyby mieli wybór, woleliby znaleźć się pod parasolem europejskim – w tym przypadku francuskim – niż amerykańskim⁹.

W krajach, w których Zieloni od dawna krytycznie podchodzą do doktryny odstraszania nuklearnego, wojna w Ukrainie doprowadziła do pewnych zmian i/lub ewolucji w dyskusji na ten temat. W Belgii przedstawiciel Écolo stwierdził w wywiadzie, że odstraszanie nuklearne jest doktryną niebezpieczną, która opiera się na fałszywych założeniach

„Odstraszanie nuklearne jest najgorszym sposobem zapobiegania wojnie nuklearnej – z wyjątkiem wszystkich innych. Mówiąc bez sarkazmu, uważam, że odstraszanie nuklearne jest naprawdę złym rozwiązaniem, ale jest to jedyne rozwiązanie, jakie mamy”.

Wywiad z przedstawicielem Vihreät

dotyczących racjonalności i zachęca do proliferacji w celu utrzymania wiarygodnego zagrożenia¹⁰. Poseł Guillaume Defossé podkreślił tę kwestię 15 czerwca 2022 roku przed Komisją Obrony Narodowej belgijskiego parlamentu federalnego: „Obecna sytuacja w Europie pokazuje, w jakim stopniu odstraszanie nuklearne jest bardziej kwestią wiary niż namacalną rzeczywistością. [...] Od 80 lat żyjemy na krawędzi przepaści

„Uważam, że obecna sytuacja w Europie pokazuje, w jakim stopniu odstraszanie nuklearne jest bardziej kwestią wiary niż namacalną rzeczywistością”.

Guillaume Defossé (Écolo),
czerwiec 2022 r.

i biorąc pod uwagę liczne incydenty i wypadki, które miały miejsce w tym czasie, można powiedzieć, że fakt, iż nie doszło jeszcze do wojny nuklearnej, zawdzięczamy w dużej mierze szczęściu”¹¹.

Natomiast Groen, choć przyznaje, że doktryna odstraszania nuklearnego jest problematyczna, uważa, że arsenał nuklearny NATO stanowi gwarancję bezpieczeństwa dla Europy i uznaje jego „legitymizację”¹².

Normalizacja polityki odstraszania nuklearnego wśród Zielonych

Jeden z ekspertów, z którym przeprowadzono wywiad, zwrócił uwagę na tendencję europejskich partii ekologicznych do normalizacji wykorzystania technologii jądrowych zarówno do celów cywilnych, jak i wojskowych. Zauważył, że dyskusja na temat energii jądrowej uległa zmianie – obecnie wielu postrzega ją jako zrównoważoną alternatywę dla paliw kopalnych i środków zapewniający niezależność energetyczną Europy. Nie jest to już temat tabu. Na podstawie wypowiedzi osób ankietowanych ekspert zauważył, że ta normalizacja wydaje się wpływać na poglądy partii Zielonych na temat broni jądrowej, jej funkcji odstraszającej oraz roli w międzynarodowej architekturze bezpieczeństwa.

Niemcy to kolejny kraj, w którym kwestia odstraszania nuklearnego wydaje się budzić kontrowersje – również w samej partii Zielonych. W swoim programie na wybory federalne w 2021 roku Die Grünen nazwała doktrynę odstraszania nuklearnego „przestarzałą”¹³. Reprezentant, z którym przeprowadzono wywiad, zgodził się z tym¹⁴. Jednak w styczniu 2021 roku jeden z współprzewodniczących Heinrich Böll Stiftung, niemieckiej fundacji politycznej Zielonych, znalazł się wśród współsygnatariuszy dokumentu skierowanego do niemieckiego rządu, a zatytułowanego „Prosimy o więcej ambicji!”. W dokumencie tym między innymi wezwano Berlin do ponownego potwierdzenia swojego zaangażowania w obronę nuklearną NATO, twierdząc, że „tarcza nuklearna Stanów Zjednoczonych ma zasadnicze znaczenie dla wszystkich

krajów NATO w Europie, które nie posiadają broni jądrowej” oraz że „powinna ona istnieć tak długo, jak długo istnieją broń jądrowa i zagrożenie nuklearne”¹⁵. Było to sprzeczne z oficjalnym stanowiskiem partii i wywołało wewnętrzne kontrowersje, gdy zyskało poparcie niektórych kręgów partyjnych¹⁶. Niedawno, w grudniu 2023 roku, były minister spraw zagranicznych z ramienia Die Grünen Joschka Fischer opowiedział się za odstraszaniem nuklearnym w wywiadzie dla tygodnika „Die Zeit”¹⁷, mimo że w 2020 roku podpisał list wzywający państwa członkowskie NATO nieposiadające broni jądrowej, by podpisały Traktat o zakazie broni jądrowej¹⁸. Ilustruje to nie tylko rozbieżności w obrębie Die Grünen, ale także to, jak wojna w Ukrainie mogła doprowadzić do zmiany stanowiska Zielonych w sprawie odstraszania nuklearnego.

Po Brexicie Francja jest jedynym państwem UE posiadającym broń jądrową, jest również jedynym członkiem NATO, który zrezygnował z udziału w Grupie Planowania Jądrowego NATO, aby „zachować swoją niezależność jądrową”¹⁹. Stanowisko francuskich Zielonych jest zatem szczególnie interesujące. Podobnie jak ich francuskojęzyczni odpowiednicy w Belgii, Les Écologistes twierdzą, że „broń jądrowa stanowi zagrożenie dla pokoju na świecie” i „odrzucają ideologię, zgodnie z którą wojskowa energia jądrowa stanowi środek odstraszaający od konfliktów”²⁰. Jak można się domyślić, Les Écologistes nie popierają rozszerzenia francuskich zdolności odstraszenia nuklearnego na pozostałą część UE²¹. Chociaż może się to wydawać sprzeczne z ich entuzjazmem wobec europejskiej autonomii strategicznej i dążeniem do większej niezależności UE od Stanów Zjednoczonych w zakresie obronności, stanowisko to jest zgodne z ich zdecydowanym sprzeciwem wobec broni jądrowej i przekona niem, że odstraszenie nuklearne jest z natury rzeczy problematyczne. Uważają oni również, że takie posunięcie byłoby niezgodne ze zobowiązaniami Francji wynikającymi z Traktatu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (NPT). Jednakże uważają również, że od odstraszenia nuklearnego należy odchodzić stopniowo²². Najpierw trzeba zakwestionować pozwolenie na nie, a Zieloni mają do odegrania kluczową rolę w tym procesie: wprowadzenie alternatywnego dyskursu do sfery publicznej, aby umożliwić demokratyczne przywrócenie debat dotyczących użycia broni jądrowej poza kręgami wojskowymi i eksperckimi²³.

TPNW: czy nadszedł czas na rozbrojenie jądrowe?

22 stycznia 2021 roku, po dziesięciu latach intensywnych działań społecznych prowadzonych przez organizacje pozarządowe w ramach

Międzynarodowej Kampanii na rzecz Zniesienia Broni Jądrowej (ICAN) i prawie cztery lata po jego przyjęciu w 2017 roku, wszedł w życie Traktat o zakazie broni jądrowej (TPNW). „Uznając etyczne imperatywy rozbrojenia jądrowego oraz pilną potrzebę osiągnięcia i utrzymania świata wolnego od broni jądrowej, [...] służącego zarówno interesom bezpieczeństwa narodowego, jak i zbiorowego”²⁴, niniejszy traktat ma na celu „całkowitą eliminację broni jądrowej”²⁵. W tym celu zawiera ona wyczerpującą listę zakazów związanych z opracowywaniem, testowaniem, produkcją, nabywaniem, posiadaniem, gromadzeniem, użyciem i groźbą użycia broni jądrowej, a także wspieraniem i zachęcaniem do tych działań²⁶.

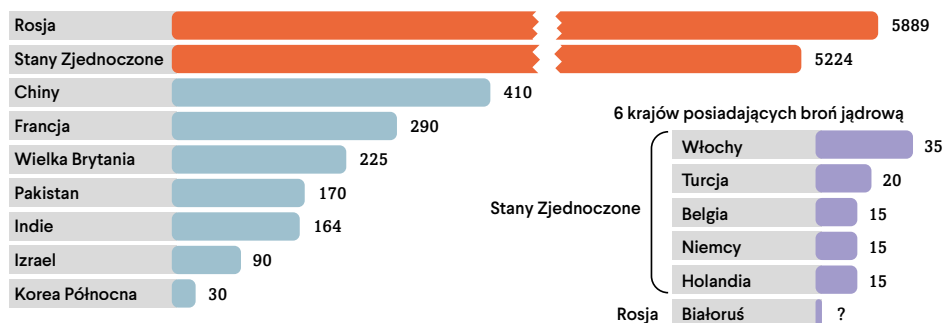
„Federalna Rada Europy Écologie-Les Verts: [...] odrzuca wszelkie europejskie działania mające na celu rozprzestrzenianie francuskiej broni jądrowej – zarówno w zakresie finansowania europejskiego, jak i scenariuszy jej użycia”.

Les Écologistes, październik 2022 r.

Do dziś traktat ten ratyfikowało 70 państw, w tym trzy należące do UE: Austria, Irlandia i Malta²⁷. Kolejne dwa kraje – Cypr i Szwecja – głosowały za przyjęciem traktatu podczas Zgromadzenia

Ogólnego ONZ, ale go nie podpisały. Pozostałe 22 państwa, które są również członkami NATO, albo zagłosowały przeciwko traktatowi (Holandia), albo były nieobecne podczas głosowania²⁸.²⁹ Postanowienia TPNW są w rzeczywistości niezgodne z polityką nuklearną NATO, opartą na utrzymaniu wiarygodnego zagrożenia i rozszerzonym odstraszeniu, tj. zapewnianiu ochrony członkom sojuszu nieposiadającym broni jądrowej poprzez rozmieszczenie amerykańskiej broni jądrowej na kontynencie europejskim (zob. rys. 15 poniżej). Dlatego oficjalne stanowisko NATO jest takie, że działania na rzecz rozbrojenia muszą odbywać się w mniej rygorystycznych ramach układu NPT, z uwzględnieniem zmian w zakresie bezpieczeństwa międzynarodowego³⁰.

Rysunek 15. Arsenály nuklearne według krajów oraz lokalizacja broni jądrowej przechowywanej w innych państwach

Źródło: „Międzynarodowa kampania na rzecz zniesienia broni jądrowej” (ICAN), pobrano w styczniu 2024 r.

Wiele z badanych partii ekologicznych – szczególnie w Europie Zachodniej – wpisało do swoich programów politycznych i oficjalnych stanowisk cel, jakim jest uzyskanie statusu państwa obserwatora, a w przyszłości pełnoprawnej strony TPNW³¹. Nie dotyczy to Zielonych z Europy Środkowej i Wschodniej, gdzie choć rozbrojenie jądrowe uznaje się za ważne, TPNW wydaje się cieszyć mniejszym zainteresowaniem. Prawdopodobnie wynika to z powodów wskazanych w poprzednim podrozdziale. Niemniej jednak wszystkie ankietowane partie zgadzają się, że należy ponownie uruchomić wielostronne procesy rozbrojenia jądrowego.

Uznają oni również, że będzie to trudne, dopóki pięć oficjalnych mocarstw nuklearnych – głównie Stany Zjednoczone, Rosja i Chiny – nie zgodzi się podjąć rozmów w dobrej wierze, zwłaszcza w kontekście obecnych napięć geopolitycznych. „Kto będzie tym kierował i jak to się stanie, jeśli wybuchnie wojna z udziałem kraju posiadającego broń jądrową? W tej chwili nikt nie rozpocznie procesu rozbrojenia” – stwierdził przedstawiciel DSVL³², podczas gdy przedstawiciel Vihreät uważa, że „liczba broni jądrowej na świecie nie ulegnie zmniejszeniu, dopóki Rosja i Stany Zjednoczone nie zasiądą do rozmów, a tak się nie dzieje”³³.

TPNW i presja społeczeństwa obywatelskiego

Według jednego z ekspertów, z którym przeprowadzono wywiad, wizja TPNW jest uzasadniona, ale nierealistyczna. Podkreślił, że państwa takie jak Rosja i Chiny nie odczuwają presji krajowego społeczeństwa obywatelskiego, aby ratyfikować ten traktat i zaangażować się w rozbrojenie jądrowe oraz kontrolę zbrojeń. Znamienny przy tym jest fakt, że Rosja i Chiny nadal nie ratyfikowały Traktatu o zakazie stosowania min przeciwpiechotnych (1997) ani Konwencji o broni kasetowej (2008). Zdaniem eksperta Zieloni powinni wziąć to pod uwagę podczas dyskusji nad projektami i wizjami rozbrojenia jądrowego. Skupienie wysiłków na NTP (którego stronami są zarówno Rosja, jak i Chiny) może się okazać lepszym sposobem na osiągnięcie postępów i opracowanie wiarygodnego dyskursu o rozbrojeniu jądrowym.

Biorąc pod uwagę trudności z ponownym uruchomieniem wielostronnego procesu rozbrojenia w obecnej sytuacji, pojawia się pytanie, czy państwa europejskie mogą podjąć jednostronne działania w tym kierunku. Opinie są różne. Na przykład w Niemczech przedstawiciel partii Die Grünen przyznał, że chociaż przystąpienie do TPNW zostało uwzględnione w programie partii na wybory federalne w 2021 roku i „było priorytetem przed rozpoczęciem wojny”, to „jednostronne wycofanie się z gry nuklearnej w obecnej sytuacji nie byłoby pomocne”³⁴. Oceniając dotychczasowy udział Niemiec w obu posiedzeniach państw stron TPNW (MSP) w charakterze obserwatora jako „bardzo dobry symbol”, przedstawiciel stwierdził również, że Europa powinna unikać publicznego ujawniania podziałów ze Stanami Zjednoczonymi, ponieważ służyłoby to jedynie planom Władimira Putina³⁵. Z tej perspektywy lepiej też unikać inicjatyw, które mogłyby sygnalizować sprzeczności wewnątrz Sojuszu. W tym kontekście nie jest jasne, czy zawarte w programie partii na rok 2021 stwierdzenie „odrzucające rozmieszczenie nowych rakiet średniego zasięgu na kontynencie europejskim”³⁶, w tym w bazie lotniczej Büchel (gdzie znajduje się amerykańska broń jądrowa), jest nadal aktualne.

Podobnie, ale w nieco innym tonie, Vihreät w Finlandii i Groen w Belgii również uznają konieczność uwzględnienia polityki i stanowiska NATO. Przedstawiciel Vihreät, która w swoim programie na wybory parlamentarne w 2023 roku uwzględniła również przystąpienie do TPNW, przyznaje, że nie ma ona „planu działania” dotyczącego ratyfikacji TPNW i że „realistycznie rzecz biorąc, wymagałoby to zaprzestania działań wojennych w Ukrainie”³⁷. Vihreät doskonale zdaje sobie sprawę, że przystąpienie Finlandii do NATO w kwietniu 2023 roku nałożyło nowe ograniczenia. W lipcu 2022 roku rząd, w skład którego

„[TPNW] było priorytetem przed rozpoczęciem wojny. [...] Ale oczywiście publiczne wyrażanie sprzeciwu wobec Stanów Zjednoczonych w tej kwestii nie byłoby w tej chwili pomocne.

Wywiad z przedstawicielem partii Die Grünen

wchodziła wówczas ta partia, oświadczył, że Finlandia zachowa „swoją wysoką pozycję w kwestiach rozbrojenia, w tym rozbrojenia jądrowego, nie kwestionując roli odstraszania nuklearnego NATO”³⁸. W tym samym roku Finlandia, zamiast jak zwykle wstrzymać się od głosu, zagłosowała przeciwko corocznej rezolucji

Zgromadzenia Ogólnego ONZ, w której z zadowoleniem przyjęto TPNW i wezwano państwa do podpisania, ratyfikacji lub przystąpienia do tego traktatu³⁹.

W Belgii przedstawiciele partii Groen, z którymi przeprowadzono wywiady, stwierdzili, że opowiadają się za ratyfikacją TPNW i są „bardzo zadowoleni”, że Belgia uczestniczyła w MSP 2023 jako obserwator, ale jako członek NATO Belgia nie może realistycznie przystąpić do traktatu⁴⁰.

To jednak nie oznacza, że fińscy i niderlandzkojęzyczni belgijscy Zieloni uważają, iż państwa europejskie nie mogą podejmować żadnych kroków w kierunku rozbrojenia jądrowego. Na przykład fińska koalicja rządowa, w skład której wchodziła Zieloni, zgodziła się uczestniczyć w planowaniu nuklearnym NATO i operacjach wsparcia, ale nie zgodziła się na obecność broni na swoim terytorium⁴¹. Program polityczny partii Vihreät na rok 2023 stanowi również, że będzie ona dążyć do braku „broni jądrowej w Finlandii krajach skandynawskich”⁴².

Usunięcie amerykańskich taktycznych głowic nuklearnych B61 przechowywanych w bazie lotniczej Kleine Brogel również zawsze było kluczowym celem belgijskiej partii Zielonych. Oficjalnie Groen twierdzi, że broń ta powinna zostać usunięta⁴³, ale według przedstawicieli, z którymi przeprowadzono wywiady, partia pracuje obecnie nad propozycją zmniejszenia jej ilości i sprzeciwia się planowanemu zastąpieniu jej nowocześniejszymi bombami B61-12⁴⁴. Écolo zgadza się z tym, ale uważa to za absolutne

minimum. Jej zdaniem amerykańskie taktyczne głowice nuklearne muszą zostać usunięte, ponieważ ich obecność stanowi naruszenie postanowień NPT⁴⁵, które stanowią, że „każde państwo będące stroną traktatu, nieposiadające broni jądrowej, zobowiązuje się nie przyjmować od żadnego podmiotu przekazującego broni jądrowej”⁴⁶. Uważają oni również, że ponieważ broń ta jest rozmieszczona na mocy dwustronnego porozumienia między Belgią a Stanami Zjednoczonymi, jej usunięcie nie jest sprzeczne z zobowiązaniami kraju wobec NATO^{47,48}. We Włoszech Europa Verde wydaje się nie zajmować zdecydowanego stanowiska w sprawie amerykańskiej broni jądrowej rozmieszczonej w bazach lotniczych Aviano i Ghedi.

Włoscy Zieloni nie są zachwyceni ich obecnością, ale kwestia ta wydaje się mniej istotna niż w Belgii, gdzie, jak wspomniano wcześniej, kryzys Euromissile odegrał kluczową rolę w powstaniu partii Zielonych.⁴⁹ Nie ma o tym mowy w programach partii ani w oświadczeniach politycznych. Jeden z przedstawicieli Europa Verde wyjaśnił w wywiadzie, że broń ta została wprowadzona na długo przed umocnieniem się ekologii politycznej we Włoszech. Skoro członkostwo w NATO jest postrzegane jako coś oczywistego, tak samo w pewnym stopniu oczywista jest obecność bomb B61⁵⁰.

Rozbrojenie jądrowe i dylemat bezpieczeństwa europejskiego

Opierając się na zasadzie dylematu bezpieczeństwa, o której wspomniano już w [opinii eksperta nr 9](#), ten sam ekspert zauważył, że logika ta ma również zastosowanie w odniesieniu do rozbrojenia jądrowego. Rozbrojenie jądrowe i kontrola zbrojeń mają za zadanie budować zaufanie i pewność, co pomaga w rozwiązaniu dylematu bezpieczeństwa. Wyzwaniem jest jednak znalezienie równowagi, która uwzględni uzasadnione obawy państw dotyczące bezpieczeństwa, a jednocześnie ogranicza ryzyko związane z bronią jądrową.

Z tej perspektywy i biorąc pod uwagę obecne zmiany w międzynarodowym środowisku bezpieczeństwa, państwa europejskie (i partie ekologiczne) powinny zdać sobie sprawę, że takie działania, jak rozmieszczenie nowych, zmodernizowanych głowic amerykańskich na terenie Europy, będą prawdopodobnie postrzegane przez Rosję jako zagrożenie, co z kolei może skłonić Kreml do przyjęcia jeszcze bardziej agresywnej postawy, a także utrudnić wszelkie wysiłki dyplomatyczne zmierzające do wznowienia wielostronnych rozmów na temat rozbrojenia. Dobrym przykładem są ostatnie deklaracje prezydenta Polski Andrzeja Dudy, że Polska byłaby gotowa przyjąć na swoim terytorium amerykańską broń jądrową, gdyby NATO chciało wzmocnić swoją wschodnią flankę. W rzeczywistości po tych deklaracjach Rosja niezwłocznie zaznaczyła, że w takim przypadku „podejmie wszelkie niezbędne działania odwetowe, aby zagwarantować [sobie] bezpieczeństwo”.⁵¹

W związku z tym inny ekspert zwrócił uwagę, że historycznie rzecz biorąc, niektóre z największych osiągnięć w kwestii rozbrojenia miały miejsce w momentach nasilonych napięć. Przykładem tego są rozmowy dotyczące ograniczenia zbrojeń strategicznych (SALT), które doprowadziły do przyjęcia traktatu o ograniczeniu systemów przeciwrakietowych (traktat ABM) w 1972 roku oraz traktatu SALT II w roku 1979. Pokazują one, jak ważne jest utrzymywanie otwartych kanałów komunikacji i świadomość obaw innych państw o swoje bezpieczeństwo.

Ponieważ Francja posiada własny potencjał odstraszania nuklearnego, skoordynowany z NATO, ale niezależny od tej organizacji, kwestia rozbrojenia pojawia się w nieco innym kontekście. Mimo że arsenał nuklearny Francji jest znacznie mniejszy niż Stanów Zjednoczonych i Rosji (zob. rys. 15), ma ona potencjał, aby odegrać kluczową rolę w międzynarodowych działaniach na rzecz rozbrojenia nuklearnego.

Les Écologistes wezwali swój kraj do objęcia przywództwa – na szczelnie międzynarodowym przez podjęcie rozmów z innymi mocarstwami nuklearnymi na podstawie TPNW, a na szczelnie europejskim z państwami członkowskimi, które już ratyfikowały traktat, aby przekonać samą UE, by przystąpiła do niego⁵². Do momentu wybuchu wojny na Ukrainie francuska partia Zielonych twierdziła, że taka inicjatywa musi być koordynowana na szczelnie europejskim, ale w październiku 2022 roku wydała oświadczenie, w którym „nie wyklucza możliwości podjęcia inicjatywy rozbrojenia jądrowego na szczelnie francuskim bez europejskiego konsensusu w tej sprawie, gdy warunki będą sprzyjające”⁵³. Nie jest jasne, jakie dokładnie są to warunki. W każdym razie dodanie tego wyjaśnienia osłabia wrażenie, że francuscy Zieloni

faktycznie zmienili swoje zdanie na temat konieczności skoordynowanego podejścia na szczelnie europejskim. Zostało to potwierdzone podczas wywiadów przeprowadzonych w ramach niniejszego badania. W kwestii amerykańskiej broni w Europie przedstawiciele partii, z którymi przeprowadzono wywiad, stanowczo twierdzili, że należy ją wycofać. Jednakże podkreślili również, że Rosja również

musi zgodzić się na redukcję swojego arsenału i że w duchu współpracy stanowisko państw członkowskich Europy Środkowej i Wschodniej zasługuje na szczególną uwagę⁵⁴.

Kontrola zbrojeń: czy należy regulować wykorzystanie technologii EDT do celów wojskowych?

„W trosce o pokój i stabilność pragniemy wprowadzenia międzynarodowych regulacji dotyczących autonomii systemów uzbrojenia oraz międzynarodowego zakazu i delegalizacji zastosowań naruszających zasady etyczne i prawo międzynarodowe. Dotyczy to również broni cyfrowej, takiej jak oprogramowanie służące do ataków i szpiegostwa. Niemcy i UE muszą przejść w tej kwestii rolę światowego lidera. Aby zapobiec militaryzacji przestrzeni kosmicznej, chcemy wprowadzić zaawansowane, wiążące na arenie międzynarodowej przepisy”.

Die Grünen, 2021

Tak zwana „czwarta rewolucja przemysłowa” – termin używany do opisanie szybkiego postępu technologicznego w XXI wieku – nadała nowy wymiar kontroli zbrojeń. Państwa i branże, poprzez swoje wojskowe programy badawczo-rozwojowe, zaczęły zwracać coraz większą uwagę na nowe i przełomowe technologie (EDT) – w tym sztuczną inteligencję, robotykę, technologie globalnego systemu nawigacji satelitarnej (GNSS), hipersonikę, nowe zaawansowane materiały, biotechnologię i technologie kwantowe – w nadziei na wykorzystanie ich potencjału, w tym do opracowania nowych systemów uzbrojenia. Jak powiedziano w poprzednim rozdziale, UE nie stanowi wyjątku: dwie „horyzontalne kategorie działań” określone przez EFR to technologie przełomowe i innowacyjne technologie obronne.

Zgodnie z narracją UE państwa członkowskie pozostają w tyle za Stanami Zjednoczonymi, Rosją i Chinami. Wysoki przedstawiciel UE ds. zagranicznych Josep Borrell twierdzi, że Europa musi działać „dalej i szybciej”, bo może stracić znaczenie w kwestiach obronności⁵⁵.

Stosowanie EDT wiąże się z istotnymi wyzwaniami etycznymi i prawnymi. Główne obawy

– przekazane również przez europejskich Zielonych – dotyczą braku kontroli człowieka nad bronią zdolną do samodzielnego wyszukiwania, identyfikowania i eliminowania celów; uprzedzeń rasowych i zjawiska „czarnej skrzynki”; tego, czy systemy algorytmiczne są w stanie przestrzegać złożonych zasad międzynarodowego prawa humanitarnego odnośnie dyskryminacji i proporcjonalności, oraz braku jasnych zasad odpowiedzialności i rozliczania w przypadku ich nieprzestrzegania. Są również szersze obawy, że dehumanizacja działań wojennych może zwiększyć prawdopodobieństwo konfliktów. W związku z tym Parlament Europejski przyjął w 2018 roku rezolucję, w której wezwał UE do odegrania głównej roli w globalnych działaniach na rzecz kontroli zbrojeń w celu ustanowienia prawnie wiążących międzynarodowych zasad rozwoju śmiertelnych autonomicznych systemów uzbrojenia (LAWS)⁵⁶. Grupa Zielonych/EFA odegrała w tym ważną rolę; była to zdecydowanie najsilniej reprezentowana grupa wśród posłów do PE, którzy zgłosili rezolucję, a żaden z przedstawicieli Zielonych nie głosował przeciwko niej ani nie wstrzymał się od głosu⁵⁷.

Na poziomie krajowym stopień zainteresowania partii ekologicznych kwestią EDT jest różny. Po raz kolejny stanowisko starszych partii zachodnioeuropejskich w tej kwestii

jest bardziej rozbudowane niż nowszych partii z Europy Środkowej i Wschodniej. Przedstawiciel Możemo! stwierdził na przykład, że temat ten nie był jeszcze omawiany w partii⁵⁸. Natomiast partie Zielonych we Francji, Niemczech, Włoszech, Belgii i Finlandii wspominają o konieczności uregulowania kwestii wykorzystania EDT do celów wojskowych, a w szczególności o promowaniu i/lub wprowadzeniu zakazu stosowania LAWS⁵⁹. Przedstawiciel Écolo stwierdził nawet, że wykorzystanie nowych technologii do celów wojskowych może stanowić jedno z „największych zagrożeń” dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.⁶⁰ Jako członkowie obecnej koalicji rządowej obie belgijskie partie ekologiczne wykazały się szczególną aktywnością w tej kwestii. Zieloni zgłosili wniosek dotyczący „przejęcia inicjatywy w opracowaniu ram regulacyjnych dla w pełni autonomicznych systemów uzbrojenia, z myślą o wprowadzeniu międzynarodowego zakazu”, który został włączony do porozumienia rządowego w roku 2020⁶¹. Trzy lata później, w maju 2023 roku, podczas sesji Grupy Ekspertów Rządowych (GGE) ds. autonomicznych systemów uzbrojenia (LAWS), odbywającej się w trakcie spotkania państw-stron Konwencji o niektórych rodzajach broni konwencjonalnej (CCW), Belgia oficjalnie poparła rozpoczęcie negocjowania prawnie wiążących zasad⁶².

Automatyzacja wojny i potrzeba regulacji wojskowego wykorzystania technologii EDT

Od autonomicznych dronów po systemy uzbrojenia oparte na sztucznej inteligencji – często mówi się, że przyszłość działań wojennych będzie miała charakter technologiczny i zautomatyzowany. Chociaż postępy te oferują potencjalne korzyści – np. zwiększoną dokładność i zmniejszone ryzyko dla personelu wojskowego – to jednocześnie rodzą wyzwania strategiczne, etyczne i prawne, które wymagają pilnej uwagi. Najważniejsze z nich to przekazanie maszynom prawa do podejmowania decyzji dotyczących życia i śmierci, ich zdolność do skutecznego przestrzegania złożonych zasad międzynarodowego prawa humanitarnego, takich jak zasady rozróżnienia między ludnością cywilną a wrogami oraz proporcjonalności, a także kwestia odpowiedzialności w przypadku zbrodni wojennych⁶³.

Rozpowszechnienie zautomatyzowanych systemów uzbrojenia może również zagrozić tradycyjnym koncepcjom odstraszania i kontroli eskalacji: szybkość i skala działania LAW budzą obawy przed gwałtownym i niekontrolowanym pogorszeniem się sytuacji konfliktowej, w której ludzkie decyzje mogą nie nadążać za działaniami systemów opartych na sztucznej inteligencji⁶⁴. W związku z tym niektórzy eksperci ostrzegają również przed wpływem LAW na prawdopodobieństwo wystąpienia konfliktu. Poprzez zmniejszenie ludzkich i politycznych kosztów wojny LAW mogą zachęcić państwa (i podmioty niepaństwowe), by uciekały się do siły i obniżyły próg wszczęcia konfliktu, zwiększając w ten sposób międzynarodową niestabilność i niepewność⁶⁵.

W związku z tym wiele osób podkreśla pilną potrzebę wprowadzenia solidnych międzynarodowych regulacji dotyczących wojskowego wykorzystania EDT, w tym prewencyjnego zakazu stosowania LAW oraz surowych wytycznych dotyczących wojskowych działań badawczorozwojowych. Jeden z pytanek ekspertów stwierdził, że takie wytyczne mogłyby być również przydatne dla branży, która obecnie boryka się z niepewnością prawną. W szczególności pomogłoby to w podejmowaniu świadomych decyzji inwestycyjnych.

Kolejnym priorytetem międzynarodowej kontroli zbrojeń, wskazanym przez wiele ankietowanych partii zielonych, jest potrzeba uregulowania kwestii cyberwojny. Uważają one pojawienie się zagrożeń hybrydowych – w szczególności wykorzystanie cyberprzestrzeni do przeprowadzania ataków na kluczową infrastrukturę (szpitale, elektrownie, systemy transportowe itp.) – za poważne zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Uważają również, że Europa nie posiada obecnie zdolności cyberobrony i dlatego nie jest w stanie skutecznie chronić się przed cyberatakami⁶⁶. Oprócz wzmocnienia tych zdolności i szkolenia personelu wiele partii Zielonych opowiada się również za opracowaniem

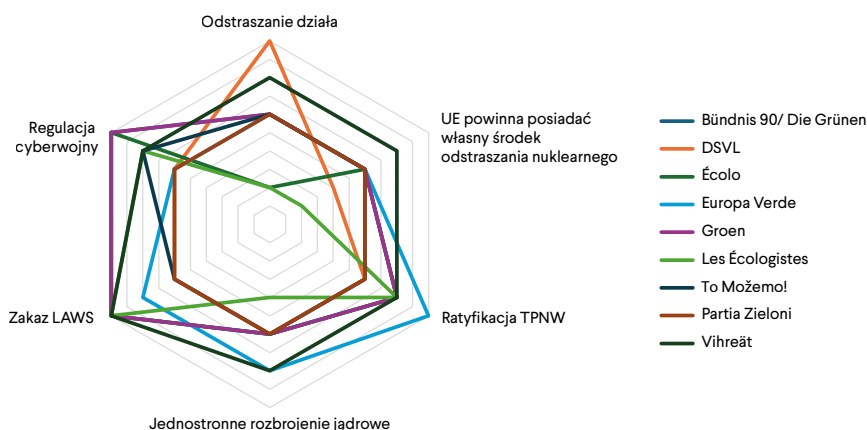
międzynarodowych wiążących przepisów stosowania złośliwego oprogramowania jako sposobu na ograniczenie tego zagrożenia. Wspominali o tym przedstawiciele partii Groen, Écolo i Les Écologistes podczas wywiadów przeprowadzonych na potrzeby niniejszego badania i zostało to uwzględnione w programie Die Grünen/Bündnis 90 na wybory federalne w 2021 r. W programie tym stwierdza się, że „w imię pokoju i bezpieczeństwa chcemy międzynarodowych wiążących zasad dotyczących autonomii systemów uzbrojenia [...]. Dotyczy to również broni cyfrowej, takiej jak oprogramowanie służące do ataków i szpiegostwa. Niemcy i UE muszą przejąć w tej kwestii rolę światowego lidera”⁶⁷.

Ostatnią kwestią, w której program polityczny niemieckich Zielonych na rok 2021 wzywa UE do przejścia inicjatywy, jest wprowadzenie międzynarodowych wiążących przepisów zapobiegających militaryzacji przestrzeni kosmicznej⁶⁸. Postanowienia zawarte obecnie w Traktacie o przestrzeni kosmicznej z 1967 roku – który sankcjonuje zasadę pokojowej eksploracji i zakazuje umieszczania na orbicie obiektów przenoszących broń masowego rażenia lub tworzenia baz wojskowych czy instalacji na ciałach niebieskich – są uważane za przestarzałe w świetle najnowszych osiągnięć technologicznych (na przykład pocisków przeciw satelitom). Chociaż wiele państw zgadza się, że należy ustanowić nowe zasady ograniczające wykorzystanie przestrzeni kosmicznej do celów wojskowych, negocjacje utknęły w martwym punkcie w roku 2013⁶⁹.

Najważniejsze wnioski i zalecenia

Odstraszanie nuklearne i rozbrojenie, a także ogólnie kontrola zbrojeń są tematami od dawna ważnymi dla wielu partii Zielonych w Europie Zachodniej, ale mają mniejsze znaczenie dla tożsamości partii młodszych, zwłaszcza w Europie Środkowej i Wschodniej. Powoduje to ponownie rozbieżność opinii (**zob. rys. 16 poniżej**).

Rysunek 16. Podsumowanie opinii partii ekologicznych na temat odstraszania nuklearnego, rozbrojenia i kontroli zbrojeń

Główne punkty rozbieżności między ankietowanymi partiami to:

- **Odstraszanie nuklearne:** niektóre partie ekologiczne uznają, że jest ono złem koniecznym w w wypadku napięć geopolitycznych, podczas gdy inne zdecydowanie odrzucają to podejście jako nieskuteczne, strategicznie wadliwe i niebezpieczne.
- **Jednostronne środki rozbrojeniowe:** pomimo zgody co do tego, że wobec obecnych napięć bardzo trudno będzie ponownie uruchomić wielostronne procesy rozbrojeniowe, niektóre partie twierdzą, że Europa mogłaby podjąć niewielkie jednostronne działania na rzecz rozbrojenia. Może to obejmować sprzeciw wobec modernizacji amerykańskich głowic nuklearnych rozmieszczonych na terytorium UE. Inni uważają, że ważne jest unikanie okazywania niezgody w ramach NATO i że ze względów bezpieczeństwa lepiej jest postępować zgodnie z polityką odstraszania Sojuszu, w tym polityką rozszerzonego odstraszania.

Można również wskazać kilka ogólnych punktów zbieżności, w szczególności:

- **Zaangażowanie na rzecz rozbrojenia:** wszystkie ankietowane partie Zielonych pozostają zdecydowanie zaangażowane w realizację zasady i celu rozbrojenia, w tym stworzenia świata wolnego od broni jądrowej. Mimo wielu głosów, że jest to nierealistyczna perspektywa krótkoterminowa, popierają oni wysiłki na rzecz ponownego uruchomienia wielostronnego procesu rozbrojenia w perspektywie średnio i długoterminowej.
- **Regulacja wojskowego wykorzystania EDT:** chociaż nie wszystkie partie oficjalnie poruszają tę kwestię, wydaje się, że panuje ogólna zgoda co do konieczności uregulowania kwestii opracowywania i wykorzystywania EDT do celów wojskowych, zwłaszcza w odniesieniu do LAWS i agresywnego wykorzystywania cyberprzestrzeni.

Zalecenia dla partii ekologicznych oparte na opiniach ekspertów:

- **Ponowna ocena normalizacji odstraszania nuklearnego:** należy zatrzymać się na chwilę i krytycznie zastanowić się nad postępującą normalizacją zarówno energii jądrowej jako zrównoważonej alternatywy dla paliw kopalnych, jak i odstraszania nuklearnego w dyskursie publicznym.
- **Skupienie się na realistycznych sposobach na rozbrojenie:** chociaż popieranie TPNW ma znaczenie symboliczne, partie ekologiczne nie powinny zapominać o angażowaniu się w inne fora, takie jak NTP, które mogą oferować bardziej praktyczne sposoby przyspieszenia działań na rzecz rozbrojenia jądrowego.
- **Rozważmy europejski dylemat bezpieczeństwa jądrowego:** doktryna rozszerzonego odstraszania NATO nie powinna być akceptowana bez uprzedniego zbadania jej szerszego wpływu na dynamikę bezpieczeństwa europejskiego. Rozmieszczenie nowych i/lub zmodernizowanych głowic nuklearnych na terenie Europy może jeszcze bardziej zaostrzyć napięcia z Rosją, potencjalnie prowadząc do bardziej agresywnej postawy Moskwy. Należy zatem sprzeciwiać się krokom zmierzającym do ponownego zbrojenia nuklearnego Europy.
- **Utrzymywanie otwartych kanałów komunikacji, aby budować zaufanie:** niektóre z najważniejszych porozumień rozbrojeniowych zostały zawarte w momentach dużego napięcia, co pokazuje, jak ważne jest utrzymywanie otwartych kanałów komunikacji w celu wspierania wysiłków na rzecz rozbrojenia i kontroli zbrojeń. Partie ekologiczne powinny zatem opowiadać się za kontynuacją dialogu, nawet z państwami „zbuntowanymi”, w celu budowania zaufania.

Przypisy końcowe

- 1 Kolodin Barry, „What is Arms Control”, *Thought Co.*, 9 stycznia 2020.
- 2 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Możemo! i Partii Zieloni.
- 3 Lafont Rapnouil Manuel, Varma Tara, and Witney Nick, „Eyes tight shut: European attitudes towards nuclear deterrence”, *European Council on Foreign Relations (ECFR)*, 19 December 2018.
- 4 Tamże. W kwestii Polski i odstraszenia nuklearnego zob. również: Kulesa Łukasz, „Weapons of Mass Debate – Polish Deterrence with Russia in the Line of Sight”, *Institut Montaigne*, 6 July 2021.
- 5 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem DSVL.
- 6 Tamże.
- 7 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Vihreät.
- 8 Lavikainen Jyri et al., „NATO Nuclear Deterrence and Its Implications for Finland”, *Finnish Institute of International Affairs (FIIA)*, n.d., ostatni dostęp 30 stycznia 2024 r.
- 9 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Vihreät.
- 10 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo.
- 11 Chambre des représentants de Belgique, Commission de la défense nationale, Compte-rendu intégral avec compte-rendu analytique traduit des intervenants, 15 June 2022, CRIV 55 COM 816, s. 40.
- 12 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Groen.
- 13 Bündnis 90/Die Grünen, Niemcy. Wszystko jest możliwe. Manifesto for the 2021 Parliamentary Elections, 2021, s. 238.
- 14 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Die Grünen.
- 15 Becker Benjamin et al., „More Ambition, Please!”, *Atlantik-Brücke*, 18 January 2021.
- 16 Karnitschnig Matthew, „German Greens go nuclear over call to renew NATO vows”, *Politico*, 23 January 2021.
- 17 Reinbold Fabian and Löwisch Georg, „Joschka Fischer: Ich schäme mich für unser Land”, *Die Zeit Online*, 3 December 2023.
- 18 Arms Control Association (ACA), „Open Letter: In Support of the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons”, November 2020.
- 19 Stałe przedstawicielstwo Francji przy NATO, „France and NATO – Presentation”, ostatnia aktualizacja: 26 lipca 2019 r.

- 20 Europe Écologie-Les Verts, „Europe & Défense: construire l'Europe de la paix”, 2021, s. 3. Zob. również Europe Écologie-Les Verts, *Vivant – liberté, égalité, fraternité, biodiversité – Projet pour une République écologique*, 2021, s. 84–85.
- 21 Europe Écologie-Les Verts, „Europe & défense: construire l'Europe de la paix. L'Union européenne autonome et efficace”, Note de cadrage, 2022, s. 3.
- 22 Aichi Leila, „Europe Écologie-Les Verts et la dissuasion nucléaire”, *Revue de défense nationale*, nr 782, 2015/7, s. 145–149.
- 23 Tamże.
- 24 Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (TPNW), przyjęty w Nowym Jorku 7 lipca 2017 r., wejście w życie: 22 stycznia 2021 r., preambuła, pkt 5.
- 25 Tamże, art. 4.
- 26 Tamże, art. 1.
- 27 United Nations Treaty Registry (UNTR), *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons – Status*, ostatni dostęp 31 stycznia 2024 r.
- 28 Zgromadzenie Ogólne ONZ, konferencja ONZ w sprawie wynegocjowania prawnie wiążącego instrumentu zakazującego broni jądrowej, *Vote on Item 9: A/CONF.229/2017/L.3/Rev.1 – Draft treaty on the prohibition of nuclear weapons*, 7 July 2017..
- 29 Traktat został zatwierdzony 122 głosami za, jednym przeciw i jednym wstrzymującym się. W sumie 68 państw nie wzięło udziału w głosowaniu.
- 30 NATO, „NATO's nuclear deterrence policy and forces”, ostatnia aktualizacja: 30 listopada 2023 r.
- 31 Zob. Vihreät, „Political programme of the Greens 2023–2027”, 22 May 2022; Bündnis 90/Die Grünen, „Germany. Everything is possible. Manifesto for the 2021 Parliamentary Elections”, 2021, s. 238; Europe Écologie-Les Verts, „Europe & défense: construire l'Europe de la paix. L'Union européenne autonome et efficace”, Note de cadrage, 2022, s. 3; Europe Écologie-Les Verts, *Vivant – liberté, égalité, fraternité, biodiversité – Projet pour une République écologique*, 2021, s. 83; Europa Verde, „È il momento di rinnovare la promessa dell'Europa”, n.d., last accessed on 17 January 2024; Groen, „Internationaal: Ons standpunt”, last accessed on 30 January 2024; Écolo, „International et coopération sud/nord”, Proposition no. 8, n.d., ostatni dostęp 1 lutego 2024.
- 32 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem DSVL.
- 33 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Vihreät.
- 34 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Die Grünen.
- 35 Tamże.
- 36 Bündnis 90/Die Grünen, „Germany...”, jw.
- 37 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Vihreät.
- 38 Finnish Government, State Department, „Submission of Finland's letter of intent to the North Atlantic Treaty Organisation regarding Finland's accession to the North Atlantic Treaty”, 4 July 2022 r. Zobacz także Pesu Matti i Juntunen Tapio, „Finland in a Nuclear Alliance. Recalibrating the Dual-Track Mindset on Deterrence and Arms Control”, *FIIA Briefing Paper*, no. 375, November 2023.
- 39 UN General Assembly, *Official records of the 46th Plenary Meeting of the 77th Session*, Nowy Jork, 7 December 2022, A/77/PV.46, s. 19.
- 40 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Groen.
- 41 O'Dwyer Gerard, „Finland refutes nuclear weapons 'siting' and reinforces border”, *DefenseNews*, 18 November 2022; „New member Finland to take part in NATO's nuclear planning”, *Reuters*, 13 April 2023 r.
- 42 Vihreät, „Political programme of the Greens 2023–2027”, 22 May 2022.
- 43 Groen, „Internationaal: Ons standpunt”, ostatni dostęp 30 stycznia 2024 r.
- 44 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Groen.
- 45 Chambre des représentants de Belgique, Commission de la défense nationale, „Compte-rendu intégral avec compte-rendu analytique traduit des intervenants”, 15 June 2022, CRIV 55 COM 816, s. 40.
- 46 „Traktat o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej” (NPT), przyjęty w Londynie, Waszyngtonie i Moskwie 1 lipca 1968 r., wszedł w życie 5 marca 1970 r., art. 2.
- 47 Chambre des représentants de Belgique, Le désarmement nucléaire – „Rapport fait au nom de la Commission de la défense nationale par Wouter De Vriendt et Steven Creyelman, Auditions”, 3 December 2019, Doc 55 0833/00, s. 20.
- 48 NATO argumentuje jednak, że umowy o wspólnym wykorzystaniu broni jądrowej zostały zawarte przed podpisaniem traktatu NPT. Ich legalność i ważność nie są zatem naruszane przez NPT.
- 49 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Europa Verde.
- 50 Tamże.
- 51 Chiappa Claudia, „Poland: We're ready to host nuclear weapons”, *Político*, 22 April 2024.
- 52 Europe Écologie-Les Verts, *Vivant – liberté, égalité, fraternité, biodiversité – Projet pour une République écologique*, 2021, s. 84–85; Europe Écologie-Les Verts, „Europe & défense: construire l'Europe de la paix. L'Union européenne autonome et efficace”, Note de cadrage, 2022, s. 3. Zob. również Cramer Ben i Blanc Félix, „For a European Strategy for Nuclear De-Escalation”, *Green European Journal*, 9 July 2018 r.
- 53 Les Écologistes, „Pour une politique européenne de sécurité et de défense à la hauteur des enjeux contemporains”, Conseil fédéral, 1–2 October 2022, s. 4.
- 54 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Les Écologistes.

- 55 European External Action Service (EEAS), European Defence Agency: Speech by High Representative/ Vice-President Josep Borrell at the Annual Conference, 7 December 2021.
- 56 European Parliament, Resolution on autonomous weapon systems, P8_TA(2018)0341, 12 September 2018 r.
- 57 Rezolucja została przyjęta 566 głosami za, 47 przeciw i 73 wstrzymującymi się. Zob. European Parliament, Minutes of proceedings – Results of roll-call votes – Annex, 12 September 2018 r., P8_PV(2018)09-12(RCV)_EN, point 26, s. 54.
- 58 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Możemo!
- 59 Zob. np., Groen, „Internationaal: ons standpunt”, ostatni dostęp 25 stycznia 2024; Vihreät, „Political programme of the Greens 2023–2027”, 22 May 2022; Bündnis 90/Die Grünen, Germany...”, jw., s. 237; Écolo, „International et coopération sud/nord”, Proposition no. 8, n.d., ostatni dostęp 1 lutego 2024 r.; Alleanza Verdi e Sinistra, *Programma Alleanza Verdi e Sinistra*, 2022, para. 13.
- 60 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo.
- 61 Belgian Government, Accord de gouvernement, 30 September 2020, s. 78.
- 62 Spotkanie wysokich umawiających się stron dot. CCW, GGE, Statement by Belgium, 17 maja 2023 r.
- 63 Zob. np. Davison Neil, „A legal perspective: Autonomous weapon systems under international humanitarian law”, *UNODA Occasional Papers*, n°30, November 2017, s. 5–18; Bruun Laura, „Autonomous weapon systems: what the law says – and does not say – about the human role in the use of force”, *Humanitarian Law & Policy*, 11 November 2011.
- 64 Zob. np. Horowitz Michael C., „*When speed kills: Lethal autonomous weapon systems, deterrence and stability*”, Abingdon, Routledge, 2021; Meier Michael W., „The strategic implications of lethal autonomous weapons”, in Ohlin Jeans David (ed.), *Research Handbook on Remote Warfare*, Cheltenham, Edward Elgar, 2017, s. 443–478.
- 65 Zob. np. Sechser Todd S., Narang Neil and Talmadge Caitlin (eds.), „*Emerging Technologies and International Stability*”, Abingdon, Routledge, 2022.
- 66 Zob. podrozdział 2.3.
- 67 Bündnis 90/Die Grünen, „Germany...”, jw., s. 238.
- 68 Tamże.
- 69 Patrz Button Kérian and Verdebout Agatha, „Le comportement responsable dans l'espace extra-atmosphérique: un principe à la hauteur de ses ambitions?”, *Éclairage du GRIP*, 5 October 2023.

Ochrona ludności, militaryzm obywatelski i niestosowanie przemocy

Ochrona ludności, militaryzm obywatelski i niestosowanie przemocy to powiązane ze sobą pojęcia, w których na pierwszy plan wysuwa się rola sił zbrojnych w społeczeństwie oraz cywilów w działaniach na rzecz bezpieczeństwa, obrony i odporności. Ochrona ludności koncentruje się na zabezpieczaniu życia i dobra cywilów w sytuacjach kryzysowych. W przypadku ataków terrorystycznych, pandemii COVID19 czy klęsk żywiołowych, siły zbrojne są coraz częściej wzywane do wspierania służb ratowniczych w państwach członkowskich UE, co wywołuje debaty na temat roli wojska w takich działaniach. Z kolei militaryzm obywatelski odnosi się do integracji wartości wojskowych w społeczeństwie, potencjalnie rozszerzając wpływ wojska poza obszar obrony, na takie dziedziny jak infrastruktura i edukacja, a kluczowy czynnik to służba wojskowa. Koncepcja ta jest obecnie przedmiotem debaty i/lub odradza się w różnych państwach członkowskich UE w związku z nasilonym postrzeganiem Rosji jako zagrożenia, co prowadzi do pytań o rolę, jaką powinni odgrywać cywile w obronie terytorium swojego kraju¹. W obecnej sytuacji międzynarodowej, charakteryzującej się kryzysami i różnego rodzaju sytuacjami nadzwyczajnymi, nieco pomijany jest wkład, jaki zasady niestosowania przemocy mogą wnieść w budowanie bardziej odpornych społeczeństw.

W ostatnim rozdziale zamierzamy ocenić stanowisko wobec tych kwestii partii ekologicznych, które wzięły udział w badaniu. W pierwszej części przeanalizowano rolę sił zbrojnych, koncentrując się na rozwijaniu w nich podwójnych zdolności (wojskowych i cywilnych). W drugiej części omówiono stosunki między społeczeństwem a wojskiem, ze szczególnym uwzględnieniem służby wojskowej i demokratycznej (cywilnej) kontroli nad siłami zbrojnymi. W trzeciej i ostatniej części omówiono alternatywne, pokojowe i cywilne podejścia do bezpieczeństwa i obrony.

Rola sił zbrojnych w społeczeństwie: potrzeba podwójnych zdolności?

W kontekście sił zbrojnych termin „podwójna zdolność” zazwyczaj odnosi się do jednostek wojskowych, sprzętu lub personelu, które mogą wykonywać wiele funkcji, w zależności od wymagań misji lub zmieniającego się charakteru zagrożeń. W przypadku operacji zagranicznych i krajowych armie coraz częściej są wzywane do wykonywania zadań wykraczających poza tradycyjne role bojowe, od utrzymania pokoju, budowania potencjału i odbudowy po konfliktach zbrojnych, po dystrybucję pomocy w zakresie ochrony

ludności, pomocy humanitarnej oraz pomocy w przypadku katastrof i sytuacji kryzysowych.

Jedną z zalet wykorzystania wojska do takich misji jest fakt, że żołnierze są zazwyczaj dobrze wyszkoleni w reagowaniu na sytuacje kryzysowe i przeprowadzaniu oceny ryzyka. Armia dysponuje również możliwością szybkiego rozmieszczenia, logistyki (transport, łączność, zarządzanie łańcuchem dostaw, szpitale polowe) oraz poszukiwań i ratownictwa, które zapewniają szybką i skuteczną reakcję. Twierdzi się również, że obecność wojskowa może pomóc w rozwiązywaniu problemów z bezpieczeństwem pojawiających się w następstwie katastrof lub wojen, ułatwiając szybką dystrybucję pomocy dla dotkniętej katastrofą ludności.

Rola wojska nie jest tematem, który partie ekologiczne często poruszają w swoich programach i dokumentach programowych. Jednakże podczas wywiadów przeprowadzonych na potrzeby niniejszego raportu wiele partii stwierdziło, że ich zdaniem wojsko powinno odgrywać większą rolę w ocenie/ograniczaniu ryzyka (działania zapobiegawcze), a także w pomocy i zarządzaniu w sytuacjach kryzysowych/katastrofach (działania reaktywne), wykraczając poza swoją tradycyjną funkcję obrony narodowej.

Aspekt „prewencyjny” przewidziany przez Écolo to podnoszenie wiedzy sił zbrojnych o wpływie ich działań. Powinny one na przykład uwzględniać lokalną sytuację środowiskową (np. warunki w trakcie suszy i dostęp lokalnej ludności do wody) podczas operacji zagranicznych². Przedstawiciel, z którym przeprowadzono wywiad, wyjaśnił, że „podwójne

zdolności” powinny również obejmować „dostosowanie instytucji i praktyk obronnych do zmian klimatycznych”. Jak wspomniano w rozdziale poświęconym wydatkom wojskowym, można to osiągnąć, inicjując w siłach zbrojnych refleksję na temat sposobów zmniejszenia ich śladu węglowego oraz inwestycji, jakich by to wymagało³.

Pierwszy wymiar jest również ważny dla Les Écologistes. Nie jest to zaskakujące, biorąc pod uwagę częste rozmieszczanie francuskiej armii za granicą, zwłaszcza w Afryce. Jednak zainteresowania francuskich Zielonych nie ograniczają się do środowiska naturalnego. Odnosząc się do niepowodzeń operacji Barkhane (2014–2022) w regionie Sahelu, przedstawiciel, z którym przeprowadzono wywiad, stwierdził, że personel wojskowy został poproszony o wykonanie zadań cywilnych, do których nie był odpowiednio przygotowany⁴. Twierdził, że siły zbrojne muszą przejść odpowiednie szkolenia, zwłaszcza w zakresie stosunków międzynarodowych i nauk społecznych, aby mogły „zrozumieć społeczeństwa”, w których działają, a tym samym lepiej oceniać ryzyko związane z wpływem swoich działań na lokalną politykę i dynamikę⁵. Francuskie interwencje wojskowe byłyby wtedy bardziej skuteczne w osiąganiu celów strategicznych i jest mniej prawdopodobne, że zmniejszyłyby bezpieczeństwo żołnierzy i ludności cywilnej na miejscu. W tym samym duchu przedstawiciel Partii Zieloni wspomniał, że wojsko mogłoby być lepiej przeszkolone do stosowania „miękkich narzędzi”, tj. alternatywnych, pokojowych metod zapobiegania konfliktom, mediacji i rozwiązywania sporów⁶.

Działania „cywilno-wojskowe” i związane z nimi problemy

W ostatnich dziesięcioleciach ostrej krytyce poddawano zaangażowanie wojska w misje cywilne, takie jak utrzymywanie pokoju, budowanie potencjału, odbudowa i pojednanie po konfliktach oraz dystrybucja pomocy humanitarnej⁷. Eksperci zwracają uwagę, że obecność wojska może zaostrzyć napięcia, zamiast je łagodzić, zwłaszcza gdy misja jest prowadzona przez dawną potęgę kolonialną. Łączenie ról wojskowych i cywilnych może również zacierać granice władzy, rodząc pytania o demokratyczną kontrolę nad wojskiem, a także narażając pracowników organizacji humanitarnych na niebezpieczeństwo.

Eksperci, z którymi przeprowadzono wywiady, podkreślili, że partie ekologiczne powinny wziąć to wszystko pod uwagę, zwłaszcza jeśli uważają, że wdrożenie „kompleksowego bezpieczeństwa” powinno należeć do zadań sił zbrojnych. Lepszym rozwiązaniem byłyby jednak prawdopodobnie prawdziwe misje cywilne, co podkreślono w innych częściach niniejszego sprawozdania.

Działania „reaktywne” są bardziej bezpośrednio związane z rolą armii jako uzupełnienia krajowych agencji ochrony ludności, zwłaszcza w zakresie przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych. Kilka z ankietowanych partii ekologicznych wymieniło konkretne wydarzenia, które miały wpływ na kształtowanie się ich poglądów w tej kwestii. Przedstawiciel partii Vihreät wspominał na przykład o kryzysie związanym z epidemią wirusa Ebola w 2014 roku i o tym, że armia Stanów

Zjednoczonych była jedyną instytucją zdolną do podjęcia skutecznych działań w sytuacjach kryzysowych, aby zapobiec rozprzestrzenianiu się wirusa⁸. Jego zdaniem pokazuje to, że wiedza wojskowa może być cenna w sytuacjach kryzysowych i że warto wykorzystać ten podwójny potencjał: „Wojsko musi przygotować się do zarządzania kryzysowego w kontekście zmian klimatycznych. Musi mieć procedury operacyjne”⁹. W wywiadzie przedstawiciel Les Écologistes również zdecydowanie opowiedział się za rozwojem podwójnych zdolności armii do pomocy w sytuacjach kryzysowych. Mówiąc dokładniej, zaproponowali utworzenie „nowego korpusu zbrojnego skupionego na ochronie ludności i zdolnego do wykorzystania sił

uderzeniowych wojska w celu reagowania na katastrofy ekologiczne”¹⁰. Trudno było jednak ustalić, czy była to oficjalna pozycja partii, czy osobista opinia.

„Wojsko musi przygotować się do zarządzania kryzysowego w kontekście zmian klimatycznych. Musi mieć procedury operacyjne”.

Wywiad z przedstawicielem Vihreät

Z kolei stanowisko Écolo jest znacznie bardziej ugruntowane. Odnosząc się do gwałtownych powodzi, które miały miejsce w lipcu 2021 roku w regionie Liège i oprócz rozległych szkód materialnych spowodowały śmierć 39 osób, przedstawiciel, z którym przeprowadzono wywiad,

stwierdził, że sytuacja ta uwypukliła brak gotowości belgijskiej armii i potrzebę zwiększenia jej zdolności do udzielania „pomocy narodowi”¹¹. Zostało to w czerwcu 2022 roku włączone do nowego rządowego planu strategicznego obrony Belgii, tzw. planu STAR. W dokumencie tym stwierdza się, że „ataki terrorystyczne na terytorium Europy [...], kryzys migracyjny, a ostatnio pandemia COVID19 i powodzie z lipca 2021 roku uświadomiły podmiotom krajowym potrzebę bardziej zintegrowanej współpracy”¹² oraz że „zdolności wojskowe mogą również bardziej efektywnie i międzyresortowo przyczyniać się do zapewnienia bezpieczeństwa w najszerszym tego słowa znaczeniu ludności na terytorium kraju”¹³.

Natomiast przedstawiciel Możemo! argumentował, że ochrona ludności powinna pozostać w rękach agencji cywilnych i być ściśle oddzielona od wojska. W obliczu zmian klimatycznych i ekstremalnych zjawisk pogodowych należy przede wszystkim dążyć do wprowadzenia ambitnych polityk mających na celu walkę ze zmianami klimatycznymi, a także wzmocnienie zdolności strażyaków, brygad ochrony ludności i służb zdrowia publicznego, a nie nakładanie dodatkowych obowiązków na wojsko¹⁴. Wydaje się, że obawy

„Nie sądzę, aby wojsko powinno zajmować się skutkami trudnych warunków pogodowych i zmian klimatycznych. Powinno to leżeć w kompetencjach strażyaków. W najbliższym czasie strażacy będą potrzebowali znacznie większego wsparcia. Obecnie kluczowe może się okazać zapewnienie, by mieli najwyższe kwalifikacje”.

Wywiad z przedstawicielem
Możemo!

odgrywają w okresach „stanu wyjątkowego”¹⁵.

rodzi możliwość przekierowania niezbędnych zasobów z agencji ochrony ludności pod pretekstem, że w przypadku rzeczywistej sytuacji kryzysowej zadania służb cywilnych może przejąć armia. Zwiększona obecność sił zbrojnych w przestrzeni publicznej może również prowadzić do normalizacji obecności wojska jako elementu życia cywilnego. Kwestię tę poruszył przedstawiciel DSVL, który podkreślił wrażliwość demokracji w czasach kryzysu oraz potrzebę dogłębnego prze-myślenia roli, jaką siły zbrojne

Udział wojska w misjach pomocy humanitarnej

Kilku ekspertów, z którymi przeprowadzono wywiady, zwróciło uwagę na poczucie użyteczności i bliskości, jakie mieli na przykład francuscy żołnierze podczas misji pomocy humanitarnej po huraganie Irma (2017 rok) na francuskich terytoriach zamorskich. Pomogło to stworzyć pozytywne relacje między armią a ludnością cywilną. Argumentowano również, że podmioty wojskowe mogłyby swoją wiedzę specjalistyczną o technikach szybkiego reagowania i najlepszych praktykach wymieniać z agencjami ochrony ludności.

Jednakże zauważono również, że problemy w komunikacji i współpracy między organami wojskowymi i cywilnymi mogą negatywnie wpływać na ogólną skuteczność działań pomocowych¹⁶. Ekspert z doświadczeniem wojskowym podkreślił, że partie ekologiczne powinny dążyć do dalszego dialogu z instytucjami obronnymi w celu wzmocnienia swojej pozycji i wiedzy na ten temat.

Co ważniejsze, eksperci, z którymi przeprowadzono wywiady, ostrzegali również, że obecność sił zbrojnych w sytuacjach kryzysowych o charakterze niewojskowym może prowadzić do militaryzacji zarządzania kryzysowego, a potem całego społeczeństwa. Podkreślono również kwestię wpływu zwiększonego udziału wojska na finansowanie służb ochrony ludności. Jeden z ekspertów twierdził, iż wojsko bardziej skutecznie niż agencje ochrony cywilnej radzi sobie z sytuacjami kryzysowymi, uzupełnił o informację, że te agencje od dawna są niedofinansowane. Pandemia COVID19 stanowi tu dobry przykład i pokazuje, że refundowanie usług publicznych może w perspektywie długoterminowej być bardziej korzystne budowania społeczeństwa odpornego na kryzysy.

Cywile i wojsko: dwustronna wymiana?

W większości państw członkowskich UE obowiązująca służba wojskowa została zniesiona w latach 90. XX wieku i na początku obecnego wieku. Jednak aneksja Krymu przez Rosję w 2014 roku i pełna inwazja na Ukrainę w roku 2022 wywołały w wielu krajach europejskich dyskusję o konieczności jej przywrócenia. W rezultacie obowiązkowa służba wojskowa została ponownie wprowadzona na Litwie w 2015 roku, w Szwecji w 2017 roku, a na Łotwie w 2024 roku. Obecnie osiem z 27 państw członkowskich UE posiada jakąś formę obowiązkowej służby wojskowej (**zob. rys. 17 na następnej stronie**).

Europejskie partie ekologiczne od dawna sprzeciwiają się poborowi do wojska. Tam, gdzie nadal istniała lub istnieje, oprócz opowiadania się za jej zniesieniem apelowały one o ustanowienie alternatywnych form służby cywilnej oraz możliwość odmówienia służby wojskowej z powodów sumienia bez ponoszenia kary¹⁷. Choć wojna w Ukrainie spowodowała pewną zmianę stanowiska partii Zielonych w kwestiach bezpieczeństwa i obrony, jest to temat, w którym ankietowane partie zasadniczo nie zmieniły swojego stanowiska. Jednak stopień, w jakim postrzegają to jako problem, zależy od znaczenia debat dotyczących przywrócenia obowiązkowej służby wojskowej w ich kraju.

Na przykład we Włoszech rząd Meloni zaproponował wprowadzenie 40-dniowego okresu dobrowolnego szkolenia wojskowego, ale szybko zrezygnowano z tego pomysłu na rzecz utworzenia 10-tysięcznej rezerwy wyszkolonych mężczyzn i kobiet¹⁸. Podobnie w Belgii przywrócenie służby wojskowej jest uważane za niezwykle mało prawdopodobne. Choć szef obrony admirał Michel Hofman wspominał o tym pomysle, nigdy nie był on poważnie omawiany na szczelnie politycznym¹⁹. W październiku 2022 roku ministra obrony Ludivine Dedonder (Parti Socialiste) stwierdziła nawet, że kwestia ta „nie jest ani przedmiotem dyskusji, ani nie znajduje się w programie”²⁰. Partie Écolo i Groen w każdym razie pozostają przeciwnie obowiązkowej służbie wojskowej. Wezwały UE, a także Belgię, do przyznania statusu uchodźcy osobom, które jej odmawiają z powodów sumienia i chcą uciec z Rosji, aby uniknąć przymusowego poboru do walki w Ukrainie, stwierdzając, że „odmowa służby wojskowej z powodów sumienia jest prawem człowieka”²¹. Przedstawiciel Groen, z którym przeprowadzono wywiad, argumentował również, że jedynie skuteczna jest armia zawodowa; jak pokazuje doświadczenie Rosji w Ukrainie, szkolenie i odpowiednie wyposażenie mają większe znaczenie niż liczebność²².

Sprzeciw sumienia jest (rzeczywiście) prawem człowieka

Zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) sprzeciw sumienia jest rzeczywiście prawem człowieka. W szczególności Trybunał uważa, że zmuszanie osoby do służby w siłach zbrojnych, gdy odmowa wynika z poważnego i nie do pokonania konfliktu między obowiązkiem służby w armii a sumieniem tej osoby albo jej głęboko i szczerze wyznawanymi przekonaniami religijnymi lub innymi, stanowi naruszenie art. 9 europejskiej konwencji praw człowieka (wolność myśli, sumienia i wyznania)²³. Zieloni powinni zatem pozostać zdecydowanie zaangażowani w obronę prawa jednostek do rezygnacji ze służby wojskowej niezależnie od tego, gdzie w Europie się znajdują.

(*parcours citoyen*). Wszyscy obywatele Francji w wieku od 16 do 25 lat są zobowiązani do odbycia *parcours*, organizowanego przez wojsko. Jego celem, zgodnie z przepisami prawa, jest „wzmocnienie więzi między siłami zbrojnymi a narodem, przy jednoczesnym podnoszeniu świadomości młodych ludzi w zakresie obowiązku obrony”³¹. Przedstawiciel Les Écologistes, z którym przeprowadzono wywiad, zaznaczył, że jego partia zasadniczo nie jest przeciwna *parcours*, ale uważa, że należy również uwzględnić „krytyczne” spojrzenie na historię wojskowości francuskiej i kolonialną przeszłość kraju³². Natomiast utworzenie

powszechnej służby narodowej (*service national universel* – SNU) w 2019 roku, a zwłaszcza plan prezydenta Macrona dotyczący objęcia nią wszystkich nastolatków w wieku od 15 do 17 lat od 2026 roku, spotkały się z szeroką krytyką francuskich Zielonych. SNU obejmuje okres służby cywilnej w mundurze trwającej od dwóch tygodni do 12 miesięcy pod nadzorem Ministerstwa Sił Zbrojnych i Ministerstwa Edukacji. Les Écologistes uważają SNU za formę ukrytej obowiązkowej służby wojskowej³³. Postrzegają to jako „przymusowe zaangażowanie”, które narzuca „militaryzację całego pokolenia” bez możliwości sprzeciwu sumienia³⁴.

OPINIA EKSPERTA NR 26

Dlaczego ponowne wprowadzenie poboru do wojska byłoby niekorzystne

W artykule opublikowanym 15 września 2022 roku politolodzy Vincenzo Bove, Riccardo Di Leo i Marco Giani stwierdzili, że ponowne wprowadzenie poboru do wojska przyniosłoby skutki odwrotne do zamierzonych³⁵. Wskazują oni, że wbrew powszechnemu przekonaniu nie ma przekonujących dowodów na to, że pobór do wojska sprzyja spójności społecznej i patriotyzmowi lub promuje wartości obywatelskie wśród młodych ludzi. Wydaje się również, że byli poborowi mają generalnie mniejsze zaufanie do instytucji państwowych, co oznacza, że służba wojskowa przynosi efekt przeciwny do zamierzonego w budowaniu odpornych społeczeństw demokratycznych. Ponadto autorzy podkreślają, że od czasu zniesienia służby wojskowej w większości krajów europejskich nastąpiły znaczące zmiany w obszarze wojskowości, a zwłaszcza technologii. Liczba żołnierzy ma zatem mniejsze znaczenie dla zapewnienia obrony terytorialnej niż kiedyś. Inwestowanie w szkolenia i rekrutację wysoko wykwalifikowanych specjalistów wydaje się zatem lepszym rozwiązaniem na przyszłość.

Jak podkreślił przedstawiciel Les Écologistes w wywiadzie, problem ten jest jeszcze bardziej dotkliwy za względu na nieprzejrzystość francuskiej armii, często nazywanej *grande muette* („wielką niemą”), i jej funkcjonowania. Francuscy Zieloni twierdzili, że siły zbrojne we Francji stały się „oddzielone od reszty społeczeństwa” i w dużej mierze nie ponoszą odpowiedzialności za swoje działania³⁶. Demokratyzacja armii poprzez umożliwienie demokratycznej kontroli i publicznego przejęcia kwestii bezpieczeństwa i obrony jest

zatem postrzegana jako sprawa najwyższej wagi³⁷. Echa tego można znaleźć w programie partii Die Grünen na wybory federalne w 2021 roku, w którym stwierdza się, że „Siły Zbrojne Republiki Federalnej Niemiec powinny odzwierciedlać różnorodność naszego społeczeństwa [...] ideologie nienawiści i zachowania skrajnie prawicowe są całkowicie niezgodne z [ich] misją [...]. Będziemy zatem ściśle monitorować i badać tę kwestię oraz likwidować wszelkie tego typu struktury”³⁸.

Co ciekawe, w Finlandii, gdzie służba wojskowa jest obowiązkowa od czasu uzyskania niepodległości w 1917 roku, po upadku Imperium Rosyjskiego, pobór do wojska jest traktowany jako część procesu demokratyzacji armii. Jak stwierdził przedstawiciel partii Vihreät w wywiadzie: „Postrzegamy wojsko jako funkcjonalną część systemu demokratycznego [...] Mamy dość dobre relacje społeczne z siłami zbrojnymi, częściowo ze względu na system poboru do wojska”³⁹. Partia nigdy nie podważała zasadniczo tego systemu. W latach 90. XX wieku fińscy Zieloni sprzeciwiali się jednak obowiązkowej służbie wojskowej dla mężczyzn i prowadzili kampanię na rzecz cywilnej alternatywy – młodzi ludzie, niezależnie od płci, mogliby wybierać służbę w takich dziedzinach, jak obrona, ochrona środowiska, edukacja i opieka zdrowotna⁴⁰. Przedstawiciel partii Vihreät przyznał, że od tego czasu, zwłaszcza w ciągu ostatnich pięciu–ośmiu lat, dyskurs wewnątrz partii nieco się zmienił i przybrał bardziej „militarny” charakter⁴¹. Na przykład 15 grudnia 2023 roku poseł partii Zielonych Atte Harjanne wyjaśnił w parlamencie, że „podstawą obrony Finlandii jest powszechny pobór do wojska i wysoki poziom zaangażowania w obronę narodową. Musimy dołożyć wszelkich starań, aby to zachować”⁴². Program partii na lata 2023–2027 również stwierdza, że „Zieloni chcą rozwinąć pobór do wojska i zapewnić zdolność obronną Finlandii w każdych warunkach”⁴³. Z tego względu proponują reformę systemu poprzez otwarcie służby wojskowej dla kobiet ochotniczek obok mężczyzn powołanych do służby, skrócenie służby cywilnej tak, aby jej względna długość nie była postrzegana jako kara, nienakładanie sankcji na osoby odmawiające służby wojskowej z powodów sumienia oraz zainicjowanie refleksji nad służbą wojskową zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet⁴⁴.

„Postrzegamy wojsko jako funkcjonalną część systemu demokratycznego [...] Mamy dość dobre relacje społeczne z siłami zbrojnymi, częściowo dzięki systemowi poboru do wojska”.

Wywiad z przedstawicielem Vihreät

Niestosowanie przemocy: alternatywne modele bezpieczeństwa i obrony?

Pokojowe podejście do bezpieczeństwa i obrony polega na stosowaniu pokojowych i niewojskowych środków do rozwiązywania konfliktów oraz promowania bezpieczeństwa i obrony przed zagrożeniami. Bezpieczeństwo bez użycia przemocy koncentruje się na zachowaniu pokoju, stabilności i bezpieczeństwa w społeczeństwie oraz między państwami, natomiast obrona bez użycia przemocy dotyczy ochrony narodu przed zagrożeniami zewnętrznymi bez stosowania siły militarnej.

Oba te elementy można powiązać z koncepcją kompleksowego bezpieczeństwa, która cieszy się dużym poparciem ankietowanych partii Zielonych i jest kilkakrotnie wspomniana w niniejszym raporcie. W pierwszej części tego rozdziału omówiono ją na przykład w kontekście potrzeby

rozwijania przez siły zbrojne umiejętności rozwiązywania konfliktów i mediacji, które mogą być wykorzystywane podczas operacji zagranicznych. Co ważniejsze, rozdział 1 podkreśla znaczenie, jakie ma dla badanych partii Zielonych priorytetowe traktowanie dyplomacji, mediacji i rozwiązywania konfliktów zamiast używania siły na szczeblu państw członkowskich i UE. Niestosowanie przemocy wydaje się skuteczniejszym sposobem radzenia sobie z wielkoszością „nietradycyjnych” zagrożeń, tj. czynników powodujących niestabilność międzynarodową, które niekoniecznie mają charakter militarny, takich jak zmiany klimatyczne.

Wszystkie te elementy są rzeczywiście częścią polityki bezpieczeństwa opartej na zasadzie nie stosowania przemocy, którą europejskie partie Zielonych od dawna popierają, zwłaszcza na szczeblu UE. W 1994 roku, w kontekście wojen jugosłowiańskich, włoski poseł do Parlamentu

Europejskiego z ramienia partii Zielonych i działacz na rzecz pokoju Alexander Langer przedstawił pomysł utworzenia Europejskiego Cywilnego Korpusu Pokojowego (ECPC)⁴⁵. Projekt, zatwierdzony po raz pierwszy przez Parlament Europejski w 1995 roku i od tego czasu wielokrotnie poruszany, został również poparty przez Komisję Europejską w 2003 roku, ale nadal nie został zrealizowany. Zamiast tego w ramach WPBiO rozmieszczono misje cywilne – 12 z 21 obecnych misji i operacji ma niewojskowy charakter. Zazwyczaj zatrudniają personel zarówno cywilny, jak i wojskowy. Problemy, jakie może to spowodować, zostały omówione w [opinii eksperta nr 23](#).

Natomiast ECPC byłaby siłą czysto cywilną. Odrębnie od WPBiO zapewniłoby to UE dodatkowy instrument ukierunkowany wyłącznie na pokojowe rozwiązywanie konfliktów. Organ ten miałby szeroki zakres działań, w tym mediacje, arbitraż i pojednanie, przywrócenie i umocnienie praworządności, budowanie potencjału administracji cywilnej; doradztwo na wysokim szczeblu w zakresie polityki, w tym odbudowy gospodarczej, oraz realizację programów rozbrojenia, demobilizacji i reintegracji (DDR)⁴⁶. ECPC będzie współpracować z takimi instytucjami, jak ONZ, Unia Afrykańska

„ECPC powinno stanowić część platformy [...] zapewniającej widoczność nowej polityki bezpieczeństwa „miękkiego”, skoncentrowanej na zapobieganiu konfliktom i pokojowym ich rozwiązywaniu. Powinna to być regionalna propozycja partii Zielonych, ponieważ to oni opracowali pierwotną koncepcję”.

Wywiad z przedstawicielem
Europa Verde

(UA) i organizacje regionalne lub pozarządowe, aby zapewnić trwały pokój poprzez elastyczne i szybkie rozmieszczenie sił.

W Parlamencie Europejskim złożono 12 stycznia 2024 roku nowy projekt rezolucji wzywającej Radę do uruchomienia ECPC, poparty przez sześć koalicję posłów do PE, od Europejskiej Partii Ludowej (EEP) po grupę Zielonych/EFA. Twierdzą oni, że zapewni to „bardziej wiarygodne, spójne, skuteczne, elastyczne i widoczne” cywilne zarządzanie kryzysowe UE⁴⁷.

Na szczeblu krajowym projekt ECPC znalazł się w programie partii Les Écologistes na wybory europejskie w 2019 roku⁴⁸. Ponadto francuska partia Zielonych opowiedziała się również za utworzeniem Europejskiego Instytutu Pokoju, który wspierałby konsolidację cywilnego zarządzania kryzysowego na szczeblu UE i państw członkowskich. Przedstawiciel Europa Verde również wspominał o ECPC podczas wywiadów przeprowadzonych na potrzeby niniejszego badania, podkreślając, że „powinno być częścią platformy [...] zapewniającej widoczność nowej polityki bezpieczeństwa «miękkiego», skoncentrowanej na zapobieganiu konfliktom i pokojowym rozwiązywaniu sporów”. Powinna to być regionalna propozycja partii Zielonych, ponieważ to oni opracowali pierwotną koncepcję⁴⁹.

Wznowienie projektu ECPC

Wznowienie projektu ECPC na szczeblu UE byłoby odpowiedzią na niektóre krytyczne uwagi ekspertów z dziedziny studiów nad pokojem i rozwiązywaniem konfliktów, którzy w wywiadach wskazywali na postrzegany przez nich brak nacisku Zielonych na stosowanie narzędzi pokojowych do rozwiązywania problemów z bezpieczeństwem międzynarodowym. Podkreślali, że potrzeba dyskusji Zielonych na temat „twardego bezpieczeństwa” nie powinna sprawić, że zapomną o cywilnym zarządzaniu kryzysowym. Ponowne uruchomienie projektu ECPC, ale z większą siłą, mogłoby również sprawić, że dyskursy Zielonych na temat konieczności stosowania przez UE dyplomatycznych i pokojowych metod zapobiegania konfliktom stałyby się bardziej spójne i wiarygodne.

Europa Verde przedstawiła również najbardziej kompleksową propozycję utworzenia mechanizmów obrony bez użycia przemocy. Przedstawiciele Les Écologistes i w pewnym stopniu Możemo! także podkreślili potrzebę inwestowania na poziomie krajowym w zwiększenie zdolności obywateli do rozpoznawania zagrożeń dla demokracji i podejmowania działań w jej obronie. Jest to kluczowy sposób przeciwdziałania tzw. zagrożeniom hybrydowym, np. wykorzystywaniu cyberprzestrzeni do destabilizacji ustrojów demokratycznych i wywierania wpływu na procesy wyborcze za granicą. Jak wyjaśnił przedstawiciel Les Écologistes: „Zieloni poświęcili wiele uwagi kwestiom niestosowania przemocy i cywilnego odstraszenia jako formom oporu, które można również wykorzystać do powstrzymania wroga przed inwazją. [Podczas gdy] Zieloni muszą zapoznać się z kwestią obronności (w tradycyjnym rozumieniu), [...] trzeba również sprawić, aby nasi rozmówcy zrozumieli, że mamy coś do zaoferowania w zamian”.

Wywiad z przedstawicielem organizacji Les Écologistes

Jednakże włoscy Zieloni to jedyna z badanych partii, która w swoim programie zawarła konkretny plan obrony cywilnej⁵¹. Program Alleanza

Verdi e Sinistra na wybory parlamentarne w 2022 roku wzywa do natychmiastowego „przyjęcia ustawy «Inna obrona jest możliwa» w sprawie utworzenia departamentu nie uzbro-

jonej i pokojowej obrony cywilnej (DCNAN)”⁵². „Inna obrona jest możliwa” to kampania rozpoczęta w 2012 roku przez koalicję organizacji pacyfistycznych, która w 2014 roku doprowadziła do opracowania projektu ustawy z inicjatywy obywatelskiej (*legge di iniziativa popolare*) w sprawie utworzenia DCNAN⁵³. Projekt ustawy został przedłożony parlamentowi w 2015 roku i rozpatrzony przez Komisję Spraw Konstytucyjnych oraz Komisję Obrony w roku 2017, ale od tego czasu nie poczyniono żadnych postępów⁵⁴. Wychodząc z założenia, że „obrona ojczyzny ma znacznie bardziej wielowymiarowy i rozległy charakter niż tylko siła militarna”⁵⁵, proponowana przez DCNAN

instytucja podlegałaby bezpośrednio Prezydium Rady Ministrów i miałaby za zadanie ochronę konstytucji, koordynowanie i organizowanie cywilnej obrony nieuzbrojonej, prowadzenie niezależnych badań nad pokojem, rozbrojeniem i planami przekształcenia przemysłu obronnego, promowanie rozwiązań politycznych i mediacji oraz przeciwdziałanie degradacji społecznej, kulturowej i środowiskowej⁵⁶.

Niezależne badania nad pokojem i siłą wiedzy eksperckiej

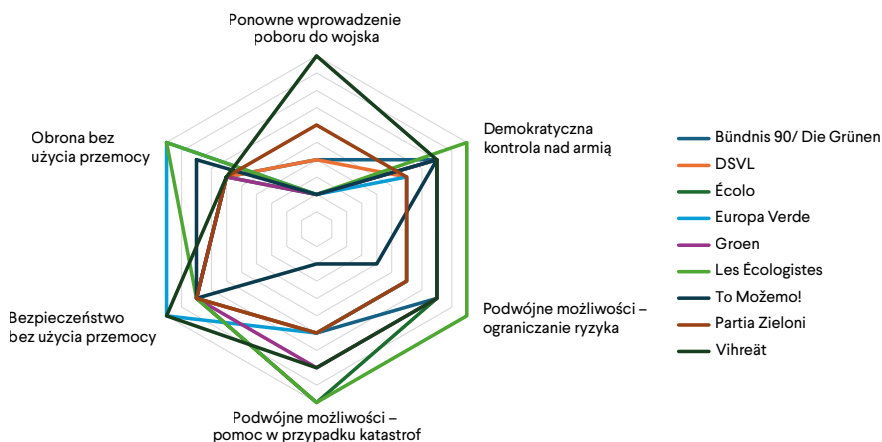
Wezwwanie włoskich Zielonych, ale także Les Écologistes do utworzenia centrum badań nad pokojem odzwierciedla opinie ekspertów na temat konieczności lepszego finansowania badań w tej dziedzinie. Pacyfistyczne grupy badawcze powinny otrzymać odpowiednie środki finansowe na opracowania dotyczące niestosowania przemocy, które mogłyby zrównoważyć dominujące obecnie w przestrzeni publicznej i mediach narracje ekspertów, mające w większości charakter militarystyczny. Wiedza i „ekspertyza” nigdy nie są neutralne; są one konstrukcją sytuacyjną, nawet w przypadku informacji „czysto technicznych”.

W obecnej sytuacji geopolitycznej – a czasem także krajowej – jeszcze ważniejsze wydaje się rozpoczęcie i finansowanie niezależnych badań nad pokojem. Decyzja obecnego rządu szwedzkiego z grudnia 2023 roku o zaprzestaniu pomocy finansowej dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego działających na rzecz pokoju i rozbrojenia⁵⁷ jest niezwykle niepokojąca, ponieważ prowadzi do tego, że dyskurs pokojowy staje się coraz mniej słyszalny. Pacyfistyczne organizacje społeczeństwa obywatelskiego odgrywają również kluczową rolę w ochronie demokracji i budowaniu odpornych społeczeństw europejskich.

Najważniejsze wnioski i zalecenia

Analiza stanowiska dziewięciu europejskich partii ekologicznych w złożonych kwestiach dotyczących roli wojska w społeczeństwie, stosunków cywilnowojskowych oraz alternatywnych modeli bezpieczeństwa i obrony ujawnia podejście zróżnicowane i oparte na podstawowych wartościach (zob. rys. 18 poniżej).

Rysunek 18. Podsumowanie opinii ankietowanych partii ekologicznych na temat militarizmu obywatelskiego, ochrony ludności i niestosowania przemocy

Główne punkty rozbieżności między ankietowanymi partiami to:

- **Rola sił zbrojnych w pomocy humanitarnej w przypadku katastrof:** niektóre partie stanowczo twierdzą, że należy rozwijać podwójne zdolności sił zbrojnych, aby sprostać wyzwaniom związanym ze zmianami klimatu, inne mają w tej kwestii poważne wątpliwości. Podkreślają, że jest to zadanie agencji ochrony ludności i konieczne jest ich odpowiednie finansowanie.
- **Służba wojskowa i pobór do wojska:** jest to kolejny temat budzący kontrowersje wśród ankietowanych partii Zielonych. Chociaż zdecydowana większość jest sceptyczna wobec służby wojskowej, Vihreät popiera istniejący system poboru do wojska w Finlandii i jego dalszy rozwój. Warto podkreślić, że jest to odosobniony przypadek w próbie i że stanowisko fińskiej partii Zielonych należy rozpatrywać w kontekście specyficznej historii tego kraju, w tym faktu, że w przeciwieństwie do większości państw europejskich nigdy nie zniesiono tam obowiązkowej służby wojskowej.

Można również wskazać kilka ogólnych punktów zbieżności, w szczególności:

- **Znaczenie profesjonalnej armii jako podstawy obrony narodowej:** wszystkie ankietowane partie zgadzają się, że dobrze wyszkolona i wyposażona profesjonalna armia powinna stanowić podstawę zbrojnej obrony kraju.
- **Obrona praw osób odmawiających służby wojskowej z powodów sumienia:** niezależnie od tego, czy opowiadają się za ponownym wprowadzeniem lub poszerzeniem poboru do wojska, wszystkie ankietowane partie twierdziły, że prawa osób odmawiających służby wojskowej z powodów sumienia powinny być przestrzegane i chronione. Osoby te nie powinny być karane.
- **Demokratyczna kontrola nad siłami zbrojnymi:** kilka partii podkreśliło potrzebę wzmocnienia demokratycznych mechanizmów kontroli nad siłami zbrojnymi. Stopień, w jakim kwestia ta jest traktowana jako priorytet, zależy od kontekstu krajowego.
- **Bezpieczeństwo bez przemocy i „miękkie” narzędzia:** jak podkreślono w rozdziale 1, wszystkie ankietowane partie Zielonych zdecydowanie opowiadają się za rozwojem „miękkich” narzędzi, w tym dyplomacji, zapobiegania konfliktom i mediacji w razie międzynarodowych zagrożeń bezpieczeństwa.

Zalecenia dla partii Zielonych oparte na opiniach ekspertów:

- **Priorytetowe traktowanie prawdziwych misji cywilnych:** biorąc pod uwagę krytykę i złożoność kwestii związanych z udziałem wojska w misjach cywilnych, partie Zielonych powinny priorytetowo traktować realizację idei prawdziwych misji cywilnych, bez udziału personelu wojskowego. Powinny one wznowić działania na rzecz utworzenia ECPC. Wzmocniłoby to apele partii o stosowanie pokojowych środków zapobiegania konfliktom oraz zwiększyłoby ich spójność i wiarygodność.
- **Promowanie dialogu z instytucjami obronnymi:** partie Zielonych powinny dążyć do zacieśnienia dialogu z instytucjami obronnymi w celu omówienia roli, jaką siły zbrojne mogą odgrywać w sytuacjach kryzysowych. Zrozumienie możliwości i wyzwań stojących przed wojskiem, a także rodzaju pomocy, jaką może ono zaoferować, sprawiłoby, że dyskusje partii na ten temat byłyby bardziej wiarygodne.

- **Dalsze sprzeciwianie się przywróceniu poboru do wojska i bronienie praw osób odmawiających służby wojskowej z powodów sumienia:** wbrew powszechnemu przekonaniu służba wojskowa nie sprzyja spójności społecznej, patriotyzmowi ani wartościom obywatelskim. Ponadto dobrze wyszkolona profesjonalna armia jest więcej niż wystarczająca, biorąc pod uwagę obecną sytuację międzynarodową. Zieloni powinni sprzeciwiać się próbom przywrócenia obowiązkowej służby wojskowej i nadal bronić prawa człowieka do rezygnacji z poboru do wojska niezależnie od tego, gdzie w Europie się znajduje.
- **Wspieranie niezależnych badań nad pokojem:** partie Zielonych powinny wspierać tworzenie i finansowanie niezależnych ośrodków badań nad pokojem. Stworzyłoby to platformę dla pacyfistycznych grup badawczych, które mogłyby zrównoważyć główny nurt dyskursu militarystycznego i przyczynić się do budowania odpornych społeczeństw europejskich.

Przypisy końcowe

- 1 Bieri Matthias, „Military Conscription in Europe: New Relevance”, *CSS Analyses in Security Policy*, no. 180, October 2015; Hutt David, „Which European countries are rethinking military service amid Ukraine war?”, *Euronews*, 26 July 2022; Bove Vincenzo, Di Leo Riccardo, and Giani Marco, „Conscription’s comeback: The everlasting appeal of an age-old policy”, *VOXEU Column*, 3 March 2023; Askew Joshua, „Conscription is resurging across Europe. Is that a good thing?”, *Eurovision*, 1 September 2023.
- 2 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo.
- 3 Zobacz podrozdział 2.3.
- 4 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Les Écologistes.
- 5 Tamże.
- 6 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Partii Zieloni.
- 7 Zob. np., Pugh Michael, „Military Intervention and Humanitarian Action: Trends and Issues”, *Disasters*, vol. 22, no. 4, 2002, s. 339–351; Rigby Andrew, „Is there a role for the military in peace building?”, *Committee for Conflict Transformation Support Review*, no. 32, October 2006.
- 8 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Vihreät.
- 9 Tamże.
- 10 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Les Écologistes.
- 11 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Écolo.
- 12 Belgian Defence, „Plan STAR 2022”, 17 June 2022, s. 29.
- 13 Tamże.
- 14 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Możemo!
- 15 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem DSVL.
- 16 Zob. np., Delmonteil François-Xavier, „La tentation du civilo-militaire”, *Institut de Relations Internationales et Stratégiques (IRIS)*, October 2017.
- 17 Na temat historycznego stanowiska niemieckich Zielonych wobec poboru do wojska zob.: Bündnis 90/Die Grünen, „Zeiten ändern sich. Wir ändern sie mit”, 2019, s. 56.
- 18 Zob. Carboni Kevin, „Il governo Meloni torna a parlare di leva militare”, *Wired*, 15 May 2023; Pizzimenti Chiara, „Il governo ipotizza il ritorno della leva militare, solo su base volontaria: utile o anacronistico?”, *Vanity Fair Italia*, 16 May 2023; Di Feo Gianluca, „Niente ritorno alla leva: la nuova riserva militare composta da diecimila volontari già addestrati”, *La Repubblica*, 16 November 2023.

- 19 „Le service militaire obligatoire devrait-il faire son retour?”, *RTBF*, 3 października 2022; „Vers le retour du service militaire en Belgique? «Cela aurait du sens»”, *Le Soir*, 30 września 2022; „Moet de militaire dienstplicht in België terugkomen? Stafchef van het leger opent het debat bij RTBF”, *VRT News*, 1 October 2022.
- 20 „Ludivine Dedonder, «Le service militaire n'est ni à l'ordre du jour aujourd'hui, ni sur la table»”, *Le Soir*, 1 October 2022.
- 21 Defossé Guillaume, „Écolo-Groen demande à l'Union Européenne et la Belgique d'accueillir les objecteurs de consciences russes”, *Écolo*, 26 September 2022.
- 22 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Groen.
- 23 Zob. European Court of Human Rights (ECHR), „Factsheet: Conscientious objection”, *Press Unit*, June 2022.
- 24 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Partii Zieloni.
- 25 Zob. Jäckle Sebastian, „Conscription Reloaded? The Debate About Compulsory Service in Germany in 2022 and the People's Attitudes Towards It”, *Statistics, Politics and Policy*, vol. 14, no. 1, 2023, s. 65–89.
- 26 Piper Oliver, „Germany debates reintroducing military conscription”, *Deutsche Welle*, 3 February 2023; Oltermann Philip, „German politicians and military chiefs suggest return of conscription”, *The Guardian*, 9 February 2023.
- 27 Bündnis 90/Die Grünen, Germany. Everything is possible. Manifesto for the 2021 Parliamentary Elections, 2021, s. 241.
- 28 „Grüne Gegen Wehrpflicht – Högl für 'Entkrampfung'”, *Tagesschau*, 28 December 2023; „Nouripour hält Wehrpflicht für unnötig”, *ZDF Heute*, 28 December 2023.
- 29 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem DSVL.
- 30 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Możemo!
- 31 French Republic, Loi no. 97-1019 portant réforme du service national, 28 October 1997, art. L-114-1.
- 32 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Les Écologistes.
- 33 Europe Écologie-Les Verts, „Service national universel: incohérences et camouflage”, 28 June 2018.
- 34 Europe Écologie-Les Verts, „Service national universel: pour la jeunesse, ils proposent la militarisation, nous proposons l'émancipation”, Conseil fédéral, 6 April 2023.
- 35 Bove Vincenzo, Di Leo Riccardo, and Giani Marco, „Why reintroducing military conscription in Europe would be counterproductive”, *LSE Blog*, 15 September 2023.
- 36 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Les Écologistes.
- 37 Les Écologistes, „Pour une politique européenne de sécurité et de défense à la hauteur des enjeux contemporains”, Conseil fédéral, 1–2 October 2022, s. 4.
- 38 Bündnis 90/Die Grünen, Germany. Everything is possible. Manifesto for the 2021 Parliamentary Elections, 2021, s. 241.
- 39 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Vihreät.
- 40 Ahlbäck Anders, „Changing views on gender and security: Finland's belated opening of military service to women in the 1990s”, *Scandinavian Journal of History*, vol. 47, no. 2, 2022, s. 248–269.
- 41 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Vihreät.
- 42 Eduskunta, Pöytäkirja PTK 74/2023 vp, 15 grudnia 2023, para. 17.01, s. 106.
- 43 Vihreät, „Political programme of the Greens 2023–2027”, 22 maja 2022.
- 44 Tamże.
- 45 Zob. „Creating a European Civilian Peace Corps”, *Azione Nonviolenta*, 1 July 1995.
- 46 Channel Research, *Feasibility Study on the European Civil Peace Corps (ECPC)*, 29 November 2005, p. 11.
- 47 European Parliament, *Motion for a resolution on the establishment of a European Civil Peace Corps*, B9-0058/2024, 12 January 2024, s. 2.
- 48 Les Écologistes, „Pour une politique de résolution des conflits par la diplomatie”, 2019.
- 49 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Europa Verde. Zob. też Alleanza Verdi e Sinistra, „Programma Alleanza Verdi e Sinistra”, 2022.
- 50 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielem Les Écologistes.
- 51 Wywiad przeprowadzony przez autorów z przedstawicielami Les Écologistes i Możemo!
- 52 Alleanza Verdi e Sinistra, „Programma...”, jw.
- 53 Un'altra Difesa è possibile!, „La cronologia della campagna”, b.d., ostatnio sprawdzano 2 lutego 2024.
- 54 Un'altra Difesa è possibile!, „La difesa nonviolenta entra in parlamento”, 17 July 2017.
- 55 Un'altra Difesa è possibile!, „La campagna”, b.d., ostatnio sprawdzano 2 lutego 2024 r.
- 56 Un'altra Difesa è possibile!, „La proposta di legge”, b.d., ostatnio sprawdzano 2 lutego 2024, art. 1 (4).
- 57 Worley William, „Sweden cutting peace-building Lee Nicolas, „En Suede, le gouvernement conservateur met fin au financement des associations pacifistes”, *Libération*, 21 January 2024; Hivert Anne-Françoise, „Sweden's peace activists deprived of subsidies after country joins NATO”, *Le Monde*, 20 March 2024; Bryant Miranda, „Sweden's veteran peace movement stung by 'reckless' entry to Nato”, *The Guardian*, 11 March 2024.

Wnioski

W kierunku nowego paradygmatu polityki bezpieczeństwa ekologicznego i obrony?

Agatha Verdebout i Anne Xuan Nguyen

„Partie Zielonych nie są znane z zajmowania się kwestiami obronności”. Oświadczenie to zostało wygłoszone podczas jednej z sesji plenarnych European Green Academy 2023 w Warszawie. Głównym wyjaśnieniem tego stanu rzeczy może być pojawienie się lokalnych partii Zielonych i ich skupienie się na polityce środowiskowej, ale także pacyfistyczne dziedzictwo ruchów ekologicznych. W 2021 r. niemiecka ministra spraw zagranicznych Annalena Baerbock wezwała rodaków do wzięcia odpowiedzialności i bardziej aktywnego działania w kwestii własnego bezpieczeństwa i obrony. Wezwanie to zostało określone jako „zmiana postpacyfistyczna”, termin używany tutaj na określenie równoważenia „centrystycznego tonu mającego na celu pozyskanie nowych wyborców z bardziej pacyfistycznymi pragnieniami bazy wyborczej partii Zielonych”². Zmiana ta uległa przyspieszeniu w wyniku pełnej inwazji Rosji na Ukrainę w 2022 roku.

W kilku krajach europejskich partie Zielonych coraz częściej przyjmują „centrystyczny ton” i wydają się odchodzić od pacyfistycznego skrzydła spektrum politycznego. Niektórzy twierdzą, że pacyfizm jest „luksusem”³ lub „przywilejem”⁴ w porównaniu do trudnej sytuacji Ukraińców, wskazując, że „aby być pacyfistą, trzeba

[najpierw] wygrać wojnę”⁵. Pacyfizm i niestosowanie przemocy są w pewnym sensie uznawane za przestarzałe ideały przeszłości, sprzeczne z realiami obecnych kryzysów bezpieczeństwa. Pogląd ten jest jednak karykaturalny: pacyfizm uważany za naiwność, podczas gdy bardziej militarystyczne podejście nagle uznaje się za odpowiedzialne. Oznacza to zmianę środków bezpieczeństwa, przejście od dialogu, partnerstw kulturowych i gospodarczych oraz rozbrojenia do większego przydziału środków na wojsko.

Wojna w Ukrainie skłoniła rządy europejskie i partie ekologiczne do ponownego zajęcia się kwestiami bezpieczeństwa i obrony oraz zajęcia stanowiska w tej sprawie. Podstawowe zobowiązania Zielonych niestosowania przemocy zostały podważone i poddane praktycznej próbie, ponieważ niektórzy zgodzili się na zwiększenie wydatków na obronność, poparli dostawę broni do Kijowa i złagodzili swój sprzeciw wobec doktryny odstraszenia nuklearnego. Oznaczało to również mniejszy nacisk na alternatywne modele bezpieczeństwa i obrony, oparte na zapobieganiu konfliktom i ich rozwiązywaniu niż poprzednio. Wydaje się, że Zieloni przesunęli się w kierunku „mainstreamowych” dyskursów dotyczących geopolityki,

konkurencji strategicznej oraz konieczności wzmocnienia potencjału mili tarnego w celu zapewnienia bezpieczeństwa i obrony Europy. Chociaż według nich zawsze na pierwszym miejscu powinna być demokracja, wielu uważa również, że państwa członkowskie UE muszą się wykazać większą stanowczością, aby stać się wiarygodnymi podmiotami na arenie międzynarodowej.

Te dyskusje nie są oczywiście specyfiką europejskich partii Zielonych. Inne rodziny polityczne również muszą przededefiniować swoje podejście do bezpieczeństwa i obrony wobec zmieniającej się sytuacji, co prowadzi je do przyjmowania łatwo dostępnych narracji o naiwności UE i braku przygotowania militarnego. Ponadto stanowiska partii Zielonych w Europie nie są bynajmniej jednolite. Jeśli już, to przedstawiając stanowisko partii Zielonych w niektórych kluczowych kwestiach dotyczących bezpieczeństwa i obrony, niniejszy raport przedstawia zróżnicowane rozumienie bezpieczeństwa europejskiego, odzwierciedlające różne konteksty krajowe i subregionalne oraz kultury strategiczne, a także historię, dynamikę i pozycję poszczególnych partii na krajowej scenie politycznej.

Rzeczywiście, choć najbardziej oczywistym podziałem jest podział „Wschód–Zachód” – związany z nasilonym postrzeganiem Rosji jako bezpośredniego zagrożenia dla suwerenności narodowej zarówno z powodów historycznych, jak i geograficznych – można również zaobserwować inne linie napięć. Istotnym czynnikiem determinującym rodzaj dyskursu i wybory polityczne partii ekologicznych jest ich obecna lub niedawna pozycja w rządzie. Partie uczestniczące w koalicjach rządowych wydają się łagodzić swoje pacyfistyczne postulaty, podczas gdy partie opozycyjne lub te, które pozostają stosunkowo marginalną lub nową siłą polityczną w swoim kraju, zazwyczaj utrzymują bardziej radykalne stanowisko. Nie jest to zaskakujące: uczestnictwo w koalicjach oznacza również kompromis, podczas gdy bycie w opozycji daje większe możliwości przekazu przeciwnego i krytyki.

Chociaż niektóre postulaty partii Zielonych – np. zwiększenia wydatków na wojsko lub wzmocnienia przemysłu obronnego – mogą sugerować coś innego, podstawowe wartości Zielonych nie uległy radykalnej zmianie. Decyzje są uzasadnione ich zaangażowaniem na rzecz pokoju i niestosowania przemocy. Wzmocnienie potencjału militarnego UE jest postrzegane jako integralna część umacniania zdolności tej organizacji do wywierania wpływu na stosunki międzynarodowe i lepszej obrony jej zobowiązań w zakresie praw człowieka, demokracji i praworządności. Podobnie, mimo że wysyłania broni nie można uznać za pokojowy sposób rozwiązywania konfliktów, wsparcie dla Ukrainy jest przedstawiane jako sposób egzekwowania poszanowania międzynarodowego prawa publicznego. Pozwolenie Rosji na wygranie wojny byłoby równoznaczne z wysłaniem sygnału, że użycie siły, agresja militarna i aneksja są dopuszczalne, co stworzyłoby warunki do jeszcze większej destabilizacji porządku międzynarodowego.

Eksperci, z którymi przeprowadzono wywiady, ogólnie chwalili Zielonych za to, że w końcu poważnie zajęli się kwestią bezpieczeństwa i obrony oraz starają się wzmocnić swoje stanowisko w tej sprawie. Jednakże wskazali również luki i/lub zagrożenia związane z wizjami ekologicznymi w ich obecnym kształcie. Na przykład ekspert ds. wojskowości podkreślił, że partie Zielonych nadal nie mają praktycznej wiedzy o realiach operacji wojskowych z powodu braku dialogu z instytucjami obronnymi. Ma to negatywny wpływ na ich wiarygodność podczas debat dotyczących bezpieczeństwa i obrony. Inni ostrzegali przed skutkami i ryzykiem bezkrytycznego przyjmowania dyskursu i słownictwa geopolitycznego i technostrategicznego.

To słownictwo nie jest trywialne. Jak podkreśla Carol Cohn, specjalistka ds. badań nad płcią i bezpieczeństwem, język ten jest nasycony zasadami, wartościami i niewypowiedzianymi założeniami. W ten sposób akceptacja określonego słownictwa może spowodować, że osoba mówiąca zostanie uwięziona w normach wyznaczonych przez

dany język⁶. Dla partii ekologicznych głębokie implikacje przyjęcia bardziej „geopolitycznej” i „technostrategicznej” terminologii mogą oznaczać, że decyzje formułowane takim językiem będą sprzeczne z ich podstawowymi wartościami: pokojem, postępem, równością i sprawiedliwością, a także zrównoważonym rozwojem środowiskowym i społecznym.

Szybkie przejście do głównego nurtu kultury strategicznej i terminologii oraz uzasadnienie tych decyzji progresywnym językiem odzwierciedla raczej reakcyjną niż proaktywną odpowiedź. Bez jasnej strategii Zieloni ryzykują, że zostaną odsunięci na bok w dyskusjach dotyczących polityki obronnej i bezpieczeństwa, nie będąc w stanie zaproponować sensownych alternatyw dla tradycyjnych rozwiązań. Jednak nie wszystko jest takie ponure: Zieloni mogą być kreatywną siłą w kształtowaniu nowego bezpieczeństwa europejskiego. Inicjatywy takie jak Europejski Cywilny Korpus Pokoju pokazują ich zdolność do pogodzenia napiętej agendy bezpieczeństwa z ideałami progresywizmu, z których są znani.

Ponieważ architektura bezpieczeństwa Europy ma zostać radykalnie przekształcona w nadchodzących latach, eksperci podkreślili, że mocną stroną Zielonych jest ich zdolność do proponowania innowacyjnych i opartych na podstawowych wartościach sposobów prowadzenia i rozwiązywania konfliktów – rozwiązań, które wynikają z DNA Zielonych: mobilizacji społecznej, konsultacji obywatelskich, ale także krytycznego myślenia. Umożliwi im to wniesienie wkładu w europejską agendę bezpieczeństwa zarówno w bliższej, jak i dalszej perspektywie.

Biorąc pod uwagę te wyzwania, partie ekologiczne muszą podjąć wewnętrzny dialog i opracować spójne podejście do kwestii obrony i bezpieczeństwa. Oznacza to odnalezienie własnego głosu i wierność swojej oryginalności przy jednoczesnym pogodzeniu napięć między ideałami pacyfistycznymi a koniecznością ochrony środków utrzymania ludzi i zrównoważonego rozwoju środowiska w czasach zagrożeń bezpieczeństwa.

Przypisy końcowe

- 1 Brzozowski Alexandra, „German Greens leader Baerbock signals post-pacifist shift on foreign policy”, Euractiv, 7 May 2021, sprawdzono 8 lutego, 2024.
- 2 Schulteis Emily, „Germany’s Post-Pacifist Generation Is Nearing Power”, Foreign Policy, 3 May 2021.
- 3 Wywiad z przedstawicielem DSVL.
- 4 Wypowiedź jednego z autorów niniejszego raportu, wygłoszona podczas European Green Academy w Warszawie w listopadzie 2023 r.
- 5 Wywiad z przedstawicielem DSVL.
- 6 Cohn Carol, „Sex and Death in the rational world of defence intellectuals”, Signs: Journal of Women in Culture and Society, vol. 12, n° 4, 1987, s. 687–718.

Posłowie

Roderick Kefferpütz, dyrektor biura
Fundacji Heinricha Bölla w Brukseli.

Partie Zielonych w czasach wojny: reakcje i refleksje

Roderick Kefferpütz

Partie polityczne nie są niezmiennie. Ewolują, dostosowują się i rozwijają zgodnie z okolicznościami, myślą polityczną i zmieniającym się składem. Dotyczy to w szczególności partii ekologicznych w całej Europie, które są zróżnicowane, mają różne korzenie i orientacje polityczne, a także doświadczenie w rządzie i parlamencie.

Raport, który trzymasz w ręku lub czytasz online, pokazuje, jak sytuacja geopolityczna po lutym 2022 roku zmusiła wiele ruchów ekologicznych i partii politycznych do introspekcji i strategicznej rewizji swoich poglądów. Wywołało to wewnętrzne napięcie: pogodzenie tradycyjnych ideałów pacyfistycznych z palącą rzeczywistością współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa. Inwazja Rosji na Ukrainę stała się katalizatorem, zmuszającym Zielonych do głębszego zaangażowania się w kwestie zdolności wojskowych. Podczas gdy niektóre partie ekologiczne podchodzą do tej zmiany z rezerwą, postrzegając ją jako potencjalne odejście od podstawowych wartości, inne twierdzą, że jest to konieczna adaptacja, aby zapewnić skuteczny udział w dialogach dotyczących bezpieczeństwa i kształtowaniu polityki.

Poszedłbym o krok dalej i stwierdził, że nie jest to tylko spór między zasadami a pragmatyzmem. Jednak zmiana podejścia partii Zielonych, które

coraz częściej zajmują się kwestiami bezpieczeństwa i obrony, ma również podłoże wartości. Partie Zielonych tradycyjnie wyznają nie tylko ideały pacyfistyczne, ale także ideały dynamicznej demokracji opartej na społeczeństwie obywatelskim, prawach człowieka, samostanowieniu i wolności. Z tym wszystkim walczy Rosja Putina. Jeśli autokracje używają siły, aby zniszczyć te ideały, jak w przypadku Ukrainy, wówczas siła może stać się konieczna, aby ich bronić.

Analiza poglądów partii Zielonych w ośmiu krajach UE zawarta w raporcie ujawnia znaczną różnorodność. Od niemieckiej Bündnis 90/Die Grünen i fińskiej Vihreät po francuską Les Écologistes – reakcje na wyzwania związane z bezpieczeństwem są zróżnicowane i odzwierciedlają różne doświadczenia historyczne, konteksty geopolityczne i poziom wpływów rządowych. Ta różnorodność stanowi zarówno atut, jak i wyzwanie, wymagające solidnych struktur wymiany poglądów i dialogu wewnętrznego, aby wypracować spójne i wspólne stanowiska polityczne, które znajdą oddźwięk na szczeblu UE. Partie ekologiczne z Europy Środkowej i Wschodniej, a zwłaszcza z krajów bałtyckich, będą miały do odegrania ważną rolę w tym zakresie, ponieważ ich kraje stały się państwami pierwszej linii frontu wobec agresywnej Rosji.

Patrząc w przyszłość, droga do zielonej polityki bezpieczeństwa i obrony jest drogą równowagi i innowacji. Oznacza to połączenie klasycznych podejść ekologicznych, takich jak zapobieganie konfliktom, z polityką obronną. Wymaga to stałego zaangażowania partii Zielonych we współpracę z podmiotami społeczeństwa obywatelskiego, ale także z uznanymi instytucjami zajmującymi się obronnością.

Wreszcie niniejszy raport stanowi również wezwanie do działania dla partii Zielonych, aby przyjęły rolę katalizatorów postępowej polityki bezpieczeństwa. Dzięki kreatywnemu podejściu do złożonych kwestii związanych z nowoczesnym bezpieczeństwem Zieloni mogą przyczynić się do kształtowania zorientowanej na pokój, zrównoważonej i wspólnej europejskiej architektury bezpieczeństwa.

Jestem wdzięczny Green European Foundation, autorom i innym ekspertom za wniesienie cennego wkładu do demokratycznej debaty na te tematy.

Ekologiczne podejście do bezpieczeństwa i obrony

W zmieniającym się krajobrazie geopolitycznym Zieloni zmagają się z wzajemnym oddziaływaniem swoich tradycyjnych pacyfistycznych korzeni i wyzwań związanych z bezpieczeństwem po lutym 2022 roku. W niniejszym raporcie przeanalizowano ewolucję stanowiska tych partii w kluczowych kwestiach związanych z obronnością, od współpracy wojskowej UE po rozbrojenie, przedstawiając różne podejścia przyjęte przez partie Zielonych z ośmiu krajów UE. Przedstawione opinie ekspertów dostarczają dodatkowych informacji i wskazówek dotyczących tego, jak mogłaby (lub powinna) wyglądać zielona polityka obronna. W obliczu burzliwych zmian w Europie raport wzywa do ponownego zaangażowania się w postępowe i oparte na podstawowych wartościach podejście do bezpieczeństwa i obrony.

GREEN EUROPEAN FOUNDATION

Green European Foundation

Avenue des Arts 7-8
1210 Bruksela, Belgia

+32 2 329 00 50
info@gef.eu

WEBSITE: www.gef.eu
X (TWITTER): @GEF_Europe
FACEBOOK: GreenEuropeanFoundation
INSTAGRAM: @GEF_Europe
LINKEDIN: Green European Foundation

■■■ HEINRICH BÖLL STIFTUNG

Heinrich Böll Stiftung Warsaw Office

ul. Żurawia 45,
III p. 00-680 Warszawa

+48 22 59 42 333
pl-info@pl.boell.org

WEBSITE: pl.boell.org/en
X (TWITTER): @boellfrit.bsky.social
YOUTUBE: @boellwarszawa
INSTAGRAM: @boell.pl